

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

**OĞUZ-KIPÇAK DİL ETKİLEŞİMİ:
TÜRKİYE NOGAYCASI ÖRNEĞİ
(SES VE BİÇİM BİLGİSİ)**

Nur Sena TAŞÇI

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

OĞUZ-KIPÇAK DİL ETKİLEŞİMİ: TÜRKİYE NOGAYCASI ÖRNEĞİ
(SES VE BİÇİM BİLGİSİ)

Nur Sena TAŞCI

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara 2018

KABUL VE ONAY

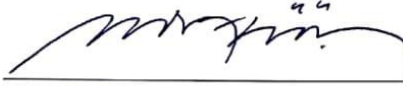
Nur Sena TAŞÇI tarafından hazırlanan "Oğuz-Kıpçak Dil Etkileşimi: Türkiye Nogaycası Örneği (Ses ve Biçim Bilgisi)" başlıklı bu çalışma, 18.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Şükrü Haluk AKALIN (Başkan)

Prof.Dr. Nesrin BAYRAKTAR ERTEN (Danışman)

Doç.Dr. Murat KÜÇÜK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

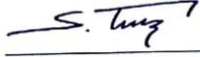
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

28.06.2018

Nur Sena Taşçı

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

☒ **Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

☐ **Tezimin/Raporumun tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

☐ **Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**

☐ **Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

28/06/2018

Nur Sena TAŞÇI

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfla bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Nesrin BAYRAKTAR ERTEN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Nur Sena TAŞÇI

ÖZET

Taşçı, Nur Sena. *Oğuz-Kıpçak Dil Etkileşimi: Türkiye Nogaycası Örneği (Ses ve Biçim Bilgisi)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

18. ve 19. yüzyıllarda ana yurtlarından Türkiye'ye göçmüş olan Nogaylar, bugün Ankara, Konya, Eskişehir, Adana illerinde ve bu illere bağlı köylerde varlıklarını sürdürmektedirler. Bu göçlerle gelen Nogaylar Anadolu coğrafyasında yeni bir kültür dairesine girmişler ve farklı topluluklarla etkileşimler yaşamışlardır. Buna bağlı olarak Türkiye Nogaylarının göçlerin başlangıcından günümüze dek dillerinde de kimi değişimler söz konusu olmuştur.

Türkiye sınırları içerisinde konuşulan Nogayca, baskın dil konumunda olan Türkiye Türkçesinin etkisi ile zaman içerisinde Standart Nogaycadan farklılaşmaya başlamıştır. Dil etkileşimine bağlı olarak yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Türkiye Nogaycasının belgelenmesini de kapsayan bu çalışmanın amacı Oğuz grubu bir Türk dili etkisinde yaşayan Kıpçak grubu bir Türk dilinin değişimini Türkiye Nogaycası üzerinden dilbilimsel ölçütlerle ortaya koymaktır. Bu çalışma, etkileşimi ses ve şekil bilgisi düzeyinde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler

Nogaylar, Nogayca, Türkiye Nogayları, dil etkileşimi

ABSTRACT

Taşçı, Nur Sena. *Oghuz-Kipchak Language Contact: A Case Study of Noghay Language Spoken in Turkey*, Master's Thesis, Ankara, 2018.

The Noghays who immigrated from their homeland to Turkey in 18th and 19th century live in Ankara, Eskişehir, Konya and Adana their counties today. The Noghays who came there with immigration encountered with a new cultural circle and they interacted with different societies. Therefore, from the first days of Nogay immigration up to this day, there has been some changes in Noghay language.

The Noghay language which is spoken in Turkey have been fluenced by the Turkish language and it differentiated from the standard Noghay language The purpose of this research is to present the changes of a Kipchak group of Turkish language that lives under the influence of a Oghuz group Turkish language using the Noghay spoken in Turkey with linguistic criterias while documenting the Noghay spoken in Turkey that is endangered due to language contact. This research presents the contact on the basis of phonological and morphological.

Keywords

Noghays, Noghay Language, Noghays in Turkey, language contact

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
TABLolar DİZİNİ	xvii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TEMEL KAVRAMLAR	6
1.1. NOGAYLAR	6
1.1.1. Nogay Etnonimi ve Nogayların Kökeni.....	6
1.1.2. Altın Ordu İçinde Nogaylar ve Emir Nogay Dönemi.....	7
1.1.3. Emir Edige Dönemi.....	9
1.1.4. Nogayların Siyasal Bir Güç Hâline Gelişi.....	9
1.1.5. 17.-19. Yüzyıllar Arası Nogaylar.....	10
1.1.6. 19.yy Sonrası Nogaylar.....	11
1.2. TÜRKİYE NOGAYLARI	15
1.2.1. Nogayların Anadolu'ya Göçleri ve İskanları.....	15
1.2.2. Türkiye Nogaylarının Bugünkü Durumu.....	16
1.3. DİL ETKİLEŞİMİ	20
1.4. STANDART NOGAYCA	23
1.4.1. Nogaycanın Türk Dilleri Arasındaki Yeri.....	23
1.4.2. Nogaycanın Diyalektleri.....	23
1.4.3. Alfabe ve Yazı Dili.....	24
1.4.4. Standart Nogaycanın Bugünkü Durumu	24
1.5. TÜRKİYE NOGAYCASI	26
1.5.1. Türkiye Nogaylarının Dil Tutumları	26
1.5.2. Türkiye Nogaycasının Temel Özellikleri	30
2. BÖLÜM: TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE NOGAYCASININ ETKİLEŞİMİ-İNCELEME	34

2.1. SES BİLGİSİ.....	34
2.1.1. Ünlüler	34
2.1.1.1. /a/.....	34
2.1.1.2. /æ/.....	35
2.1.1.3. /e/.....	35
2.1.1.4. /ı/.....	36
2.1.1.5. /i/.....	36
2.1.1.6. /o/	37
2.1.1.7. /ö/.....	38
2.1.1.8. /u/.....	38
2.1.1.9. /ü/.....	39
2.1.2. Ünsüzler.....	41
2.1.2.1. /b/.....	41
2.1.2.2. /c/.....	41
2.1.2.3. /ç/.....	42
2.1.2.4. /d/.....	42
2.1.2.5. /f/.....	42
2.1.2.6. /g/.....	42
2.1.2.7. /γ/.....	42
2.1.2.8. /ğ/.....	43
2.1.2.9. /ğ̈/.....	43
2.1.2.10. /h/.....	43
2.1.2.11. /χ /	44
2.1.2.12. /j/.....	44
2.1.2.13. /k/.....	44
2.1.2.14. /q/.....	44
2.1.2.15. /l/.....	45
2.1.2.16. /m/.....	45
2.1.2.17. /n/.....	45
2.1.2.18. /ŋ/.....	45
2.1.2.19. /p/.....	45
2.1.2.20. /r/.....	46
2.1.2.21. /s/.....	46
2.1.2.22. /ş/.....	46

2.1.2.23. /t/.....	46
2.1.2.24. /w/.....	47
2.1.2.25. /y/.....	47
2.1.2.26. /z/.....	47
2.1.3. Ses Olayları.....	49
2.1.3.1. Ünlülerde Görülen Ses Olayları.....	49
2.1.3.1.1. Önlük-Artlık Uyumu.....	49
2.1.3.1.2. Düzlük Yuvarlaklık Uyumu.....	49
2.1.3.1.3. Ünlü Kalınlaşması.....	49
2.1.3.1.3.1. /e/~a/.....	49
2.1.3.1.3.2. /i~/ı/.....	50
2.1.3.1.4. Ünlü Düzleşmesi.....	50
2.1.3.1.4.1. /u~/ı/.....	50
2.1.3.1.4.2. /ü~/i/.....	50
2.1.3.1.5. Ünlü Yuvarlaklaşması.....	50
2.1.3.1.5.1. /e~/ö/.....	50
2.1.3.1.5.2. /e~/ü/.....	51
2.1.3.1.5.3. /i~/ö/.....	51
2.1.3.1.5.4. /i~/ü/.....	51
2.1.3.1.6. Ünlü Daralması.....	51
2.1.3.1.6.1. /e~/i/.....	51
2.1.3.1.6.2. /o~/u/.....	51
2.1.3.1.6.3. /ö~/ü/.....	52
2.1.3.1.7. Ünlü Genişlemesi.....	52
2.1.3.1.7.1. /u~/a/.....	52
2.1.3.1.8. Ünlü Türemesi.....	52
2.1.3.1.9. Ünlü Birleşmesi.....	52
2.1.3.1.10. Ünlü Benzeşmesi.....	52
2.1.3.1.10.1. İlerleyici Benzeşme.....	53
2.1.3.1.10.2. Gerileyici Benzeşme.....	53
2.1.3.2. Ünsüzlerde Görülen Ses Olayları.....	53
2.1.3.2.1. Ötümlüleşme.....	53
2.1.3.2.1.1. /-f~/p-/.....	53
2.1.3.2.1.2. /-k~/g-/.....	53

2.1.3.2.1.3. /k-/~/g-/.....	54
2.1.3.2.1.4. /-k-/~/g-/	54
2.1.3.2.1.5. /-q-/~/g-/.....	54
2.1.3.2.1.6. /p-/~/b-/.....	55
2.1.3.2.1.7. /-p-/~/(>b-) ~/w-/.....	55
2.1.3.2.1.8. /t-/~/d-/.....	55
2.1.3.2.2. Ötümsüzleşme	56
2.1.3.2.3. Akıcılaşma	56
2.1.3.2.3.1. /b-/~/m-/.....	56
2.1.3.2.3.2. /-g-/~/y-/	57
2.1.3.2.3.3. /-g-/~/g-/	57
2.1.3.2.4. Sızıcılaşma.....	57
2.1.3.2.4.1. /ç-/~/ş/.....	57
2.1.3.2.5. Süreksizleşme.....	58
2.1.3.2.5.1. /m-/~/b-/~/p/.....	58
2.1.3.2.6. Benzeşme.....	58
2.1.3.2.6.1. İlerleyici Benzeşme.....	58
2.1.3.2.6.2. Gerileyici Benzeşme.....	58
2.1.3.2.7. Diğer Ünsüz Değişimleri	58
2.1.3.2.7.1. /b-/~/w-/.....	58
2.1.3.2.7.2. /b-/~/ø/	59
2.1.3.2.7.3. /f-/~/p/.....	59
2.1.3.2.7.4. /h-/~/ø/.....	59
2.1.3.2.7.5. /q-/~/ç/.....	59
2.1.3.2.7.6. /m-/~/b-/.....	59
2.1.3.2.7.7. /s-/~/ş/.....	59
2.1.3.2.7.8. /ş-/~/ç/.....	60
2.2. BİÇİM BİLGİSİ	62
2.2.1. Yapım Bilgisi.....	61
2.2.1.1. İsim Yapımı	62
2.2.1.1.1. İsimden İsim Yapımı	62
2.2.1.1.1.1. +AKAy.....	62
2.2.1.1.1.2. +AlAK.....	62
2.2.1.1.1.3. +Ar/+sAr.....	63

2.2.1.1.1.4. +Aw.....	63
2.2.1.1.1.5. +DAs.....	63
2.2.1.1.1.6. +GII	64
2.2.1.1.1.7. +KI.....	64
2.2.1.1.1.8. +lAmA.....	64
2.2.1.1.1.9. +lAy	65
2.2.1.1.1.10. +II.....	65
2.2.1.1.1.11. + II... +II	66
2.2.1.1.1.12. + IIK	66
2.2.1.1.1.13. +(I)nşI	67
2.2.1.1.1.14. +sIz	67
2.2.1.1.1.15. +şA.....	68
2.2.1.1.1.16. +şI	68
2.2.1.1.1.17. +şIK.....	69
2.2.1.1.2. Fiilden İsim Yapımı	71
2.2.1.1.2.1. -(A)K.....	71
2.2.1.1.2.2. -(A)wIK	71
2.2.1.1.2.3. -GAn/ -Kan	71
2.2.1.1.2.4. -GI/-KI	72
2.2.1.1.2.5. -GIn/-KIn	72
2.2.1.1.2.6. -GIş	72
2.2.1.1.2.7. -I	73
2.2.1.1.2.8. -(I)K	73
2.2.1.1.2.9. -(I)m	74
2.2.1.1.2.10. -(I)n	74
2.2.1.1.2.11. -mA/-bA/-pA	74
2.2.1.1.2.12. -şI	75
2.2.1.1.2.13. -wIş	75
2.2.1.1.2.14. Fiilimsi Ekleri	76
2.2.1.1.2.14.1. İsim-Fiil Ekleri	76
2.2.1.1.2.14.1.1. -Iş	76
2.2.1.1.2.14.1.2. -MAk	77
2.2.1.1.2.14.1.3. -(U)w	77
2.2.1.1.2.14.2. Sıfat-Fiil Ekleri	78

2.2.1.1.2.14.2.1. -Ar/-r	78
2.2.1.1.2.14.2.2. -DIK	78
2.2.1.1.2.14.2.3. -GAn	78
2.2.1.1.2.14.2.4. -GAŋ sonŋ	79
2.2.1.1.2.14.2.5. -GAŋ üşin	79
2.2.1.1.2.14.2.6. -(A)yAK	79
2.2.1.1.2.14.3. Zarf-Fiil Ekleri	80
2.2.1.1.2.14.3.1. -A	80
2.2.1.1.2.14.3.2. -ArAK	80
2.2.1.1.2.14.3.3. -GAndA	80
2.2.1.1.2.14.3.4. -GAndAy	80
2.2.1.1.2.14.3.5. -GAnşA	81
2.2.1.1.2.14.3.6. -mAdAn	81
2.2.1.1.2.14.3.7. -mI/-mU	81
2.2.1.1.2.14.3.8. -(y)IncA	81
2.2.1.1.2.14.3.9. -(I)p	82
2.2.1.2. Fiil Yapımı	83
2.2.1.2.1. İsimden Fiil Yapımı	83
2.2.1.2.1.1. +A-	83
2.2.1.2.1.2. +An-	83
2.2.1.2.1.3. +(A)r-	83
2.2.1.2.1.4. +Aş-	83
2.2.1.2.1.5. +(A)y-	83
2.2.1.2.1.6. +dA-	84
2.2.1.2.1.7. +GAr-	84
2.2.1.2.1.8. +IldA-	84
2.2.1.2.1.9. +IK-	84
2.2.1.2.1.10. +lA-	84
2.2.1.2.1.11. +lAn-	85
2.2.1.2.1.12. +lAs-	85
2.2.1.2.1.13. +lAt-	85
2.2.1.2.2. Fiilden Fiil Yapımı.....	86
2.2.1.2.2.1. Fiil Çatısını Etkilemeyen Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	86
2.2.1.2.2.1.1. -A-	87

2.2.1.2.2.1.2. -AlA-	87
2.2.1.2.2.1.3. -I-	87
2.2.1.2.2.1.4. -MA-	87
2.2.1.2.2.2. Fiil Çatı Ekleri	88
2.2.1.2.2.2.1. -(I)l-	88
2.2.1.2.2.2.2. -(I)n-	88
2.2.1.2.2.2.3. -(I)s-	89
2.2.1.2.2.2.4. -Ar-	89
2.2.1.2.2.2.5. -DAr-	89
2.2.1.2.2.2.6. -DIr-	89
2.2.1.2.2.2.7. -(I)r-	90
2.2.1.2.2.2.8. -(I)t-	90
2.2.2. Çekim Bilgisi	91
2.2.2.1. İsim Çekimi	91
2.2.2.1.1. İsimlerde İyelik	91
2.2.2.1.1.1. 1. Tekil Şahıs İyelik Eki	91
2.2.2.1.1.2. 2. Tekil Şahıs İyelik Eki	92
2.2.2.1.1.3. 3. Tekil Şahıs İyelik Eki	92
2.2.2.1.1.4. 1. Çoğul Şahıs İyelik Eki	93
2.2.2.1.1.5. 2. Çoğul Şahıs İyelik Eki	93
2.2.2.1.1.6. 3. Çoğul Şahıs İyelik Eki	94
2.2.2.1.2. İsimlerde Çokluk	95
2.2.2.1.3. İsmi Hâli	96
2.2.2.1.3.1. Yönelme Hâli	96
2.2.2.1.3.2. Belirtme Hâli	97
2.2.2.1.3.3. Bulunma Hâli	98
2.2.2.1.3.4. Çıkma Hâli	99
2.2.2.1.3.5. İlgi Hâli	100
2.2.2.1.3.6. Vasıta Hâli	101
2.2.2.1.3.7. Eşitlik Hâli	101
2.2.2.1.3.8. Yön Gösterme Hâli	102
2.2.2.1.4. İsimlerde Soru	103
2.2.2.1.5. İsimlerde Bildirme (Ek Fiil)	104
2.2.2.1.5.1. Şimdiki Zaman	104

2.2.2.1.5.2. Bilinen Geçmiş Zaman	105
2.2.2.1.5.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman	106
2.2.2.1.5.4. Şart Çekimi	107
2.2.2.2. Fiil Çekimi	108
2.2.2.2.1. Şahıs Ekleri	108
2.2.2.2.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	108
2.2.2.2.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	109
2.2.2.2.2. Fiil Çekiminde Soru	109
2.2.2.2.3. Basit Kipli Fiil Çekimi	110
2.2.2.2.3.1. Zaman Kipleri	110
2.2.2.2.3.1.1. Geçmiş Zaman Kipi	110
2.2.2.2.3.1.1.1. Birinci Tip Geçmiş Zaman Kipi.....	110
2.2.2.2.3.1.1.2. İkinci Tip Geçmiş Zaman Kipi	111
2.2.2.2.3.1.1.3. Üçüncü Tip Geçmiş Zaman Kipi	112
2.2.2.2.3.1.2. Şimdiki Zaman Kipi	113
2.2.2.2.3.1.2.1. Birinci Tip Şimdiki Zaman Kipi.....	113
2.2.2.2.3.1.2.2. İkinci Tip Şimdiki Zaman Kipi.....	114
2.2.2.2.3.1.2.3. Üçüncü Tip Şimdiki Zaman Kipi	115
2.2.2.2.3.1.3. Gelecek Zaman Kipi	115
2.2.2.2.3.1.4. Geniş Zaman Kipi	116
2.2.2.2.3.2. Tasarlama Kipleri	118
2.2.2.2.3.2.1. Şart Kipi	118
2.2.2.2.3.2.2. İstek Kipi	119
2.2.2.2.3.2.3. Gereklilik Kipi	120
2.2.2.2.3.2.4. Emir Kipi	120
2.2.2.2.4. Birleşik Kipli Çekim	121
2.2.2.2.4.1. Hikaye Birleşik Zaman.....	121
2.2.2.2.4.1.1. İkinci Tip Geçmiş Zaman Kipinin Hikayesi	122
2.2.2.2.4.1.2. Birinci Tip Şimdiki Zaman Kipinin Hikayesi.....	122
2.2.2.2.4.1.3. İkinci Tip Şimdiki Zaman Kipinin Hikayesi.....	123
2.2.2.2.4.1.4. Üçüncü Tip Şimdiki Zaman Kipinin Hikayesi.....	124
2.2.2.2.4.1.5. Geniş Zaman Kipinin Hikayesi	124
2.2.2.2.4.1.6. Şart Kipinin Hikayesi	125
2.2.2.2.4.2. Rivayet Birleşik Zaman.....	126

2.2.2.2.4.2.1. Birinci Tip Şimdiki Zaman Kipinin Rivayeti.....	126
2.2.2.2.4.2.2. Üçüncü Tip Şimdiki Zaman Kipinin Rivayeti.....	127
2.2.2.2.4.3. Şart Birleşik Çekim.....	127
2.2.2.2.4.3.1. İkinci Tip Geçmiş Zaman Kipinin Şartı.....	127
2.2.2.2.4.3.2. İkinci Tip Şimdiki Zaman Kipinin Şartı	127
2.2.2.2.4.3.3. İkinci Tip Gelecek Zaman Kipinin Şartı.....	128
2.3. SÖZLÜKÇE.....	129
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA.....	138
KAYNAK KİŞİLER.....	144
EKLER.....	150
Ek 1: Metin 1.....	150
Ek 2: Metin 2.....	162
Ek 3: Türkiye'deki Nogay Köyleri Haritası.....	172
Ek 4: Orijinallik Raporu.....	173
Ek 5: Etik Kurul İzni	174

KISALTMALAR DİZİNİ

age. adı geçen eser

akt. aktaran

bkz. Bakınız

ç.ş. çokluk şahıs

çev. çeviren

ET. Eski Türkçe

nez. nezaket formu

ÖSSC Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyet

St. Nog. Standart Nogayca

TN. Türkiye Nogaycası

TT. Türkiye Türkçesi

t.ş. tekil şahıs

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
1	Transkripsiyon İşaretleri- Ünlüler	4
2	Transkripsiyon İşaretleri Ünsüzler	5
3	Ünlüler	40
4	Ünsüzler	48
5	İsimden Fiil Yapım Ekleri	68
6	Fiilden İsim Yapım Ekleri	74
7	İsim-Fiil Ekleri	76
8	Sıfat-Fiil Ekleri	78
9	Zarf-Fiil Ekleri	81
10	İsimden Fiil Yapım Ekleri	86
11	Fiilden Fiil Yapım Ekleri	87
12	Fiil Çatı Ekleri	89
13	Standart Nogayca İyelik Ekleri	90
14	İyelik Ekleri	93
15	İsim Hal Ekleri	101
16	Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	107
17	İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	108
18	Zaman Kipleri	116
19	Tasarlama Kipleri	120
20	Hikâye Birleşik Zaman Çekim Ekleri	124
21	Şart Birleşik Çekim Ekleri	127

GİRİŞ

Nogaylar, bugün ana kitlesi Kafkasya’da yaşayan ve kopuntular hâlinde geniş alanlara yayılmış olarak varlığını sürdüren bir Türk topluluğudur. Nogaylar tarihî süreçte Altın Ordu Devleti içerisinde ortaya çıkmışlardır. Bu devletin yönetiminde uzun yıllar ön planda olmuşlar ve sonraları “Nogay Orda” olarak anılmaya başlamışlardır. Osmanlı-Rus Savaşları ve Kırım Savaşı’nı takip eden süreçte Rus baskısına, iç karışıklıklara ve ekonomik sıkıntılara bağlı olarak Kafkasya’dan çeşitli bölgelere ve özellikle Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir. Bu göçlerde Anadolu’nun Adana, Konya, Ankara gibi şehirlerine iskân edilmişlerdir. Türkiye’ye yerleşen Nogayların çoğunluğu büyük şehirlerde ve bir kısmı da köylerde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Büyük göçler sonucu Türkiye’ye yerleşen Nogaylar yeni bir coğrafyaya ve yeni bir kültür dairesine bağlı olarak kültürel bir etkileşim süreci yaşamışlardır. Bu etkileşim her alanda görüldüğü gibi dile de yansımıştır. Bu süreç günümüzde de devam etmektedir. Bu etkileşime bağlı olarak Türkiye’de konuşulan Nogaycanın¹ zamanla Standart Nogaycadan çeşitli dil bilgisel ölçütlerde farklılaştığı gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada Türkiye Nogaycası ve Türkiye Türkçesinin göçlerin ilk yıllarından bu yana süregelen etkileşimi, ses bilgisel ve biçimbilgisel düzeyde incelenecektir. Çalışmanın amacı bu etkileşimi, etkileşimin yönünü, düzeyini ve birimlerini ortaya koymaktır.

Çalışmanın ilk bölümü Nogayların tarihine ayrılmıştır. Bu bölümde, ilgili yazılı kaynaklar taranarak Nogayların Türkiye’ye gelene kadar geçirdikleri süreç ve göçler sonrası Türkiye yerleşimleri hakkında ön bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Türkiye Nogayları hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde “dil etkileşimi” ile ilgili yerli ve yabancı kaynaklar ışığında bilgilere yer verilmiştir. Kod kopyalama, dil değiştirme, tehlikedeki dil vb. kavramların üzerinde durulmuştur. Bir sonraki bölümde ise Türkiye Nogaycasının genel görünümünden bahsedilmiş ve Türkiye Nogaycası kavramının oluşmasına kaynaklık eden temel özelliklerinden örnekler verilmiştir. Dil Etkileşimi bölümündeki kuramsal yapının

¹ Çalışmanın bu ve bundan sonraki bölümlerinde Türkiye’de konuşulan ve Standart Nogaycadan farklılaşmaya başladığı düşünülen bu kavram için “Türkiye Nogaycası” terimi kullanılacaktır.

Türkiye Nogaycasında nasıl şekillendiğine değinilmiştir. Türkiye Nogaylarının dil tutumları da bu bölümde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ana kısmını oluşturan Türkiye Nogaycası ile Türkiye Türkçesi arasındaki etkileşimin incelendiği bölümde Türkiye Nogayları ile gerçekleştirilen saha araştırmalarının derleme metinleri ana kaynak olarak kullanılmıştır. Bu metinler üzerinde incelemeler gerçekleştirilmiş ve ses bilgisel ve biçim bilgisel farklılıklar tespit edilmiştir. Tüm bu benzerlik ve farklılıklar alt başlıklar hâlinde verilip, metinlerden seçilen bölümlerle örneklendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise saha araştırmasından elde edilen örnek metinler yer almaktadır.

Çalışmanın Gereği ve Önemi

Nogayca, UNESCO Tehlikedeki Diller Atlası'nda² için “ISO 639-3 nog” koduyla “belirli biçimde tehlikede” şeklinde işaretlenmektedir. Nogayca, kritik eşikte olmamakla birlikte gerekli önlemler alınmadığı takdirde “ciddi ölçüde tehlikede” aşamasına geçebilecek durumdadır.

UNESCO, Türkiye Nogaycası için herhangi bir tanımlama yapmamıştır. Ancak Türkiye Nogaycasının da yok olma tehlikesinin ilk safhalarında olduğu şüphesizdir. Bu çalışmanın, dilin belgelenebilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yapılacak bu çalışma, Türkiye Türkçesi ile tehlikedeki bir dil olan Türkiye Nogaycasının etkileşim sürecini ve basamaklarını belirli ölçütlerde ortaya koyması bakımından önemlidir. Çalışma ile Türkiye Nogaycasının dil etkileşim sürecinde Standart Nogaycadan hangi yönleriyle farklılaştığı somut örnekler üzerinden görülebilecektir. Bu örnekler üç kuşak ana dil konuşurundan yapılan derlemeleri içerdiğinden değişimin gidişatı hakkında tahminler yürütülebilecektir.

Bunun yanı sıra aynı dil çatısı altındaki iki farklı Türk dilinin (Oğuz-Kıpçak) etkileşiminin incelenmesi alana katkı sağlayacaktır.

Ayrıca “belirgin biçimde tehlikede” şeklinde tanımlanan, Nogaycanın farklı bir diyalekti diyebileceğimiz Türkiye Nogaycasının derlenmesi bilimsel çalışmalara belgeleme

² <http://www.unesco.org/languages-atlas>

yönüyle kaynaklık etmesi ve sonraki kuşaklara somut olmayan kültürel mirasın aktarımı bakımından önemlidir.

Çalışmanın Sınırları

Nogaylar Türkiye’de pek çok farklı şehirde yaşamaktadırlar. Türkiye’de yaşayan Nogayların tamamının Nogayca bildiğini söylemek mümkün değildir. Bu nedenle tezin veritabanını oluşturan metinlerin derlenmesi için daha çok yaşlı kuşağın ikamet ettiği Nogay köyleri tercih edilmiştir. Bu köyler arasında da öncelik; İç Anadolu Bölgesi - Konya ve Ankara civarı- köylerde yaşayan kişilere verilmiştir. Eskişehir ilinde Nogay-Kırım Tatarı karışık köylerin bulunması, bu köylerde Nogayca ve Kırım Tatarcasının kimi yerlerde iç içe geçmiş bir yapıya sahip olması nedeniyle Eskişehir ili derleme sınırlarının dışında tutulmuştur.

Çalışmanın derleme kısmı için 20-80 yaş aralığı Nogayca anadil konuşurları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu sınırlamanın nedeni ise Türkiye’de 20 yaş altı ve 80 yaş üstü Nogayca anadil konuşurunun tespitinin güç olmasıdır.

Araştırma Yöntemi

Çalışmanın ilk bölümünü teşkil eden Nogayların tarihi, yerli ve yabancı yazılı kaynaklardan derlenerek sunulmuştur. Bu bölüm, çalışmanın konusu gereği diğer bölümlere göre daha kısa tutulmuştur.

Çalışmanın ana kısmında kullanılan derleme metinleri Nogayca anadil konuşurlarıyla gerçekleştirilen sözlü mülakatlardan elde edilmiştir. Bu metinler transkripsiyonlu hale getirilerek kullanılmıştır. Metinler kişilerin yaş aralığı, eğitim düzeyi, iş durumu gibi sosyal faktörler göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Metinlerde “AS, AY, CY, EY, FZE, HD, HS, KS, MA2, MY, ÜK” kodlarıyla belirtilen konuşurlar Sena Taşçı’nın kişisel arşivinden alınmış, diğer konuşurlara ait örnekler ise Tehlikedeki Türkiye Nogaycası- Belgeleme ve Alan Araştırması 1³ kitabındaki metinlerden seçilmiştir.

³ ÇELİK ŞAVK, Ülkü vd. (2017). *Tehlikedeki Türkiye Nogaycası-Belgeleme ve Alan Araştırması 1*. Ankara: Etkileşim Yay.

Metnin ana bölümünde yer alan başlıklandırma yönteminde birimlerin Standart Nogaycada yer alan şekilleri seçilmiştir. Türkiye Nogaycasında yer alan, fonetik farklılıklar gösteren ve temelde aynı sesbirim ve/veya biçimbirime ait olan varyantlar da bu başlıklar altında maddeler şeklinde gösterilmiştir. Sandart Nogaycada yer almayan ve Türkiye Türkçesinden kopyalanarak kullanılan yapılar da yine bu başlıklar altında örneklendirilmiştir.

Örnek cümlelerin ve metinlerin daha anlaşılır olabilmesi için sonuç bölümünden önce bir sözlükçeye yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde tarafımca derlenen ve çalışmada yer alan örneklerin ait olduğu metinlerin bir bölümü yer almaktadır.

Transkripsiyon İşaretleri

ÜNLÜLER

a	Açık, art, düz
ă	Açık, art, düz, kısa
ā	Açık, art, düz, uzun
ā̃	Açık, art, daha yuvarlak
á	Açık, yarı kalın, düz
æ	Yarı açık, orta, düz
e	Açık, ön, düz
é	Yarı kapalı, ön, düz
ě	Açık, ön, düz, kısa
ē	Açık, ön, düz, uzun
ı	Kapalı, art, düz
ĩ	Kapalı, art, düz, kısa
ī	Kapalı, art, düz, uzun
í	Kapalı, orta, düz
i	Kapalı, ön, düz
ĩ	Kapalı, ön, düz, kısa
ī	Kapalı, ön, düz, uzun
o	Açık, art, yuvarlak
ō	Açık, art, yuvarlak, kısa
ō̃	Açık, art, yuvarlak, uzun
ó	Yarı açık, orta, yuvarlak
ö	Açık, ön, yuvarlak

u	Kapalı, art, yuvarlak
ũ	Kapalı, art, yuvarlak, kısa
ū	Kapalı, art, yuvarlak, uzun
ú	Kapalı, orta, yuvarlak
ü	Kapalı, ön, yuvarlak
ű	Kapalı, ön, yuvarlak, kısa
ű̄	Kapalı, ön, yuvarlak, uzun

Tablo 1: Transkripsiyon İşaretleri-Ünlüler

ÜNSÜZLER

b	Çift dudak, patlamalı, tonlu
c	Diş eti, patlamalı, tonlu
ç	Diş eti, patlamalı, tonsuz
d	Diş eti, patlamalı, tonlu
f	Diş-dudak, sızıcı, tonsuz
g	Ön damak, patlamalı, tonlu
ɣ	Art damak, patlamalı, tonlu
ğ	Ön damak, sızıcı, tonlu
ġ	Art damak, sızıcı, tonlu
h	gırtlaksı, sızıcı, tonsuz
χ	küçükdil, sızıcı, tonsuz
j	Diş eti, sızıcı, tonlu
k	Ön damak, patlamalı, tonsuz
q	Art damak, patlamalı, tonsuz
l	Diş eti, dil ucu, tonlu
m	Çift dudak, genizsil, tonlu
n	Diş eti, genizsil, tonlu
ŋ	Art damak, genizsil, tonlu
p	Çift dudak, patlamalı, tonsuz
r	Diş eti, titre, tonlu
s	Diş arası, sızıcı, tonsuz
ş	Diş eti, sızıcı, tonsuz
t	Diş damak, patlamalı, tonsuz
w	Çift dudak, sızıcı, tonlu
y	Ön damak, tonlu
z	Diş arası, sızıcı, tonlu

Tablo 2: Transkripsiyon İşaretleri- Ünsüzler

1. BÖLÜM: TEMEL KAVRAMLAR

1.1. NOGAYLAR

1.1.1. Nogay Etnonimi ve Nogayların Kökeni

Nogaylar büyük çoğunluğu Kafkasya’da ve daha az sayıda olmak üzere Romanya, Kırım, Köstence, Kazakistan ve Türkiye gibi pek çok farklı bölgede yaşayan bir Türk topluluğudur.

“Nogay” adı ile ilgili araştırmacıların belirttiği birkaç farklı görüş vardır. Ancak bu görüşler temelde iki ana başlıkta toplanabilir.

“Nogay” adının Moğolca bir kelime olduğu ve “köpek” manasına geldiği bilinmektedir. Ancak bu sözcüğün bir kutsalı yahut totemi temsil eden bir manada kullanıldığı düşünülmektedir. Vernadsky (2015: 203) bu sözcüğün Mangıtların önde gelen kabilesinin totem hayvanı olabileceği görüşündedir.

Barthold (2006: 22) ise “Nogay” adının başlarda bir ad olarak sadece Rus kaynaklarında geçtiğini, doğu kaynaklarında Nogaylara “Mangıt” adı verildiğini belirtmektedir.

“Nogay” sözcüğünün bir topluluk adı olarak anılması ile ilgili görüşler ise bu adın Emir Nogay’dan geldiği üzerine yoğunlaşmaktadır. Emir Nogay, yaşadığı dönemde Altın Orda siyasetinde büyük başarılar imza atmış bir emirdir.

Ancak Alpargu, burada önemli bir noktaya dikkat çekmektedir ki bu, Emir Nogay’ın ölümünden ancak 150 yıl sonra organize bir şekilde ortaya çıkan Nogay topluluğunun bu isimle nasıl ilişkilendirilebileceğidir. İkinci soru ise; pek çok kaynağın Nogayların atası olarak Emir Edige’yi göstermesine rağmen Nogayların Emir Nogay ile nasıl ilişkilendirileceğidir. Bu iki soruna tarihçilerin verdiği cevaplar doğrultusunda ortaya konabilecek görüş Emir Nogay döneminde onun yanındakilerin içte bu adla anıldığı, sonraları Emir Edige’nin bu topluluğu organize ederek Nogay Ordası’nı oluşturduğudur (Alpargu 2007: 36).

Nogayların kökeni ile ilgili araştırmacılar farklı görüşler ortaya atmışlardır. Nogayların kökeni kimi araştırmacılara göre bir Moğol kabilesi olan Mangıtlar’a, kimi araştırmacılarca eski Türk kabilelerine dayandırılmaktadır.

Kurat (1993: 281) Nogayların doğu boylarının daha çok “Mangıt” adıyla bilinmekte olduğunu belirtmektedir. Bavbek (1986: 10) Nogayların Uz ve Peçenek boylarından geldiği olduğu görüşündedir.

Teres’in (2015:357) Gaciyeva’ya dayandırarak verdiği bilgiler doğrultusunda bir başka görüş de Nogayların sürekli göçlerine bağlı olarak, Moğol İmparatorluğu, Altın Ordu Devleti ve eski kabilelerden Hazarlar ve Peçeneklerle de ilgisi olduğu yönündedir. Günümüz Nogaylarının soy ve kabile adlarına istinaden Nogayların etnik yapısında Eski Türk kabilelerinin yer aldığı görüşü de yaygındır.

Peter Golden da (2017:334) Nogayların Kıpçak-Özbek kitesinden türediği ve Nogay Orda’nın Türkleşmiş Moğol-Mangıt olduğu görüşünü desteklemektedir.

Ergönenç Akbaba (2013: 240) ise “Nogay” kelimesinin Nogaylara bir kavim adı olarak geçtiğinde anlam kaymasına uğradığını, sözcüğün anlamının “kurt” olması gerektiğini ve Nogayların bugünkü bayraklarındaki kanatlı kurt sembolünün tesadüfi bir sembol olmadığı görüşündedir.

Bu bilgileri daha iyi anlayabilmek için Nogayların tarihini kısaca incelemek faydalı olacaktır.

1.1.2. Altın Ordu İçinde Nogaylar ve Emir Nogay Dönemi

“Nogay” sözcüğüne tarihte ilk kez Avar Devleti hanı Nogay Kağan devrinde rastlanmaktadır. Ancak bu tabir, kendi dönemi içerisinde herhangi bir topluluğun adı değildir. “Nogay” sözcüğü ikinci kez Altınordu Devleti döneminde bir emir adı olarak görülmektedir. (Nogay 2015: 304). Bu ad Altınordu Devleti mirzalarından biri olan Emir Nogay’dan gelmektedir. Emir Nogay Altın Ordu Devleti’nde uzun yıllar devletin önemli kademelerinde bulunmuş bir emirdir.

Cengiz Han’ın oğullarının batı seferleri sırasında Batu Han 1241 yılında İtil’in aşağısında kendi ordasını kurmuş ve burayı dönemin önemli merkezlerinden biri hâline getirmiştir. İrtiş nehrinden, İtil Havzası ve Özü boynunu da kapsayacak bölgede kurulan bu Türk-Moğol devleti Altın Orda adını almıştır (Paşaoğlu 2009: 4). Altın Ordu içerisinde Nogayların ortaya çıkışı ise Emir Nogay ile olmuştur.

Cengiz Han’ın oğlu Cuci’nin torunu olan Emir Nogay, annesinin bir cariye olmaması sebebiyle yasa gereği hiçbir zaman han olamamıştır (İnan 1977: 309). Ancak Nogay’ın

Altın Ordu içerisindeki göz ardı edilemeyecek yükselişi onu yönetimde söz sahibi yapmış; yönetimdeki hanları belirleyebilmeye dek varan bu güç başka devletlerde onun han olduğu izlenimini uyandırmıştır. Altınordu'nun kaderini büyük ölçüde etkileyen Emir Nogay, Altınordu'da Karaçileri⁴ temsil eden güçlü emirler geleneğini de başlatmıştır (Öztürk 2004: 174).

Emir Nogay'ın tarih sahnesine çıkışı Altın Ordu hanlarından Berke Han dönemine rastlamaktadır. Emir Nogay bu dönemde gerek iç işlerinde gerek dış işlerinde söz sahibi, önemli kişiler arasında yer almıştır. Yapılan kazılarda Emir Nogay ve oğlu adına basılan gümüş sikkeler bulunmuştur (Alpargu 2007: 14) Sikke bastırmanın Türk devlet geleneğindeki yeri göz önünde bulundurulursa Emir Nogay'ın gücü daha iyi anlaşılacaktır.

Berke Han'dan sonra Altın Ordu'nun başına seçilen Mengü Temir döneminde de Emir Nogay yükselmeye devam etmiştir. Başarılı bir asker olan Nogay'ın, bu dönemde Sultan Baybars'a bir mektup göndererek İslam yolunda olduklarını ve onunla iş birliği içerisinde olduğunu bildirmesi, 1271 yılında VIII. Mikael'in deniz yollarını kaybetme riskini göze alamayıp kızını Emir Nogay'la evlendirmesi, Emir Nogay'ın uluslararası sahada da ne derece ön planda olduğunu gösteren önemli detaylardır.

Mengü Temir'in ardından Batu Han'ın diğer torunu Tuda Mengü hanlığa seçilmiştir. Tuda Mengü döneminde Nogay artık neredeyse ikinci han konumundadır. Öyle ki Rus kaynaklarında Tuda Mengü hariç Nogay için de “çar” ifadesi kullanıldığı görülmektedir (Vernadsky 2015: 215).

Tuda Mengü'nün ardından Tula Buka, han seçilmiştir. Tula Buka'nın katledilmesinden sonra Emir Nogay, Münge Timur'un oğlu Tokta'yı han ilan etmiştir (Alpargu 2007: 18) Emir Nogay'ın yönetimdeki hanı atayabilmesi onun gücünün zirvede olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Tokta Han başlarda Nogay'ın kendisine destek vermesinden memnun olmuşsa da Nogay'ın bir han gibi davranması, Tokta'dan sürekli taleplerde bulunması Tokta'yı bir süre sonra bunaltmaya başlamıştır Tokta Han ve Nogay arasında türlü iktidar

⁴ Karaçi dar manada “bey” anlamına gelmektedir. Kırım'ın Şirin, Barın, Argun, Kıpçak, Mangıt, Seccut gibi tanınmış soylarından gelen beylere o dönemde “karaçi” denmekteydi. (Novoselyskiy, A.A. 2011: 14)

mücadeleleri yaşanmış; bunlar sonucu Emir Nogay öldürülmüştür (Yakubovskiy 1976: 68).

Yaklaşık kırk yıl boyunca devlet siyasetinde çok önemli yerlere gelmiş Nogay'ın askerî dehası ve hükmünde bulunduğu kitleler arasındaki birleştiriciliğinin göz ardı edilemeyeceği muhakkaktır. Ancak şu da gerçektir ki Emir Nogay'ın bu tavrı bir yandan Altınordu'nun güçlenmesi ve yükselmesine destek olurken bir yandan da başlattığı "emirler" geleneği devletin zamanla çöküşüne sebep olmuştur.

1.1.3. Emir Edige Dönemi

Nogayların tarihinde Emir Nogay'dan sonra en ön plandaki yönetici Emir Edige olmuştur. Tarihçilerin birçoğu Emir Edige'yi Nogayların atası göstermiştir.⁵ Emir Edige de tıpkı Emir Nogay gibi Altın Ordu Devleti içerisinde söz sahibi olmuş, yönetime istediği gibi müdahale edebilmiştir.

Emir Edige özellikle dış ilişkilerde büyük başarılar göstermiştir. Canlılığı ve azmi ile Rus knezini itaat altına almaya varan ilerlemeler kaydetmiştir (Alpargu 2007: 26) Altın Ordu Devleti'nin Emir Edige vasıtasıyla Harezm'de dahi hakimiyet sağladığı da bilinmektedir.

Emir Edige başlarda Altınordu içerisinde yaşanan taht kavgalarını kendi lehine çevirip çıkar sağlamışsa da 1419 yılında bu taht mücadelelerinde öldürülmüştür.

1.1.4. Nogayların Siyasal Bir Güç Hâline Gelişi

Nogaylar 13. ve 15. yy. arasında dağınık bir yerleşimde ve yarı bağımsız bir statüde olmuşlardır. Emir Edige'nin ölümünden sonraki dönemde oğulları ve torunları bölgedeki nüfuzlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

Altınordu'nun dağılışını takiben 16. yy. sonrası Nogaylar için bir yükselme dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Nogaylar güçlenmeye başlamış, ordusu ve toprağı olan bir siyasi oluşum hâline gelmişlerdir (Alpargu 2007:41).

Bu yıllarda Rusların bölgedeki baskısı artmaya başlamış, Kazak ve Astrahan Hanlıkları tamamen ele geçirilmiştir. Dönemin şartları gereği Rusya yanlısı bir siyaset izleyen İsmail Mirza'nın bu tutumuna karşı gelen halk, 1557-1558 yılları arasında Gazi Mirza önderliğinde toplanarak İdil Nehri'nin batısına göç etmişlerdir. Burada Kırım hanı Devlet

⁵ Bu konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Alpargu (2007).

Giray'a sığınmışlardır. Devlet Giray da onlara Kabarday ile Azak Kalesi arasındaki bölgeyi tahsis etmiştir. Bölgeye yerleşen bu topluluk "Küçük Nogay Ulusu" olarak anılmaya başlanmıştır (Kurat 2002: 243).

Devam eden yıllarda Rusların bölgedeki hakimiyeti Nogay Ordası'nın gücünü ciddi ölçüde azaltmaya başlamıştır. Hem dış ilişkiler hem iç karışıklıkların yanında 1557-1558 yıllarında baş gösteren kuraklık büyük ekonomik kayıplara sebep olmuş, aynı zamanda Nogayların batıya doğru göçlerinin kitlesel bir hâl almasına yol açmıştır. Bu durum Osmanlı ve Kırım'ı uzun süre meşgul etmiştir (Öztürk 2004: 286).

İsmail Mirza'nın ölümünden sonra da iç karışıklıklar sürmüş, yerine gelen Tin Ahmed Mirza da Rus etkisinden kurtulamamıştır. 1569 yılında Osmanlı'nın bölgeye düzenlediği seferde Nogaylar, Osmanlı Devleti'yle Kırım Hanlığı vasıtasıyla değil doğrudan ilişki kurmak istemişlerdir. Bu, Büyük Nogay Ulusu'nun Osmanlı egemenliğine girmeyi planladığının bir göstergesidir. Bundaki en önemli etkenin Kırım Hanlığı ile yaşanan sıkıntılar olduğu söylenebilir (Alpargu 2007: 73).

1.1.5. 17.-19. Yüzyıllar Arası Nogaylar

17. ve 19. yüzyıllar arası, Nogayların iç çekişmelerinin tırmandığı ve kitlesel göçlere doğru gidilen bir süreçtir.

17. yüzyılda Nogayların siyasi durumunu etkileyen en önemli olay Kalmuk istilasıdır (1630-1635) ki bu istila neticesinde Ulu Nogay kabileleri büyük kayıplara uğrayarak Kırım tarafına geçmek zorunda kalmışlardır. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Nogayların bu dönemde çoğunlukla Kalmuk istilasından sonra yaşadığı bölgeler hakkında detaylı bilgilere yer vermiştir (Başer 2011: 119)

Bu dönemde Nogaylar arasında yaşanan iç çekişmeler, Ruslara avantaj sağlamış ve Ruslar bu iç çekişmeler doğrultusunda hareket etmeye başlamışlardır. 18. yüzyılda Nogayların bölünmüşlüğü artmaya başlamıştır. Bu dönemde Nogaylar, Kırım Hanlığı içerisinde sürekli isyanlar çıkarmışlardır. Yaşadıkları bölgelerdeki iç karışıklıklar ve Rus baskıları dolayısıyla 18. yüzyılın ilk yarısında sıklıkla göç etmişler, pek çok küçük ordaya ayrılmışlardır (Alpargu 2007: 119).

Nogayların Ruslar tarafından Kafkasya ve çevresine yerleştirilmeleri bu yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen olayların bir sonucudur (Tavkul 2013: 344). Ruslar bu dönemde

Nogayları Osmanlı Devleti'nin yanında yer almamaları için kışkırtmıştır. (Kurat 2002: 286-287).

1783 tarihinde Nogaylar ile Ruslar arasında gerçekleşen savaşı Nogaylar çok ağır bir yenilgiyle kaybetmişlerdir. Bu tarihlerde General Potemkin tarafından Suvarov aracılığıyla uygulanan bir planla Nogay kitleleri büyük bir katliama uğramışlardır (Güllüdağ 2014: 20).

1.1.6. 19.yy Sonrası Nogaylar

19. yüzyılda Rusya, bölgenin Ruslaştırılmasını sağlamak ve bölgedeki Müslüman-Türk toplulukların isyanlar çıkarıp bir araya gelerek yeniden bağımsızlıklarını ilan etmelerini önlemek için çeşitli politikalar izlemiştir. Bunlardan ilki bölgedeki halkları kıyıma uğratarak tamamen ortadan kaldırma fikridir. Diğer bir yöntem göç ettirilemeyen kitlenin Rusların yoğun olarak yaşadığı bölgelere yerleşmeye zorlanmasıdır (Paşaoğlu 2009:116) Bu yöntemde amaç, bölgedeki Rus harici topluluklara Rus kültürünü, tarihini aşılaktır. Bu politikanın uygulanışı özellikle yüzyılın ikinci yarısında belirgin şekilde görülmektedir.

Uygulanan tüm bu başkalaştırma politikaları neticesinde toplam nüfusun yaklaşık %33'ü (500.000 kişi) bu dönemde Osmanlı Devleti'ne göç etmiştir (Saydam 2010: 65)

Bölge halklarına uygulanan diğer yöntem ise dönemde hem Rusya'yı hem Osmanlı'yı derinden etkileyen ve bölgenin siyasi ve demografik yapısının değişmesine sebep olan zorunlu göçlerdir. Bu göçler üç dönemde incelenebilir:

1.1774-1853 arası (Osmanlı-Rus Savaşları ile Küçük Kaynarca Anlaşması'nı içine alan dönem)

2.1853-1878 arası (Kırım Savaşı ve sonrasındaki dönem)

3.1877-1878 sonrası

1859-1860 öncesi göçlerle gelenler genellikle Rumeli'ye yerleştirilirken, bu yıllarda ve sonrasında gelen göçlerin yoğunluğu nedeniyle Osmanlı'nın iskan politikasında değişiklikler olmuş ve bu kalabalık kitlelerin Rumeli'nin yanı sıra Anadolu ve hatta Suriye'ye yerleştirilmesi söz konusu olmuştur. Anadolu'ya yerleştirilen Nogaylar

içerisinde özellikle İç Anadolu bölgesindeki muhacirler toplu şekilde yerleştirmeleri konusunda ısrarcı davranmışlardır. (Kırımlı 2012: 21)

En büyük göç dalgası, 93 Harbi'nden sonraki dönemde, Kırım Savaşı'nın son aylarında başlamış ve Şeyh Şamil'in 1859 yılında esir düşmesiyle kitleselleşmiştir (Paşaoğlu 2009: 122). Şeyh Şamil'in teslim olduğu sene 16.000 civarı Nogay, Kafkasya'dan Kırım'a göç etmiş; bu olay Kırımlıların göç kararı vermesine sebep olmuştur. 1862'ye dek yalnızca Kırım'dan göç edenlerin sayısı dahi 369.028'dir (Arslan 2015: 27)

Bu yüzyılda Nogayların bir kısmı Ten ile Kuban arasına yerleşirken Kırım Savaşı sonrasında da bir kısmı Kırım Tatarları ile birlikte Osmanlı topraklarına yerleşmişlerdir (Güllüdağ 2002: 559). 1858-1859 yılları arasında özellikle Kuban'dan göçler gerçekleşmiş, Kuban ve Stavropol Nogayları da Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamışlardır⁶.

Tüm bu büyük göçlerin ardından Rusya topraklarında kalan Nogaylar, Bolşevik İhtilali'ne kadar Kafkasya'da yaşamaya devam etmişlerdir. Kuban'da yaşayan Nogaylar 1922 yılında Karaçay- Çerkes Özerk Bölgesi'nin idaresi altına alınmışlardır. Bu yapı 1926'da Karaçay ve Çerkes olmak üzere ki ayrı idari yapıya bölünmüş, burada yaşayan Nogaylar da Çerkes Özerk Bölgesi'ne bağlanarak burada oluşturulan Abazin- Nogay ilçe idaresine tabi olmuşlardır (Tavkul 2003: 38).

Rus kaynaklı Güney Kafkasya etnografik haritalarında, 1880-1890 yılları arasında Güney Kafkasya'da uyruklarına göre şehir nüfuslarına bakıldığında Nogayların Dağıstan vilayetinde 2556 kişi (1408 erkek, 1148 kadın) olduğu bilgisi yer almaktadır (Memmedova 2014: 90).

9 Ocak 1957 yılında Nogayların yaşadıkları bölge yeniden bölünerek üç farklı idari yönetime ayrılmıştır:

1. Karanogay, Kızılyar, Tarumov ilçelerini kapsayan Dağıstan ÖSSC (Karanogay Bölgesi)
2. Açıkulak ve Kayasuli'yi içine alan Stavropol

⁶ Nogayların Anadolu'ya göçleri "Türkiye Nogayları" bölümünde daha detaylı incelenmiştir.

3. Şelkov’u Nogayların içine alan Çeçen-İnguş ÖSSC (Asker 2013:249) ⁷

Bunun yanında 2005 yılında Karaçay-Çerkes Özerk Cumhuriyeti’nde Dağıstan’dakine benzer bir Nogay idari bölgesi kurulması kararı alınmış ve 2006 yılında bu karar onaylanıp uygulanmaya başlamıştır (Asker 2013: 250).

Bu bölünmüşlük Nogayların kültürel, etnik ve dilsel kimliklerindeki bütünlüğe de ağır bir darbe vurmuştur. SSCB’nin dağılmasına dek geçen süre zarfında Nogaylar yaşadıkları bölgelerde idari olarak ön planda olamamışlar ve ekonomik olarak güçlenememişlerdir. Bunlara ek olarak bölge halklarıyla çeşitli çatışmalar yaşamışlardır.

SSCB’nin dağılması ve dönemdeki “milli uyanış” fikirlerinin de etkisiyle Nogayların bağımsızlık ile ilgili faaliyetlerinde de yükseliş kaydedilmiştir.

1989 yılı Aralık ayında Nogayların 2. Ulusal Kongresi düzenlenmiştir. Bu kongrede Nogayların birliği ve özerkliği konuları ele alınmıştır. Nogayların birleşmesi yönündeki talepler burada kabul edilmiştir. Sovyet Rusya’nın 1959’da aldığı Nogayların Dağıstan, Çeçenistan ve Stavropol sınırları arasında bölünme kararı kaldırılmıştır. 1990 yılında Sovyetler Nogayların lehine karar vererek onlara Sovyetler çatısı altında özerklik vermeyi düşünmüşse de bu gerçekleşmemiştir. (Mastyugina, Tatyana, Lev, Perepelkin 1996: 210).

Bu yıllarda Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti içerisinde “Birlik” adı verilen bir teşkilat kurulmuştur. Bu teşkilat Nogayların Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti içerisinde baskılanan millî ve siyasi haklarını elde etmeyi, ekonomik yönden güçlenmeyi, Nogaylar için sosyo-politik bir alt yapı oluşturmayı hedeflemiştir (Tavkul 2003:42)

1992 yılı Ağustos ayında düzenlenen 4. Nogay Kongresi’nde de Nogayların tek çatı altında birleştirilmesi meselesi görüşülmüştür. Yine aynı kongrede Nogayların geçim kaynağı olan hayvancılıkla ilgili sorunlar dinlenmiş ve çözüm yolları aranmıştır (Mastyugina, Tatyana, Lev, Perepelkin 1996: 210)

⁷ 2010 nüfus sayımlarına göre Dağıstan bölgesinde 40.407, Stavropol bölgesinde 22.006, Karaçay Çerkes Bölgesinde 15.654 ve Çeçen-İnguş bölgesinde 3.444 Nogay yaşamaktadır. Rusya Federasyonu genelinde ise Nogay nüfusu 103.660’tır.

Bugün Kafkasya’da yaşayan Nogayların ayrı, özerk bir yönetim talepleri hâlâ gündemdedir. Ancak dağınık nüfusun dağınık olarak yerleşimi başta olmak üzere bunun gerçekleşmesini engelleyen pek çok sebep vardır.

Bunun yanında Nogaylar uluslararası konferanslar düzenlemeye devam etmekte, atayurt ve aktopraklardaki Nogayların bir araya gelmesi için bilimsel ve kültürel etkinlikler yürütmektedirler.

1.2. TÜRKİYE NOGAYLARI

1.2.1. Nogayların Anadolu'ya Göçleri ve İskanları

Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi Nogaylar 19.yüzyılda zorunlu göçlerle Anadolu'ya yerleşmişlerdir.

Türkiye'de yaşayan bu kitleden 70 yaş ve üzeri kuşaktan göç hikayelerini dinlemek mümkündür. Bu kuşak, kendi ana-atalarından dinledikleri hikayeleri bugün çocuklarına ve araştırmacılara aktarmaktadırlar. Arslan'ın (2015) yüksek lisans tez çalışmasını temel alarak Nogayların sözlü tarihini derlediği eserinde göç hikayeleri bir araya getirilmiş, Türkiye Nogaylarının yaşamı hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışmada yer alan metinlere göre Nogaylar göç yollarını Moskova ve Kırım'dan geldik şeklinde belirtmektedirler.

“Atalarım Mosqow'dan kelgenler...Kelgenlerinde keklik ótgen, yavşan pítken cer bolursa qalımız mında dep bu cerlerge ískān etkenler.” (YA) (Akt. Arslan 2015: 35)

“Atalarım Romanya'dın Kóstence Límanı'ndan Dara kóyünden kelgenler. Rusya'da qomúníst rejim bolıyagı sırada bunlardı da Hırístıyanlaştırmaga şalışganlar, qop ezıyet etgenler. Sultan Hamíd atalarımı Bursa'dın Qaracabey qazasına cerleştırgen. Uyer yeşillik, ormanlık eken, verimli topraqları barken. Ama şıbınlardan rahatsız bolıp qıraş topraklarga kóşgenler.” (ŞB) (Akt. Arslan 2015: 39)

“Atalarım dört gardaş bolıp Rusya'dan, Mosqow'dan bır aqalarımın kelgenler. İllaa Aqtopraqlarga, İstanbulga barayıq, dep kelgenler.” (MD, 79, Şekerköy) (Akt. Arslan 2015: 39)

“Dírek bízım kóyge mı kelgenner sizkiler

-Bawam rāmatlıq Ağboza gelgendir anam rāmatlıq Mandırā gelgendir anam Qırım, Qırım Tatarlarınnan.

-Qırımıñ qayêrinden?

-Kóstence.

-Kóstence Romanyada.

-Romanyada hē

-Qırımıñdan Romanyā mı kelgenner yoşsa?

-Romanyaya kelgenner íste Kóstencē ísqan étgenner Dana kóyüne üyêrden Túrkiyē kelgenner. Sultanamíd dedemiñ nawı Bursanıñ Qaracabey şéysi bar qazası yeşillik ormanıñ wérimli topraq bñ yêrde bíz sinekden ólürmíz depdiler, síwrísineken ólürmíz.” (ŞB) (Akt. Çelik Şavk 2017: 59)

Bu yıllarda gelen göç dalgalarına yönelik Osmanlı'nın en önem verdiği husus muhacirlerin bir an önce iskânıdır. Gelen göç dalgalarını düzenleyebilmek için 5 Ocak 1860'da Muhacirin Komisyonu kurulmuştur (Arslan 2015: 28). Muhacirlerin

bulundukları yerlerde salgın hastalıkların baş göstermesi, muhacir sayısının giderek artması ve daha da artacağı ihtimali göz önünde bulundurularak muhacirlerin iskânı hızlandırılmıştır.

1859-1861 yıllarında büyük Kafkas göçleri ile Anadolu'ya gelen gruplar arasında Adana'ya ilk iskân edilenler Nogaylar olmuşlardır. Nogayların bu bölgeye iskanındaki önemli faktörler Adana vilayetinin تنها oluşu ve buraya yerleştirilen muhacirlerle bölgenin imarının sağlanmasıdır (Bayraktar 2007: 414)

1860-1861 arasında Nogay ve Çerkesya muhacirlerinden oluşan bir grup, hava şartları dolayısıyla Samsun'da iskân ettirmek zorunda kalmıştır. Bu muhacirler sonradan Amasya'ya yerleştirilmek istense de Nogaylar, Konya'ya, akrabalarının yanına yerleşmeyi talep etmişlerdir. Bu muhacirlerin bir kısmı daha sonra Konya ve Haymana'ya gönderilmiştir (Çağ 2013: 137)

Ruslar, 1864'te aldıkları bir emirle Batı Kafkasya ve Kuban bölgesindeki Nogayların yaşadıkları yerleri terk etmelerini istemişlerdir. 1867 yılında ise Kafkas sahilleri boyunca sürülmeleri emredilmiştir (Bayraktar 2007: 408).

Zorunlu göçlerle aktopraklara gelen Nogayların 1861 sonrası yerleştirildikleri bölgelerden biri de Kırşehir'dir. Kırşehir'e gelen göçmenlerin köylere birkaç hane şeklinde yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Nogaylar bu bölgedeki köylerden daha çok Kırşehir merkezinde kalmayı tercih etmişlerdir. Aksaray bölgesine gitmek isteyen bir grup Nogay muhacir de Paşa Dağı tarafına (Akarca ve Şekerli Pınarı) yerleştirmiştir (Gündüz 2012: 1223)

Bu göçler sonucunda Nogayların bir kısmı iskân edildikleri bölgelerden başka bölgelere yeniden göç etmişlerdir. Bir kısmı da yerleştirildikleri bölgenin kültürüyle karışarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir.

1.2.2. Türkiye Nogaylarının Bugünkü Durumu

Bugün Nogayların kültürlerini ve dillerini sürdürerek yaşadıkları bölgeler varlığını korumaktadır. Nogayların halihazırda Türkiye'de yaşadıkları köyleri şu şekilde sıralamak mümkündür⁸:

⁸ Türkiye'de yaşayan Nogayların köy yerleşimleri ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Kırımlı (2002).

Adana ili Ceyhan ilçesine bağlı Atıkara köyü, Büyük Mangıt beldesi, Çakaldere köyü, Kelemeti köyü, Kılıçkaya köyü, Küçük Mangıt köyü, Toktamış köyü;

Afyon ili Çay ilçesine bağlı Orhaniye köyü, Kızılören ilçesine bağlı Yenibelkavak (Muhacir Belkavak) köyü;

Ankara ili Gölbaşı ilçesine bağlı Ahiboz köyü, Şereflikoçhisar ilçesine bağlı Akin köyü, Doğankaya (Abdülgediği) köyü, Şeker köyü,

Balıkesir ili Susurluk ilçesine bağlı Babaköy, merkez ilçeye bağlı Karakaya köyü,

Eskişehir ili Alpu ilçesine bağlı Aktepe köyü, Işıkören (Aziziye/Arapkuyusu) köyü

Gaziantep ili Nurdağı ilçesine bağlı Çakmak köyü ve Nogaylar köyü,

Konya ili Kulu ilçesine bağlı Ağılbaşı (Mandıra) köyü, Boğazören (Köstengil) köyü, Kırkkuyu köyü, Seydahmetli köyü Tuzlukçu ilçesine bağlı Edoğdu köyü.

Bu yerleşimlerin en yoğun olduğu yer İç Anadolu Bölgesi Tuz Gölü civarındaki köylerdir. Tuz Gölü çevresi Nogay köyleri birbirine yakın şekilde kurulmuştur.

Türkiye’de yapılan nüfus sayımları “etnik kimlik” kriteri gözetmeksizin gerçekleştirildiğinden Nogayların Türkiye’deki sayıları hakkında kesin bir veri bulunmamaktadır.

Nogay köylerinin kiminin nüfusunu tamamen Nogaylar oluşturmakta iken, kiminde farklı topluluklarla birlikte karışık yerleşimler görülmektedir. Başlarda dışa kapalı bir hayat süren Nogay köylerinde 1960 ve sonrası Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelen göçler sonucunda da farklı halklar ve kültürlerle etkileşimler yaşandığını söylemek mümkündür (Çelik Şavk 2013: 332).

Son yıllarda iş, eğitim vb. sosyo-ekonomik koşulların sınırlılığına bağlı olarak Nogayların büyük bölümü yaşadıkları köylerden çevre şehirlere göçmüşlerdir. Bu şehirlerin başında İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Balıkesir gelmektedir. Bunun yanında kimi Nogay köylerinin (Konya-Kırkkuyu) nüfusunun büyük kısmının Avrupa’ya (Hollanda, Norveç) göç ettiği de bilinmektedir. Bu durum köy nüfuslarının zamanla azalmasına sebep olmuştur. Ancak yaz mevsimlerinde sezonu geçirmek için yaşlıların köye dönmesi ile köy nüfuslarında dönemsel artış görülmektedir.

Türkiye Nogayları geleneklerini kısmen de olsa yaşatmayı sürdürmektedirler. Bunlar arasında en belirgin şekilde yaşatılan kültür ögesi Nogay yemekleri, özellikle Nogay çayıdır. Şın, masal, tekerleme gibi sözlü edebiyat ürünleri yalnızca yaşlı kuşak tarafından hatırlanmaktadır. Çocuk oyunlarının, düğün ve cenaze geleneklerinin çoğunun unutulduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Bu geleneklerin unutulmasında şehirleşmenin de önemli rol oynadığı unutulmamalıdır⁹.

Büyük şehirlerde yaşayan Nogaylar dernekleşme faaliyetleri içerisinde. Türkiye’de Eskişehir ilinde Nogay Derneği, Ankara’da Nogay Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Konya’da Nogay Türkleri Derneği bulunmaktadır¹⁰. Bu derneklerin düzenlediği faaliyetlerden en önemlisi gelenekselleşmiş Sabantoy etkinliğidir. Sabantoy etkinliği her yıl başka bir Nogay köyünde gerçekleştirilmekte ve bu etkinlikte Nogayların bir araya gelmesi, kültür aktarımının sağlanması amaçlanmaktadır.

Bunun yanında dernekler tarafından Nogaycanın korunması, yaşatılması ve aktarılması amacıyla Nogayca şiir dinletileri, Nogay yazarlarla edebiyat geceleri düzenlenmektedir. Dernekler tarafından basın yayın faaliyetleri de yürütülmektedir. Ankara Nogay Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından “Nogay Türkleri Bülteni” isimli bir dergi yayınlamaktadır. Ayrıca 2015 yılında *Nogay Türk Yayınları* aracılığıyla Nogay yazarların ilmi ve edebi eserlerin yayınına da başlanmıştır. Bu yayınlar, eserin niteliği doğrultusunda Türkiye Türkçesi ve Nogayca olmak üzere iki dilli ya da Nogayca olarak piyasaya sürülmektedir.

Yine dernekler tarafından Nogay gençleri bir araya getirerek yeni kuşakların birbirini tanıması ve kaynaşmasını sağlamak amacıyla gençlik piknikleri, geleneksel Nogay Futbol Turnuvaları organize edilmektedir. Bayramlarda Türkiye ve Türkiye dışındaki Nogaylarla iş birliği içerisinde kurban kesimleri ve Ramazan kolisi dağıtımları, Türkiye’de okuyan ihtiyaç sahibi öğrencilere eğitim bursu gibi sosyal faaliyetler de yürütülmektedir.

⁹ Türkiye Nogaylarının gelenek, görenekleri ve günlük yaşamları hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Arslan (2015).

¹⁰ Türkiye’deki Nogay Dernekleri ve faaliyetleri ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. www.nogay.org.tr

Dernekler uluslararası alanda da birçok etkinlik gerçekleştirmekte ve Kafkasya’da yaşayan Nogaylarla ortaklaşa faaliyetler yürütmektedirler. Uluslararası Nogay Futbol Turnuvası, Nogay Türkleri Bilgi Şöleni gibi etkinlikler bunlara örnektir.

Türkiye Nogayları kendilerini uzun yıllar “Tatar” olarak adlandırmışlardır. Nogaylara göre bunun nedeni toplumda Nogaylar hakkındaki bilginin yetersizliğidir.

“Şindi bi de bızım Noğay cıwarda bize hep Tatar dedikleri için Qulu, Şerefliqoçhısar falan, bize hep Tatar derler. İşte o çocuqluqtan gelme. Tatar mısın, ewet Tatarım. Yoq ben Tatar değılim diye hepsine açıklama yapamadığı için tamam diyor” (MY).

“İnsanlar zâten Noğayı bilmiyor. Noğay deseñ ne Noğayı, Tatar desen biliyo” (CY).

Bunun bir diğer nedeni de Nogayların kendilerini Türk aidiyetinden farklı görmemeleridir. Nogaylar Anadolu’ya gelişlerinden bu yana hiçbir zaman herhangi bir isyan çıkarmamışlar, karışıklık dönemlerinde hep devletten yana tutum sergilemişleridir. Bu da Nogayların Türkiye’de farklı bir etnik unsur olarak görülmemesine, buna bağlı olarak da detaylıca araştırılmamalarına yol açmıştır. Bunun yanı sıra Nogayların kendi içlerinde kendi kültürlerini, kendi dillerini ve yaşayışlarını anlatan, akademik olarak çalışan kişilerin olmaması, uzun yıllar Nogaylar hakkındaki farkındalığın oluşmasına yol açmıştır (Benli 2015: 419).

Ancak yukarıda bahsedilen dernekleşme faaliyetlerinin de neticesinde Türkiye’de yaşayan Nogaylar daha fazla başlamışlardır. Türkiye’de yaşayan Nogaylarla ilgili ilmî çalışmalar da aratarak devam etmektedir.

1.3. DİL ETKİLEŞİMİ

Toplumların birbirleriyle hemen her alanda etkileşim hâlinde olması insanlığın başlangıcından günümüze, doğal bir süreçtir. Bu süreç içerisinde kültürel, teknolojik, siyasi ilişkilerin toplumlara etkisi ve farklı diller konuşan bireylerin birbirleriyle ilişkileri (evlilik, seyahat, yabancı dil öğrenimi vb.) diller arası temaslara yol açmıştır.

Dil etkileşimi adı verilen bu olgu; köken olarak aynı ya da farklı diller arasında, benzer ya da farklı sosyal yapıya ait konuşurlar arasında meydana gelebilir ve çeşitlilik gösterebilir. Yaş, etnisite, cinsiyet, sosyal sınıf, eğitim seviyesi ve daha pek çok faktör etkileşime çeşitli yönlerden etki eder (Bower 2013: 341). Aynı şekilde etkileşimin yönü, yoğunluğu ve süresi de zamanla değişebilir.

Dil etkileşiminin gerçekleşmesi için iki temel unsur vardır. Bunlardan ilki, söz konusu konuşurların en az iki ya da daha çok dilin dil bilimsel kodlarının bir kısmına hâkim olmasıdır. İki farklı dilsel koda sahip konuşurun etkileşimi sonucu bir dildeki kodun diğer dildeki koda benzemeye başlaması ise buna “dil etkileşimi” denebilmesi için gerekli ikinci unsurdur (Law 2014: 5).

Etkileşime giren diller alıcı dil (sosyal açıdan zayıf dil) ve verici dil (sosyal açıdan baskın dil) şeklinde tanımlanır. Etkileşim sürecinde alıcı dil, baskın dilden çeşitli öğeleri bünyesine kopyalar. Bu noktada *kod kopyalama* teriminden bahsetmek yerinde olacaktır.

Johanson’a göre etkileşim sürecinin açıklanabilmesi için kullanılabilecek en iyi tabir “yabancı bir kodun unsurlarının alıcı dilline kodu içerisine kopya edilmiş gibi gösterilmesi fikridir”. Bu fikirden yola çıkarak, dil ilişkilerindeki olguların daha düzgün yapılandırılabilmesi için Johanson kod kopyalama modelini geliştirmiştir. Bu modelde kopyalamalar genel kopyalar, seçilmiş kopyalar ve karışık kopyalar olarak sınıflandırılır. Genel kopyalarda baskın dile ait bir öge tüm yapısal özellikleriyle, alıcı dile kopyalanır. Seçilmiş kopyalarda ise yapının tamamı değil bir kısmı kopyalanmaktadır. Karışık kopyalar ise seçilmiş kopyalara sahip genel kopyalardır (Johanson 2014: 31-36).¹¹ Kopyalama; etkileşimin boyutlarına göre ses bilgisi, biçim bilgisi, söz varlığı, söz dizimi ve anlam ölçütlerinde görülebilir.

¹¹ Kod kopyalamaya etki eden faktörler için bkz. Johanson (2014).

Dil etkileşiminin yoğunluğu, süresi ve boyutlarına göre üç farklı sonuçla karşılaşmak mümkündür. Bunlardan ilki dilin korunmasıdır. Bu durumda alıcı dil temel karakteristiklerini korurken, verici dilden çeşitli ölçüde kopyalamalar yapar ve yapılar küçük değişimlere uğrar. İkinci durum dil değiştirimidir. Bu durumda alıcı dilin konuşurları kendi dillerini tamamen bırakır ve baskın dili konuşmaya başlar. Ortaya çıkabilecek üçüncü sonuç ise baskın dilin alıcı dili ileri düzeyde etkilemesi sonucu ortaya karışık yeni bir dilin (pidgin) ortaya çıkmasıdır (Winford 2003: 11).

Bu sonuçlardan en tehlikeli olanı ise şüphesiz *dil değiştirmedir*. Her dil etkileşimi sürecinin sonucu dil değiştirme olmayabilir. Ancak özel bir çaba yoksa dil değişimi genellikle kaçınılmazdır. Dil değiştirme bireysel ya da toplumsal farklı sebeplere bağlı olarak ortaya çıkabilir.

Bir topluluğun ikinci dili öğrenmesi için en önemli faktör genellikle ekonomiktir. Meslek edinebilme bunların başında gelen en net amaçtır (Romaine 2014: 454). Bu amaç doğrultusunda bireyler kendisine ekonomik yönden avantaj sağlamayacağını düşündüğü dili bırakıp ikinci dili tercih edebilir. İkinci dilin meslek edinmesinde ya da ekonomik olarak daha iyi bir mesleki kademeye yükselmesinde fayda sağlayacağını düşünmesi birinci dilin tamamen bırakılmasına ya da ikinci bir dil öğrenme ve kullanma isteğine yol açabilir.

Dil değiştirmeye etki eden toplumsal unsurlardan bir diğeri kimlik ve etnisitedir. Bu faktör hem toplumsal hem de bireysel düzeyde dil tercihlerine etki etmektedir. Dil seçimleri aslında kimlik seçimleridir (İnal 2012: 114) Kişi, yaşadığı toplumda dilini kimliksel bir gösterge olarak kullanmak isteyebilir. Konuşur, bir grubun üyesi olduğunu belirtmek, diğer konuşurlarla aynı etnisiteyi paylaştığını göstermek için de dil değiştirebilir (Holmes 2013: 35). Bunun aksi durumda da kendini baskın kültürde azınlık ya da farklı bir kimlik olarak vurgulamak istemediği için dilini gizleyebilir.

Çok dilli toplumlarda egemen grupların konuştuğu diller “prestij dil” olarak kendini gösterir. Prestij dil, o bölgede yaşayan ve ana dili farklı olan konuşurlarca sosyo-ekonomik yönden avantaj sağlayıcı bir unsur olarak görülür. Bu nedenle prestij dile yönelik talep oluşur ve konuşurlar kendi dillerini terk edebilir.

Dil değişimine etki eden faktörlerden bir diğeri de demografik faktörlerdir. Taşradaki dil değiştirme eğilimi şehirlere göre daha azdır. Çünkü bu bölgeler daha izole bir yapıdadır ve sosyal ihtiyaçların çoğu azınlık dil ile halledilebilmektedir. Bunun yanı sıra dış evlilikler de dil değiştirmeye etki eden önemli bir faktördür ki dış evliliklerle kurulan ailelerde iki dilden birinin zaman içerisinde evde daha baskın olmaya başladığı görülür (Holmes 2013: 62).

Dil değişiminin en fazla görüldüğü toplulukların göçmen kitleler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Göçmen toplumlar dil etkileşimine diğer gruplara oranla çok daha açıktır. Bunun nedeni büyük oranda ekonomik olmakla birlikte, bunun da önüne geçen temel unsur iletişim ihtiyacının karşılanmasıdır. Göçmen toplumlar yerleştikleri bölgede iletişimi sağlayabilmek adına genellikle o bölgenin dilini öğrenmeye başlarlar.

Göç eden toplum bu etkileşim süreci boyunca dilinin tehlikede olduğunu düşünmeyebilir. Çünkü çoğunluk dilini öğrenmek, sosyal ve ekonomik avantaj sağlamak adına önemli görülmektedir. Azınlık dili olan kendi dilleri ise güvendedir çünkü “hepsi o dili konuşabiliyor” dur (Holmes 2013: 61). Ancak bu sürecin sonucu dil ölümüne dek gidebilir.

Dil ilişkilerinin yarattığı bu etkiler ile siyasi, sosyal, demografik vd. sebeplere bağlı olarak pek çok dilbilimci içinde bulunduğumuz yüzyılın sonunda şu an konuşulan dillerin yarısından çoğunun yok olacağı görüşündedir. Menz (2003) bu diller arasında Nogaycayı da *ciddi derecede tehlikeli* olarak işaretlemektedir. Türkiye Nogaycasına net bir tehlikelilik derecesi atfedilmemiş olsa da maruz kaldığı etkiler doğrultusunda tehlikede olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Etkileşim sürecine dair sözü edilen bu kavramların Türkiye Nogaycası örnekleminde nasıl görüldüğü ile ilgili bilgilere çalışmamızın Türkiye Nogaycası bölümünde yer verilmiştir.

1.4. STANDART NOGAYCA

Türkiye Nogaycasının detaylarını incelemeden önce, konunun daha anlaşılır olması için Standart Nogaycanın özellikleri ve bugünkü durumu hakkında kimi bilgilere yer vereceğiz.

1.4.1. Nogaycanın Türk Dilleri Arasındaki Yeri

Türk dillerinin sınıflandırılmasında coğrafya, ses özellikleri gibi çeşitli özellikler esas alınarak çeşitli tasnifler yapılmıştır.

Arat (1953: 116) kendisinden önceki tasnifleri inceledikten sonra ses özelliklerine dayanan bir tasnif yapmış ve Nogaycayı *Tav grubu: Şimal* başlığına dahil etmiştir.

Tekin'in (1991: 14) 12 ana bölüme ayırdığı ve ses özelliklerini esas alarak yaptığı Türk dilleri tasnifinde ise Nogayca X. grup olan *tawlı* grubunun *qos-* alt grubunda Kazakça ve Karakalpakça ile birlikte yer almaktadır.

Johanson'un tasnifinde ise (1998: 87) Nogayca Türk dillerinin Kuzeybatı grubuna dahil, Kıpçak grubu bir Türk dili olarak yer almaktadır.

Nogayca en fazla Kazakça ve Karakalpakça ile yakınlık göstermektedir. Bu Türk dillerinde /ç/ sesi /ş/ye ve /ş/ sesi /s/ sistemli olarak değişmektedir (Eren 1977: 309).

1.4.2. Nogaycanın Diyalektleri

Nogaycanın diyalektleri ilk kez Baskakov tarafından *Nogayskiy yazık i ego dialekti*¹² adlı eserinde incelenmiştir. Nogaycanın Ak Nogayca, Kara Nogayca ve Asıl Nogayca olmak üzere üç ana diyalekti bulunmaktadır (Baskakov 1997: 329).

Ancak Jankowski (2000: 150) bu tasnifin Baskakov'un kendi çalışmalarının analizine dayalı bir sınıflandırma olmasından öte coğrafi konuma dayalı bir sınıflandırma olduğu görüşündedir.

Bu diyalektler Genel Türkçe /y-/ sesinin, /y-/ olarak korunması, /c-/ ya da /j-/ ye değişmesine göre sınıflandırılmıştır. -(I)yAk sıfat-fiil ekinin -(A)yAK ve -AcAK şekillerine dönüşümü ise Nogaycanın diyalektlerinin ayrılmasında esas alınan

¹² Baskakov, N.A. (1940). *Nogayskiy Yazık i Ego Dialekty*. Moskva, Leningrad.

biçimbirimsel unsurdur. Standart Nogayca için kullanılan yazı dili ise bu üç diyalektin karışımından meydana gelmektedir (Özkan 2014: 206).

1.4.3. Alfabe ve Yazı Dili

Nogaylar Ekim Devrimi öncesinde o dönem tüm Orta Asya'nın ortak yazı dili olan "Türki"yi kullanmaktaydılar (Bozkurt 2002: 580) Ekim devrimi sonrasında Nogaylar kendilerine özgü bir yazı dili oluşturmuşlardır.

1928 yılında Latin harfleri temeline dayanan bir alfabe geliştirmişlerdir. 1938 yılında ise bu alfabe bırakılarak Kiril harfli başka bir alfabeye geçilmiştir. Bu alfabede sonradan bazı değişiklikler yapılmıştır. Günümüzde Kiril temelli bu alfabenin kullanımı sürmektedir (Karakoç 2013: 278)

Yeni yazı sistemi ve alfabeye geçilmesinin ardından yazı dilinin geliştirilmesine yönelik adımlar atılmıştır.

1928 yılından başlayarak Kızıl Serkeş, Kızıl Bayrak, Kolhoz Pravdası gibi gazeteler yayımlanmaya başlamıştır (Özkan 2014: 207) Bununla birlikte pek çok çağdaş edebiyat eseri basılmıştır.

1.4.4. Standart Nogaycanın Bugünkü Durumu

Nogayca başta Rusya (Stavropol, Karaçay-Çerkes, Dağıstan, Çeçenistan) olmak üzere Rusya dışında pek çok bölgede (Kırım, Kazakistan, Türkiye vd.) konuşulmaktadır. Nogayca, Rusya'da yaşayan Nogayların ana dili olarak varlığını korumaktadır. Rusya'da yapılan 2002 yılı sayımlarında Nogayca konuşur sayısı 87.119 olarak belirlenmiştir¹³.

Bölgenin çok uluslu/çok dilli yapısı bir *lingua franca* talep etmektedir. Bu nedenle Rusçanın ortak iletişim dili olarak kullanımı Nogaycanın kullanım oranını düşürmektedir. Karaçay-Çerkes ve Dağıstan bölgelerindeki Nogaylar, okullarda Nogay dili ve edebiyatı derslerini alabilmekte; Nogayca kitaplar yayımlayabilmekte; televizyon ve radyolarda belirli gün ve saatlerde Nogayca yayınlar yapabilmektedirler. Karaçay-Çerkes Devlet Üniversitesi ve Dağıstan Devlet Üniversitelerinde Nogayca ile ilgili araştırmalar yapılmakta, öğretmenler yetiştirilmektedir (Bulgarova 2012: 139-140).

¹³ www.perepis.2002.ru

1999 yılında Nogaycanın yeni yazım kılavuzu yayımlanmış; 1957 yılında “Rus-Nogay Sözlüğü” ve 1963 yılında da “Nogay-Rus Sözlüğü” Moskova’da basılmıştır. 1975 yılında Kalmıkova’nın “Nogay Dili” kitabı yayınlanmıştır. Karaçay-Çerkes Anayasası’na göre Rus, Karaçay ve Abaza dilleri ile birlikte Nogayca da bölgede devlet dili statüsünde belirtilmiştir ve Dağıstan Cumhuriyeti’nde de durum aynıdır. Nogaycanın sosyolojik bakımdan işlevsel olarak kullanıldığı alanlar ise millî eğitim, haberleşme araçları ve kitap basımıdır (Bulgarova 2008: 65).

Karaçay Çerkes ve Dağıstan’da Nogayca yayımlanan iki gazete bulunmaktadır. Dağıstan bölgesinde 1931-1965 yılları arasında *Qızılbayraq* adıyla çıkan Nogayca gazete 1965-1991 yılları arasında *Şöllik Mayağı* ve sonrasında *Şöl Tawısı* adıyla haftada iki gün yayımlanmıştır. Karaçay Çerkes bölgesinde ise *Nogay Dawısı* adlı Nogayca bir gazete yayınlanmaktadır. Ayrıca Karaçay Çerkes’te Nogayca yayın yapan bir radyo istasyonu vardır. Bunun yanında Karaçay Çerkes bölgesinde Nogayca eserlerin basıldığı bir yayınevi bulunmaktadır (Karakoç 2007: 352). Ancak Stavropol bölgesi için benzer faaliyetlerden ve kurumlardan söz etmek mümkün değildir.

Yalnızca istatistiki verilere dayalı elde edilen bilgilerin bölgedeki Nogaycanın kullanım pratikleri, Nogayların dil tutumları ve nesiller arası aktarım konusunda kapsamlı bilgi vermesi mümkün olmadığından saha çalışmasına dayalı araştırmaların artmasının faydalı olacağı görüşündeyiz.

1.5. TÜRKİYE NOGAYCASI

Bir Oğuz-Kıpçak dil etkileşimi örneği olan Türkiye Nogaycasının Türkiye Türkçesinden kopyalama örneklerine geçmeden evvel etkileşim sürecinde rol oynayan faktörlere ve Türkiye Nogaylarının kendi dillerine karşı tutumlarına değinmek faydalı olacaktır.

1.5.1. Türkiye Nogaylarının Dil Tutumları

Yerleştirildikleri bölgelerde uzun yıllar kapalı toplum yapısında yaşayan Nogayların iskanlarını takip eden ilk dönemlerde dillerini muhafaza ettikleri tahmin edilmektedir. Ancak zaman içerisinde çeşitli faktörler Nogayların yaşam tarzlarını ve toplumsal yapılarını etkilemiş; bu da Nogayca ile Türkiye Türkçesinin etkileşim sürecini hızlandırmıştır.

Dil etkileşimi sürecinde iki dilin bir araya gelmesi anında temel amaç iletişim kurmayı sağlamaktır (Sarı 2013: 2). Türkiye Türkçesi ve Türkiye Nogaycasının karşılaşmasında da dilin bu işlevinin ön planda olması Türkiye Türkçesini günlük hayatta kullanma gerekliliğine yol açmıştır. Türkiye Türkçesi bir anlaşma dili veya ortak dil olarak görülmüştür. Doğankaya köyünden Ali Yılmaz'ın ifadesi bu gerekliliğin özeti niteliğindedir:

“Amma benim gibi bi adama rastladığın zaman ben Noyayım o Kúrt. Nogayşa yonuşabilecek mi? Yoq, yonuşamayacaq. Peki Kúrtçe yonuşunca ben anlayacaq mıyım? Yoq, ben de anlamayacam. Ne yapmamız lâzım? O zaman anladığımız dili yonuşmamız lâzım. Mademki Türkçeyi biliyoruz. O da Türkçesini yonuşsun ben de anlaşalım.” (AY 24).

Bu ortak dil gerekliliği, diller arası etkileşim sürecini de başlatmıştır.

Küçük ve yetersiz bir dilin konuşuru olmak yerine büyük ve güçlü bir dilin konuşuru olmanın; eğitim, kültür, iş, para, önemli insanlarla temas gibi unsurlara ulaşmayı kolaylaştıracağı fikri, konuşurların ana dillerinden vazgeçmesine sebep olan temel faktördür (Janson 2016: 131) Bu durum Nogaycanın ikinci planda kalmasında da rol oynamıştır. Nogayların yaşadığı bölgelerdeki sosyo-ekonomik imkanların kısıtlılığı köylerden kentlere göçlerin başlamasına yol açmış ve onları daha dışa açık bir toplum haline getirmiştir. Çalışma hayatı ve yeni sosyal çevrenin etkisiyle günlük konuşma dilinde Nogaycanın yerini Türkiye Türkçesi almaya başlamıştır. Büyük şehirlerde Türkiye Türkçesinin geçerli dil oluşu Nogaycanın işlevselliğini azaltmış ve Nogaycayı ev içi dil durumuna getirmeye başlamıştır.

Nogaycanın Türkiye Türkçesi ile etkileşiminin artmasına sebep olan diğer bir unsur dış evliliklerdir (egzogami). Başlarda yalnızca kendi aralarında kız alıp verme geleneğine sahip olan Nogaylar, zamanla kendi etnik grupları dışında bireylerle evlilikler gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu durum neticesinde anne ve babanın Nogayca konuştuğu evlerden yalnızca bir ebeveynin Nogayca konuştuğu evlere dönüşüm olmuştur. Bu da hem ebeveynin konuşur tutumuna hem de doğan çocuklara Nogayca öğretilmesine yönelik tutumlara etki etmiştir. Dış evlilik yapan Nogayca konuşurları büyük çoğunlukla Nogaycayı terk etmiş ve çocuklarına aktaramamış; aktarsa bile Nogayca yine ev içi dil statüsünde kalmıştır. Bu da hem bireysel hem de toplumsal yönden iki dilli (Türkçe-Nogayca) bir kuşak oluşmasına yol açmıştır.

“...menim eşim yabancıdı benim balam Noğayşadı bilmıyek, úyrenmıyek şeytamıyaq dèp men oya her gún işde şeylerde yırmızı başlıqlıdı pınoqyodu falan hep Noğayşa annattım” (KK 49).

“... benim eşim yabancı, benim çocuğum Nogaycayı bilmeyecek, öğrenmeyecek, şeyapamayacak diye her gün ben ona (oğluma) işte Kırmızı Başlıklı Kızı, Pinokyo falan hep Nogayca anlattım.”

Etkileşimin özellikle ikinci ve üçüncü kuşakta artmasına sebep olan ve ikinci kuşak konuşurların çocuklarına Nogayca öğretmekten kaçınmasına yol açan en önemli unsur ise eğitim olmuştur. Evde yalnızca Nogayca ile büyüyen çocuklar okula başladıklarında Türkiye Türkçesinde tam hakimiyet gösterememe sebebiyle derslerde zorlanmışlar, kendilerinden beklenen akademik verimi sergileyememişlerdir. Başta Türkçe dersleri olmak üzere, diğer branşlarda da konuşulan dili tam olarak anlayamadıklarından okula gitmekte isteksizlik yaşamışlardır. Bu durumla karşı karşıya kalan pek çok aile, çocuklarının okul başarısının düşmemesi için onlarla Nogayca konuşmayı bırakmış ve hatta onlara Nogayca öğretmemeye yönelik kararlar almıştır.

“Biz hep Anyara’da ũkenledik. Anyara’da tuwduy ũkenledik. Amā bek Tũrkçe bilmeydān, hep Noğayşa yonuşurduq úyde. Oqula başladıq ablamnan men. Oqulda ikímís Noğayşa yonuşamız ama óğretmen annamaydı. Óğretmenge işde aytamız o annamaydı, o ayıadı bíz annamaymız. Tũrkçe bilmeymíz şũnkü. Onnan sōra annemdi şaqırdı óğretmen, dedí ki, senín ballar yonuşadı amma bíz annamaymız, men annamayman, ne ayıadılar, onnar nece yonuşadı? Annem ayttı, bíz Noğay, bizim dilimiz başqa, ballar da bu dilde qonuşadı. O zaman dedí annem, annemge óğretmen, bundan sora dedí, ballarğa hep úyde Tũrkçe yonuşuñuz. Bu çũnkü annayamazlar, anaw, arqadaşlarınnan peg uyum sağılayamazlar, dedí. Ondan sōra bizim úydō Tũrkçe yonuşulmağa basladı” (LG 239).

“Biz hep Ankara’da büyüydük. Ankara’da doğup büyüydük. Ama pek Türkçe bilmezdik, hep Nogayca konuşurduk evde. Okula başladık ablamla ben. Okulda ikimiz Nogayca konuşuyoruz ama öğretmen anlamıyordu. Öğretmene söylüyoruz, o anlamıyor; o söylüyor biz anlamıyoruz. Türkçe bilmiyoruz çünkü. Ondan sonra annemi çağırdı öğretmen, dedi ki senin çocuklar konuşuyor ama biz anlamıyoruz, ben anlamıyorum ne diyorlar, onlar nece konuşuyorlar. Annem dedi biz Nogayız. Bizim dilimiz başka. Çocuklar da bu dilde konuşuyor. O zaman anneme öğretmen dedi ki bundan sonra çocuklara evde hep Türkçe konuşun. Çünkü anlayamazlar, arkadaşlarıyla pek uyum sağlayamazlar. Ondan sonra bizim evde Türkçe konuşulmaya başlandı.”

“Çoğu okuyo ya! Çoşukların dili Tatarçaya kaçmasın diye biz torunlarımıza hep Türkçe konuşuruz” (EY 16).

Fakat Nogaycanın tehlikelilik durumunun farkında olan kimi konuşurlar kuşaklar arası dil ve kültür aktarımının bilinciyle çocuklarına Nogayca öğretmek istemektedirler. Ancak çevresel faktörlerin önüne geçmenin zor olduğunun da bilincindedirler.

“Ballarımızya Noğayşadı biz Qudaydan, Allā’dan kóp tileymiz; bizim özümüzün ādetlerimiz, özellikben de Noğay tilimiz, Noğay ādetlerimiz, özümüzün eskı gelenek göreneklerimiz, ādetlerimiz yoytulmasın, bunnar coq bolmasın dēp. Ondan tabı en önemlisi de tıldin yoytulmaması. Bünün ūşün biz qolümüzdan kelgen her şeydi yasaymız. Ballarımızya da qolümüzdan kelgenı yadar ūyretbege şalışamız. Ama oqulya getgende, anıyaqa getgende, sıyaqa şıqqanda, arğadaşlarının arasına getgende heb Türkşe qonuşulğan ūşün onnardı bazen biz şey etemaymız; aldında turamaymız bılay şeylernin” (ÖA1 251)

“Çocuklarımıza Nogayca’yı biz Huda’dan Allahtan en büyük dileğimiz bizim kendi adetlerimiz, özellikle de Nogay dilimiz, Nogay adetlerimiz kendimizin eski gelenek göreneklerimiz, adetlerimiz kaybolmasın, bunlar yok olmasın diye. Ondan tabı en önemlisi de dilin unutulmaması. Bunun için biz elimizden gelen her şeyi yapıyoruz. Çocuklarımıza da elimizden geldiği kadar öğretmeye çalışıyoruz. Ama okula gittiklerinde, oraya gittiklerinde, buraya gittiklerinde, şuraya çıktıklarında, arkadaşlarının arasına gittiklerinde hep Türkçe konuşulduğu için onları bazen biz şey edemiyoruz; önünde duramıyoruz böyle şeylerin.” (ÖA1).

Son yıllarda artan teknolojik gelişmeler de şüphesiz ki etkileşim sürecine etki eden önemli faktörlerdendir. Farklı toplumlar, yaşanan teknolojik gelişmelere bağlı olarak çok daha fazla bilgi, kültür ve dil ile etkileşim halindedir. Bu, özellikle genç kuşağın dil tutumunu etkileyen bir faktördür ve Nogayca konuşuru gençlerde iki farklı tutumun oluşmasına yol açmıştır. İlki değişen dünya düzeninde Nogayca bilmenin-özellikle İngilizce, Rusça, Çince gibi prestij dillerin etkisi altında- herhangi bir yararı olmayacağı fikridir.

Ancak yine de -özellikle son on yılda- Nogay kimliğini ve kültürünü yeniden canlandırmak isteyen genç kuşak Nogayca öğrenmeye heveslidir. Yaşlı kuşak kimi zaman gençleri Nogayca konuşmak konusunda isteksizlikle suçlasa da gelişen koşullar sayesinde gençler kendi dillerini öğrenmek için çabalamaktadırlar.

Eğitilmiş yeni kuşağın Nogaycayı yaşatma istekleri doğrultusunda konuşmaya çalıştıkları Nogaycanın yaşlıların konuştuğu Nogaycadan daha farklı olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni ise gençlerin kitabi bilgiler doğrultusunda, sonradan öğrendikleri Standart Nogaycayı konuşmalarından kaynaklanmaktadır (Çelik Şavk 2015:372)

Dil ilişkilerinde önemli rol oynayan bir diğer faktör de dil-kimlik ilişkisidir. Bu hususta iki farklı görüş vardır: Birinci görüş dilin, kültürün en önemli yansıtıcılarından biri olduğudur ki bu görüşe sahip kişilerce dilini konuşmayan kişinin toplumun bir parçası olması mümkün değildir. Dil etnisitenin vazgeçilmez bir sembolüdür. Bir diğer görüşe göre ise dil ve kültür arasında sınırlı bir bağlantı vardır ve dil harici unsurlar etnik kimliğin bütünlüğünü oluşturur (Crystal 2010: 142). Nogayca konuşurlarının büyük çoğunluğunun ilk görüşe mensup olduğu görülmektedir.

“Normalde de mesela biz kendi aramızda Türkçe konuşursak gülerler yani. Ayıplarlar. Ya bu Türkçe konuşuyo, artık şey olmuş derler. Hele de şehirden biri gelip böyle köyde sohbet sırasında hani konuşur ya. Alışmış iyice ağzı şehirde. Orda da Türkçe konuşmaya başlayınca herkes birden güler. (MY)

“...Sonra liseye başladım ben. Orada kendimi Nogay diye tanıttım. Sonra derneğe girdik. Bunun daha da bilincine vardık. Nogaycayı unutmamamız gerek. Biz unutursak bizden sonrakiler de unuttur. Çünkü kendimiz biliyoruz Nogaycayı ama konuşmuyoruz. Ben konuşmazsam benim çocuklarım konuşmayacak. O zaman dil unutulup gidecek.”(SY)

Dilbilimciler önümüzdeki yüz yıl içerisinde 3000 dilden %50'sinin yok olacağı düşüncesindedir. Bir dilin kısa ya da uzun sürede yok olup olmayacağını tahmin edebilmenin yöntemi ise kuşaklar arası dil aktarımının incelenmesidir. Şayet genç kuşak bu dili artık öğrenmiyorsa o dilin yok olacağı muhakkaktır (Picq vd. 2016: 86).

Boz'un (2016) Eskişehir ilinde meskun Nogayların Nogayca kullanma pratiklerini incelediği çalışmasında uygulanan küçük çaplı dil tutum ölçeklerinden elde edilen sonuçlara göre Nogaycanın günlük hayatta kullanım pratikleri azalmakta ve Nogayca işlevselliğini yitirmektedir. Çalışmada yer alan 0-40 yaş arası konuşurların “Nogaycayı işlevsel olarak hiç kullanmadığı” verisi, Türkiye Nogaycasında aktarım sürecinin

durakladığına ve Türkiye Nogaycasının kritik eşikte olduğuna işaret etmesi yönüyle önemlidir.

İki dilin etkileşim ölçütleri ve ana dil konuşurlarının tutumları göz önünde bulundurulduğunda Türkiye Nogaycasının tehlikelilik derecesinin gün geçtikçe arttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu doğrultuda 2017 yılında Türkiye Nogaycasının belgelenmesine yönelik hazırlanan Tehlikedeki Türkiye Nogaycası Projesi¹⁴ kapsamında elde edilen veriler de bunu destekler niteliktedir.

Yukarıda sıralanan faktörlere bağlı olarak Türkiye Nogaylarının çoğunun artık Türkiye Türkçesi konuştuğu bilinse de köylerde ve yaşlı kuşaktan bireylerin yaşadığı evlerde Nogayca ev içi dili olarak varlığını sürdürmektedir (Çelik Şavk 2015: 372)

1.5.2. Türkiye Nogaycasının Temel Özellikleri

Bir önceki bölümde belirtildiği üzere bir arada yaşayan toplumlarda dil etkileşimi kaçınılmazdır. Anadolu'ya göçlerin ilk yıllarından itibaren Nogayca ile Türkiye Türkçesi etkileşim hâlinde olmuştur. Etkileşim sürecinde Anadolu coğrafyasında konuşulan Nogayca zamanla Standart Nogaycadan çeşitli ölçütlerde farklılaşmıştır. Nogayca Türkiye Türkçesinin etkisiyle onun kimi karakteristik özelliklerini kopyalamış ve karışık bir yapı sergilemeye başlamıştır.

Türkiye Nogaycasında karşılaşılan temel durum dil etkileşimini işaret eden kopyalama örnekleridir. Kopyalama örneklerinde hem Nogaycanın hem Türkiye Türkçesinin karakteristik özelliklerinin bir arada yer aldığı görülür. Bu “bir aradalık” yalnızca söz varlığında değil, ses, biçim ve söz dizim yönlerinden de kendini göstermektedir.

*“Şöyünqazan **olur** bízim. Naday tunş qazanlar **bolur**” (EY 21)*

*“Onday da sayyı **bolmaz** yawrum.” (KS 2)*

“Anamalar anamyıl tawuq şayarıdılar” (KS 5)

*“...bır qısmı diydi ki Osmannı zamanında **gelipbiz**” (KK 52)*

“Osmannı bízim nêlerge, qollarına pèrman berge.” (ÜK 1)

Yukarıda verilen örneklerde işaretli sözcüklerde görüleceği üzere Nogayca ve Türkiye Türkçesinin temel karakteristikleri bir arada kullanılmaktadır.

¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. ÇELİK ŞAVK vd. (2017). a.g.e.

Çelik Şavk (2017) çalışmasında bu etkileşim örneklerini tespit ederek ses bilgisi, biçim bilgisi, söz varlığı ve söz dizimi gibi yönlerden ele almışlardır. Bu çalışmalardaki tespitlere dayanarak bizim de çalışmamız kapsamında örneklerine rastladığımız temel bazı etkilenmeler şu şekildedir:

a. Sesbirimsel Etkilenmeler

Eski Türkçe ber-, bar-, bar sözcüklerindeki söz başı /b-/ ünsüzü Standart Nogaycada korunmakta iken Türkiye Nogaycasında bu sözcüklerin hem /b-/’li hem /w-/’li biçimlerine rastlanmaktadır.

“O onun qapıbasarını **werir** edi. Keñşektin yolun **bér**, ne bağışlıyaqsın?” (KS 2)

Standart Nogaycada “bol-“ sözcüğünde korunan /b-/ sesinin Türkiye Nogaycasında kimi zaman korunurken kimi zaman sözcüğün Türkiye Türkçesindeki “ol-“ biçiminde kullanıldığı görülmüştür.

“Şóyúnqazan **olur** bízim. Naday tunş qazanlar **bolur**.” (EY 21).

Standart Nogaycada “ben” birinci tekil kişi zamir “men” ve “bu” işaret zamiri hal eki almadığı durumlarda /b-/’li , hal eki aldığı durumlarda /m-/’li biçimdedir. Türkiye Nogaycasında her iki zamir için de /b-/’li kullanımlar görülmektedir.

“Şimdi **bunuñ** bayının atı E... diyemez” (St. Nog. munıñ) (KS 4)

“**Münda** şıyq bır de qomşunun kóyünden bırowu geldi” (ÜD 85)

Standart Nogaycanın kaidelerine aykırı olarak Türkiye Nogaycasında söz başı ünsüzlerde ötümlüleşme örneklerine rastlanmıştır.

Eski Türkçe ön ünlülerle kurulan sözcüklerdeki söz başı /k-/ sesi Standart Nogaycada korunurken Türkiye Nogaycasında bu seste kararsızlık görülür.

“Ondan soñ o **gún** keyşek suwğa **getedi**.” (KS 3)

Söz başı /q-/ sesi Standart Nogaycada korunurken Türkiye Nogaycasında hem /q-/ hem /γ-/ biçiminde de görülmektedir.

“Benim ilk **γızım**” (KS).

Standart Nogaycada korunan /t-/ sesinin Türkiye Nogaycasında /d-/’ye değışerek kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir.

“**Dağa** şıqar” (EY). (St.Nog. taw)

Standart Nogaycada olmayan kimi seslere Türkiye Nogaycasında rastlanmıştır. Standart Nogaycada olmayan í, ó, ú gibi ara ünlülerle sıkça karşılaşmıştır.

“Noyaydıñ işinde **úkóngenden soñra soñradan ayrı ketedāndí.**” (AK 76).

/è/ ünlüsü de Standart Nogaycada bulunmayan örneklerdendir.

“Qalaqay tawadıñ arasına salasıñ písiresiñ **èki** tawa tuş” (AK2 78)

b. Biçimbirimsel Etkilenmeler

Türkiye Nogaycasında özellikle çekim eklerinde belirgin değışiklikler gözlenmektedir.

Standart Nogayca yaklaşma eki olarak +GA, +nA iken Türkiye Nogaycasında bunun yanında +(y)A yapısı da karşımıza çıkar.

“**Qıdırelleze** tepreş diytān édík bíz yızım.” (EY 9)

“**Türkçeyi** añlatadāndiler bilmeydāndik ki biz.” (AK 76)

Belirtme eki Standart Nogaycada +DI şeklinde iken Türkiye Nogaycasında bunun yanı sıra +(y)I ekinin de kullanıldığı görülmektedir.

“Cılatpa **yızı** al yucāna dedi” (KS 1).

Standart Nogaycada sıfat-fiil eki -GAn iken Türkiye Nogaycasında sıfat-fiil eki olarak -Dık’ın kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir.

“İşte nēyşin şıqıp **keldiğini** men de bilemeymen” (EY 2).

Nogaycada gelecek zaman kipi için -AyAq eki kullanılmaktadır. Ancak Türkiye Nogaycasında Türkiye Türkçesi gelecek zaman kip eki olan -AcAk biçimine de rastlanmaktadır.

Aqşam bızâğwlar **keliyek** de bızâğwlardan **qaytıyaqbız.** İnekler **gelecek.**” (SD 98).

Standart Nogayca pek çok farklı geçmiş zaman çekimi vardır. Ancak bunlardan tamamen farklı olan ve Türkiye Türkçesindeki benzer yapılar dikkati çekmektedir.

“Şimdi zamanında, onun adı ne, padişah zamanında, padişah bize şeye **gelmiş.**”
(HK)

“Toylarğa **geterdik.**” (ÜK)

Standart Nogaycada soru edatı -mA/-bA/-pA şeklinde yalnızca düz geniş ünlülerle kurulurken; Türkiye Nogaycasında bu eklerin düz-dar ünlülü biçimleri ile de karşılaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Standart Nogayca soru edatlarında görülen ünsüz uyumu Türkiye Nogaycasında kimi zaman ortadan kalkmaktadır.

“Qızılbaş **bıdı** kırmızıbaş **bıdı** örümcek?” (MA2 8)

c. Sözdizimsel Etkilenmeler

Standart Nogaycada sıfat fiil ile kurulan söz öbeklerinde iyelik eki nitelenen sözcüğe eklenmektedir. Ancak Türkiye Nogaycasında hem sıfat-fiile hem de nitelediği sözcüğe eklenmiş biçimler bulunmaktadır.

“Şimdi Hatayğa yegeniñ birëwü getti bizim tanımağānımız, **bilmeğēnimiz bñr yēr**” (NY 185)

d. Söz Varlığı Yönünden Etkilenmeler

Şüphesiz ki etkilenmenin en fazla görüldüğü alan söz varlığıdır. Söz varlığında genellikle akrabalık adları, zamirler ve günlük hayatta kullanılan sözcükler kopyalanmıştır.

“Olaydır, bilmeymen **ben** onu esitbedim” (KE 133)

“**Onlarya** ne aytasınız mal saldığınız yırlerge” (ÖHB 150)

“Esgiden **çolanyası, sâbünu, yıremi** onnan soğra tã nesı. Şeyi şıt, cawlüy, **ayaqçabı, terlig** aqlıña nē gelse herkeş akederdi bunü.” (HK 241)

Yukarıda verilen etkilenmeler, Türkiye Türkçesinden etkilenmelerin yalnızca bir kısmını teşkil etmektedir. Bu etkilenmeler söz başı, söz içi ve söz sonu ses değişikliklerinde; filimsi ekleri, yapım ve çekim ekleri, kip ve şahıs eklerinde; tasvir fiillerde ve söz varlığında çok sayıda örnekle kendini göstermektedir. Bu örnekler çalışmamızın bir sonraki bölümünde daha kapsamlı ve detaylı olarak incelenmiştir.

2.BÖLÜM: TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE NOGAYCASI ETKİLEŞİMİ- İNCELEME

2.1. SES BİLGİSİ

Türkiye Nogaycasında Türkiye Türkçesinin etkisiyle kimi seslerde kopyalamalar görülmüştür. Bu örnekler seslerin Standart Nogaycadaki şekliyle korunduğu ve Türkiye Türkçesinin etkisiyle değiştiği ikili biçimlerde karşımıza çıkar. Seslerdeki etkilenmeler ünlüler ve ünsüzler şeklinde ikiye ayrılarak incelenmiştir.

2.1.1. Ünlüler

Standart Nogaycada dokuz ünlü bulunmaktadır: a, æ, e, ı, i, o, ö, u, ü. Türkiye Nogaycasında bu ünlüler korunmaktadır. Ancak ünlülerde çeşitlenmeler görülmekte, Standart Nogaycada olmayan fonemlere rastlanmaktadır.

2.1.1.1. /a/

Kalın, düz ve geniş bir ünlü olan /a/ Türkiye Nogaycasında söz başı, söz içi ve söz sonunda korunmuştur.

Kımdıñ atı ewel öşüp ozup kelse o at saġabısına qız anası baġış beredāndı. (KS 2)

Tanıtırman. (KS 1)

Qırq gün de bala şıqbaz edı. (ÜK 3)

Bunun yanında Türkiye Nogaycasında aşağıdaki türevler görülmüştür.

a. /ạ/

Açık, art, yuvarlak bir ünlüdür. Türkiye Nogaycasında söz içinde görülür.

Aqşam bızâġwlar kelıyek de bızâġwlardan qaytıyaqbız. (SD 98)

O yılı hış bellú tuwâl. (ÜK 1)

b. /ā/

Açık, art, düz bir ünlüdür. Türkiye Nogaycasında söz başı ve söz içinde görülür.

Aqtaş'tan işte Āgín'ge gelgenner. (KS 4)

Birówbirówümüzdüñ yerine bāırp oturup işte örgórúp mörgórúp ütip. (KS 5)

c. /ǎ/

Açık, arkt, düz, kısa bir ünlüdür. Türkiye Nogaycasında söz içi ve söz sonunda görülür.

Atarābaman keyşek keldım. (KE 133)

Biz orǎya drt sene ben orda ȳaldım. (CD 33)

d. /ǎ/

Açık, yarı kalın, düz bir ünlüdür. Türkiye Nogaycasında söz içi ve söz sonunda görülür.

Bizım yaptıȳımız qazanbrek, qassıqbrek, ınkǎl. (A2 40)

...lgen gn knǎ dp, lgen canazıdın da y bolatta oȳa cedirtpeydiler. (HÇ 59)

2.1.1.2. /ǣ/

Yarı açık, orta, düz bir ünlüdür. Söz başında ve içinde yer alabilen bu ses korunmaktadır.

Qıdırlez qozusunu soyatǎn ediler, ymek ækeletǎn ediler. (K 5)

Æhbab dost arada Őyli ȳaldıq. (N 62)

...kım awǣl gelse bu yastıqdı alsa, saȳa cn Şorap, ondan soȳna cawluq, pullu cawluqlar bolatǎn di. (HÇ 59)

2.1.1.3. /e/

Açık, n, düz bir ünlüdür. Türkiye Nogaycasında söz başı, söz içi ve söz sonunda korunmuştur.

Şerkeşek tepetǎn ediler. (K 5)

Herkez yemek ækelırdı. (K 5)

Bike bayının atını atamaydı. (KS 3)

Trkiye Nogaycasında korunan rneklerin yanında aŐaȳıdaki fonemler de ortaya çıkmıştır.

a. //

Yarı kapalı, n, düz bir ünlüdür. Söz başı, söz içi ve söz sonunda grlmŐtır.

gızlerım altı yaşına kırdı. (K 5)

Aıȳaraȳa akettim, zarar ttim. (N 61)

Her Őy bar dı. (K 5)

Bu bebeklerge bi Őy aytatarıdııız, bebeklerge n aytardııız? (HB 97)

b. //

Açık, n, düz, kısa bir ünlüdür. Söz başı, söz içi ve söz sonunda grlr.

Nè ėtem diydí. (GA 155)

O zamanda bebėkdiŋ şapůtu yoq. (SD 101)

Sadėcė ħėb topraq yānı qayzamana qadar topraqman bóleytan ėdiniz? (ÖHB 104)

c. /ē/

Açık, ön, düz, uzun bir ünlüdür. Söz başı, söz içi ve söz sonunda görülür.

Babasına bāzıları baba der bāzıları şoqa der, ėmı der. (GA 156)

Baladıŋ basından tōmēŋge. (ÜK 3)

Dış hedē daŋıttırdıq. (EY 4)

2.1.1.4. /ı/

Kapalı, arkt, düz bir ünlüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda yer alabilir. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Onday ırımlar bar ėdi. (AK2 69)

Ortaġa men şıyarttım bu qobuzdu. (ÜK 3)

Keyte yatarsın qız bācım şeşekey şaynap. (EY 5)

Türkiye Nogaycasında buna ek olarak aşağıdaki fonemler ortaya çıkmıştır:

a. /i/

Kapalı, art, düz, kısa bir ünlüdür. Türkiye Nogaycasında söz başı, söz içi ve söz sonunda görülebilir.

Mandırada qaç tāne Noŋay war ıdı o zaman? (ÖHB 141)

Sıpıryıŋ. (MY 5)

Yo, hacıya nērde gidíyim. (HÇ 59)

b. /ı/

Kapalı, art, düz uzun olan bu ünlü söz başı ve söz içinde nadiren görülür.

İyce ıyızdırıyaŋsın. (MA 200)

Moturarabalarnan, kímyonnan şıyi bıdaydı alıp ækel. (MG 250)

2.1.1.5. /i/

Kapalı, ön ve düz bir ünlüdür. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Şoġrap, işlik mişlik beredān ėdi. (KS 2)

Baladıŋ basından tōmēŋge. Qırqı şıqatān ėdi işte baladıŋ. (ÜK 3)

a. /i/

Türkiye Nogaycasında ı-i arası bir ünlünün varlığı da tespit edilmiştir. Bu ünlü söz başı, söz içi ve söz sonunda yaygın biçimde görülmektedir:

... ābi tuwaletke de barabar kēteyík mi íkówműz dēdım díydı. (HP 89)

Ne bíleyím men! (ÜK 5)

Bízde ayıb edí boşanmaq. (ÜK 2)

b. /ĩ/

Kapalı, ön, düz, kısa bir ünlüdür. Söz içi ve söz sonunda görülür.

Bĩn doıuz yúz yírmĩ yedíli. (CD 33)

Belediye reyisine dēdım, Túrkler ekserĩ yēdinci aya izĩıe gētedí. (NÖ 63)

c. /ĩ/

Kapalı, ön, düz, uzun bir ünlüdür. Söz başı, söz içi ve söz sonunda görülür.

Allaı ĩmānı Qurandan ayırmasın ıārapbí. (AD3 34)

Şın degenin netgenşig kīseden şıyar. (MK1 47)

Pek asrĩ tūw ıdı. (AD3 38)

2.1.1.6. /o/

Açık, art, yuvarlak bir ünlüdür. İlk hecede korunur.

Qadın bolup oıneydān ediler. (KS 2)

Toıuıanın toıı bolsun. (EY 8)

Standart Nogaycada daima ilk hecede görülmesine karşın Türkiye Nogaycasında ikinci hecede görülen bir örneğe rastlanmıştır.

Onnan soııra şorbā, pilow. (HÇ 60)

Türkiye Nogaycasında /o/ sesinin aşağıdaki varyantı oluşmuştur:

a. /ō/

Açık, art, yuvarlak uzun bir ünlüdür. Türkiye Noogaycasında söz başı ve söz içinde görülmektedir.

...qomşıduñ bırıwsü kelgen, deġen gi, õrum berıyeksiniz ayyæ. (NÖ 67)

Onnan sõña oqutasıñ, úylendıresıñ. (ŞY 94)

2.1.1.7. /ö/

Açık, ön, yuvarlak bir ünlüdür. Türkiye Nogaycasında Standart Nogaycadakine benzer şekilde ilk hecede korunur.

Tömen eldin aldında. (AS 5)

Uyerde özbaşlarına şeñnik şıyaradı. (HD 2)

Türkiye Nogaycasında, Standart Nogaycada olmayan o-ö arası şu fonem de ortaya çıkmıştır:

a. /ó/

Yarı açık, yarı kalın, yuvarlak bir ünlüdür. Söz başı, söz içi ve söz sonunda görülür.

Qızlardı kórdú mú. (ÜK 3)

O óldúġú gún tañtırlar onu. (EY 15)

Ükón ekó ğulaqlı yazannardıñ adı bulıyırızan. (SD 113)

2.1.1.8. /u/

Kapalı, yuvarlak, art ünlüdür. Türkiye Nogaycasında söz başı, söz içi ve söz sonunda korunur.

Uyaqa da olay, casqa da olay keledi. (AK2 169)

Yäni bu pırsatı tabamazlar cidden bunnar. (ÜK 3)

Onunşün qundaġı bulay ters dayap bezben orap. (AS 6)

Türkiye Nogaycasında /u/ ünlüsüne baġlı 3 fonem daha gelişmiştir:

a. /ũ/

Kapalı, art, yuvarlak ve kısa bir ünlüdür. Söz başı, söz içi ve söz sonunda görülebilir.

Ūyerde bar edi raġmetlik hocadın bıkesi bilesin me? (EY 149)

O kımisine eskiden pamuktan uşqūr yasar édiler. (NÖ 66)

Men yalnız qaldım işten öz işimden taşlap yādēg komşūnuñ toyuna fīlan kelemeydim. (NY 185)

b. /ū/

Kapalı, art, yuvarlak, uzun bir ünlüdür. Söz başı ve söz içinde görülebilir.

Mèn ismini nawdı salıyaqban mèn bu nawdı etiyekben dese qayınbabası, qaynanası, yız tarap qarışbaz **ūl** tarap qarışır. (AK2 72)

Noçaylardıñ hudütü, bolıyan yerıñ hudütü. (NÖ 65)

2.1.1.9. /ü/

Kapalı, ön ve yuvarlak bir ünlüdür. Söz başı ve söz içinde görülür. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Men **ü**yken oğlumun atını ırağmetlik dede atān edi işte. (ÜK 3)

Qon qon **kü**pelegim. (AS 8)

Türkiye Nogaycasında bu sesin üç farklı fonemi daha gelişmiştir.

a. /ǔ/

Kapalı, ön, yuvarlak, kısa bir ünlüdür.

Èkí gún soğra haydı baqalım o para atyanlara **kǔ**yöwbaşı der édík, **kǔ**yöwbaşı. (NÖ 66)

Eköw**ü**nde de súyündüm eköwü de bîrdır anowı qız bolsa ne bolıyaq, uğl bolsa. (AK2 72)

b. /ū/

Kapalı, ön, yuvarlak, uzun bir ünlüdür. Söz başı ve söz sonunda görülebilir.

Ūkónü keter édi. (KE 124)

Ek**ū** tüzdük marāmalarımız bar édi. (LE 216)

c. /ú/

u-ü arası sesi karşılayan bu ünlüye Türkiye Nogaycasında söz başı, söz içi ve söz sonunda sıkça rastlanır.

Ceňgesiniň **úyú**nde oladı atlanatoy. (ÜK 4)

Xan**ı** sewg**ú** **χ**an**ı** sayg**ı**? (ÜK 4)

Kiyşek **tús**gen **gún**ü bir de at çabad**ā**n ediler. (KS 2)

Türkiye Türkçesi	Standart Nogayca	Türkiye Nogaycası
a	a	a â ā ǎ á
ø	æ	æ
e	e	e è ě
ı	ı	ı ĩ ī
i	i	i í ï î
o	o	o ō
ö	ö	ö ó
u	u	u ũ ū
ü	ü	ü ǔ ũ ú

Tablo 3: Ünlüler

2.1.2. Ünsüzler

Standart Nogaycada 23 ünsüz bulunur: /b/, /c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ɣ/, /x/, /k/, /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /w/, /y/, /z/, /ts/, /şç/. Bu ünsüzlerden /ts/ ve /şç/’ nın kullanımdan tamamen kalktığı görülmüştür. Bunun yanı sıra Standart Nogaycada yer almayan /ğ/, /ğ/, /h/ ve /j/ sesleri Türkiye Nogaycasında görülmüştür.

2.1.2.1. /b/

Çift dudak, patlamalı, ötümlü ünsüzdür. Standart Nogaycada söz başı ve söz içinde bulunur. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Şoğrap, işlik mişlik **beredān** edi. (KS 2)

İşde onday **bolup** waradılar. (AK2 81)

Nerde qaynanadan qaynatatan öyle oturup da **ót**bek ciyíksín sofrā oturiyaqsın.
(ÜK 5)

Türkiye Nogaycasında söz sonunda kullanımlarına da rastlanmıştır:

Ondan soğna qoldan ne tartıyanda yızlar da cıynap bağrı**b** asıladılar. (KS 55)

Özleri tawı**b** özleri baradı. (AK2 71)

Qubümüz war edí may píserek, makíne. (HB3 237)

2.1.2.2. /c/

Diş eti, patlamalı, ötümlü ünsüzdür. Standart Nogaycada kelime ortasında bulunur. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Şinci anadı babadı saymaydılar. (KS 2)

Amcalarya da amca derler bízim ballarımız. (ŞY 95)

Türkiye Nogaycasında bu ünlünün söz başında kullanıldığı örneklere de rastlanmıştır:

Şindi şennik **coq**. (KS 2)

Canı cürüp keliyatyan baladı üykónneriñ canında bala almazdıq. (SD 107)

O mēni keldi cünge sardı. (KE 138)

2.1.2.3. /ç/

Bu ses Standart Nogaycada yalnızca alıntı sözcüklerde kullanılır, Türkçe sözcüklerde bulunmaz (Ergönenç Akbaba 2009: 49). Türkiye Nogaycasında bu ses Türkiye Türkçesinden kopyalanan sözcükler ve eklerde görülür.

Bızım qadınlar bizim kóydún neleri tarlaya gidip çalışbazlar. (EY 3)

İki oğlumlan Noıayşa qonuşuyom, kúççúğúmnen Türkçe qonuşuyom. (ÜK 5)

2.1.2.4. /d/

Patlamalı, ötümlü diş damak ünsüzüdür. Söz başı ve söz içinde bulunur. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Atmış dört yaşındaman. (ÜK 1)

Qırqlı keyşek qırqlı keyşek dep. (KS 2)

Tömen eldin aldında. (AS 5)

2.1.2.5. /f/

Sızıcı, ötümsüz bir diş dudak ünsüzüdür. Standart Nogaycada yabancı dillerden giren sözcüklerde bulunur.

Şimdíkiler fazla oynap bilmiydiler. (ÜK 3)

İlla mením epqarım selfi boyda. (KS 6)

Sonradan bolıyanya ya da ül bolıyan şıft ıurban. (MA2 3)

2.1.2.6. /g/

Standart Nogaycada ön ünlülerle kullanılır. Türkçe kelimelerde baş ve son seste görülmez. Türkiye Nogaycasında bu ses, varlığını ön ünlülerle korumaktadır.

Egin maginesi warıdı, destē atadāndiler úkenner. (AK2 76)

Değilise olay belgili bır şey yoğ edı. (MK1 51)

2.1.2.7. /ɣ/

Standart Nogaycada art ünlülerle kullanılan bu ünsüz, Türkiye Nogaycasında art ünlülerle kullanıldığı biçimde korunmaktadır.

Bu qobusü da gène men şıyarttım ortalıya. (ÜK 3)

Qalaqay dıyırtpa bar edi. (ÜK 3)

Türkçe sözcüklerde söz sonunda bulunmayan bu ünsüz, Türkiye Nogaycasında sözz sonunda görülebilir:

Bır de bulay yüksek sesle qonuşbaq coğ edi érkektin yanında. (KS 7)

2.1.2.8. /ğ/

Standart Nogaycada bulunmayan bu ünsüzün Türkiye Nogaycasında ön ünlülerle ve söz içinde kullanıldığı görülmüştür.

Ekken eğın kór bolürdu, şışek bolürdu falan. (NÖ 61)

Ağınge keyşek bolup keldim. (KS 1)

2.1.2.9. /ğ̂/

Standart Nogaycada bulunmayan bu ünsüzün kullanımına Türkiye Nogaycasında rastlanmıştır.

Ondan soğ̂na ana dedi men dedi yeteri qadar d̂nimdi in̂ayetimdi annadım dedi. (KS 4)

... dayım mağ̂a bírów aketti ya. (ÜK 3)

Türkçe sözcüklerde söz sonunda bulunmayan bu ünsüz, Türkiye Nogaycasında söz sonunda da görülmüştür:

Değ̂lise olay belĝili bır şiy yoğ̂ edi. (MK1 51)

2.1.2.10. /h/

Standart Nogaycada bulunmayan bu ünsüze Türkiye Nogaycasında Türkiye sözcükten kopyalanan sözcüklerde söz başında görülür.

Qızlardın ĥeç bír̂i oqumadı. (KS 4)

Hem Türkçe war **hem** Noyayşa war. (ÜK 5)

2.1.2.11. /x/

Sızıcı, ötümsüz bir boğaz ünsüzüdür. Standart Nogaycada Türkçe sözcüklerde yalnızca söz içinde görülür. Türkiye Nogaycasında başta, ortada ve sonda görülmüştür.

Bunü do**x**tura aketiyék dedi. (AD3 41)

Qolümüzda bışiy yo**x**tu bizim. (AD3 35)

Bugün biz onuñ balasına **x**ayırılı bolsuña bariyaqbız. (SD 102)

2.1.2.12. /j/

Standart Nogaycada bulunmayan bu ünsüzü Türkiye Nogaycasında söz başı, söz içi ve söz sonunda görülür.

Jótkürük boladı. (KE 138)

Naşıya azaqay şib**j**iy ber. (KE 137)

Quru ağa**j** yāni qurudu. (ÜK 4)

Onnarıqı pırı**j**ban. (ÜK 2)

2.1.2.13. /k/

Patlamalı, ötümsüz, ön damak ünsüzüdür. Standart Nogaycada ön ünlülerle söz başı, söz içi ve söz sonunda görülür. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Bebek yasaytā**ek** yāni. (KS 5)

Ondan soñ a**k**elip **k**eyşek túsúretān ediler. (ÜK 4)

Sabınman **kó**k sabınman bas cuwadāndıq ballardı yıxaytān edík. (AD3 40)

2.1.2.14. /q/

Patlamalı, ötümsüz bir art damak ünsüzüdür. Art ünlülerle kullanılır. Türkiye Nogaycasında söz başı, söz içi ve söz sonunda korunur.

Qorşa**q** değeni bebek. (KS 5)

Qapığa baryanda mı**q** şaqatān ediler cerge.

Èki bayramdıñ arasında şıbı**q** kesedikenner. (MA 196)

2.1.2.15. /l/

Diş eti, dil ucu, ötümlü bir ünsüzdür. Türkiye Nogaycasında Standart Nogaycadakine benzer biçimde kullanılır.

Amma herkez yemek akelatān edi. (ÜK 5)

Qız bolup yetişkende. (KS 5)

Qaynatqan zamanda laylonuñ üstüne seredí, men yataman. (AÇ 170)

2.1.2.16. /m/

Genizsil, ötümlü bir çift dudak ünsüzüdür. Türkiye Nogaycasında başta, ortada ve sonda korunur.

Sosı qızday barmeyken, tömen eldin aldında. (AS 5)

Qırım onnar yalnız Noğay duwıl. (AÖ1 210)

Ama bizim kóyde hış aytpaydāndı men büyerge gelge esittim. (MD2 205)

2.1.2.17. /n/

Ötümlü, genizsil bir diş damak ünsüzüdür. Sözcüğün her yerinde görülebilir. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Èkí tānesi de öldü. (KS 1)

Nışannım bayaq úykón idi menden. (KS 1)

2.1.2.18. /ŋ/

Genizsil, ötümlü bir art damak ünsüzüdür ve söz başında bulunmaz. Türkiye Nogaycasında aynı biçimde korunmuştur.

Uyerde özbaşlarına şeñnik şıyaradı. (HD 2)

Ondan sonŋ imkânın war mı onun yüzüne qarap söylemē. (KS: 1)

2.1.2.19. /p/

Ötümsüz, patlamalı, çift dudak ünsüzüdür. Sözcüğün her yerinde bulunabilir. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Pıslaq **p**endir. (KS 6)

Qaşıbasar tabi bar edí. (ÜK 2)

Şerkeşek tep**p**edikenler oya. (ÜK 5)

2.1.2.20. /r/

Ötümlü, titrekle bir diş eti ünsüzüdür. Standart Nogaycada alıntı sözcüklerde başta, Türkçe sözcüklerde ise iç ve sonda kullanılabilir. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Onu tızine salıp yutqan onday aytyan şeyler **bar**. (KS 6)

Maylı arqadıñ etí yoq/ Qurtqalardıñ betí yoq. (NÖ 66)

Tā Awrupā şıqtı **ra**ğmetlí Menderes. (NÖ 66)

2.1.2.21. /s/

Diş arası, sızıcı, ötümsüz bir ünsüzdür. Söz başı, söz içi ve söz sonunda kullanılır. Türkiye Nogaycasında aynı biçimde korunmuştur.

Biñ doquz yúz otuz sekíz doğumluman. (NY 183)

Bır ıapta caslarman qızlar sıyaqta oynaydiken. (MA2 7)

2.1.2.22. /ş/

Diş eti, sızıcı, ötümsüz bir ünsüzdür. Sözcüğün her yerinde bulunabilir. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Talqan úşün şın aytatikenner eskiler. (MD1 133)

Íşindeki yemişke íncir derler Noıayşa. (NY 190)

2.1.2.23. /t/

Patlamalı, ötümsüz bir diş dıamak ünsüzüdür. Ön ve art ünlülerle birlikte kullanılır. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Íyrek batıyanda hep bana getirírledi. (EY 15)

Pəncərəden, terezeden qızlara cırlaydı. (KS 5)

Tastermende tarttıradıkenner. (KS 7)

2.1.2.24. /w/

Sızıcı, ötümlü, çift dudak ünsüzüdür. Söz içi ve söz sonunda bulunabilir. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Ayağında qondıra naw qoyduryan. (KS 6)

Üstüne qatışı cawluq baylaytān ediler. (ÜK 3)

Türkiye Nogaycasında söz başında da w- sesi görülmüştür:

Bāşlıqa dōrt γoyūnunan bīr ínek werdīm. (CD 35)

2.1.2.25. /y/

Ötümlü, ön damak ünsüzüdür. Söz başı, söz içi ve söz sonunda bulunabilir. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Yox o bızge yemiş aqeledí pındıq pıstıq. (LE 225)

Sıyr, bīr sıyrman dōrt γoy. (AD3 35)

Hiş bılmeymen ama sen bússürü yasadın búrsürü adam keldí. (MY 15)

2.1.2.26. /z/

Sızıcı, ötümlü, diş arası bir ünsüzdür. Standart Nogaycada yabancı sözcüklerde söz başında, Türkçe kelimelerde söz içi ve söz sonunda kullanılır. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

O zaman şeşmeden tasıyman. (HB3 237)

Mesælā orazadan baslayım. (MD2 204)

Tabığ canım, γarımda píter edí, bız baylar edík. (LE 234)

TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
b	b	b
c	c	c
ç	ç	ç
d	d	d
f	f	f
g	g	g
ø	γ	γ
ğ	ø	ğ
ø	ø	ĝ
h	ø	h
ø	χ	χ
j	ø	j
k	k	k
ø	ø	q
l	l	l
m	m	m
n	n	n
ø	ŋ	ŋ
p	p	p
r	r	r
s	s	s
ş	ş	ş
t	t	t
v	w	w
y	y	y
z	z	z
Ø	ts	Ø
Ø	şç	Ø

Tablo 4: Ünsüzler

2.1.3. Ses Olayları

2.1.3.1. Ünlülerde Meydana Gelen Ses Olayları

2.1.3.1.1. Önlük-Artlık Uyumu

Türkçenin en temel uyumlarından olan önlük artlık uyumu sözcüğün asıl biçimbirimindeki ünlünün ön ünlü olduğunda ön ünlü, art ünlü olması durumunda art ünlüyle devam etmesidir (Karaağaç 2013: 118). Standart Nogaycada düzlük yuvarlaklık uyumu vardır ve yapım ve çekim eklerinin çoğu uyuma girer (Ergönenç Akbaba 2009: 39).

Türkiye Nogaycasında da önlük- artlık uyumu korunur.

Senin eşyaları da tömeyge túsúrdüler. (ÖHB 229)

Ondan suñra harman yerine şerkeşek ýuradāndiler. (SD 99)

2.1.3.1.2 Düzlük Yuvarlaklık Uyumu

Standart Nogaycada düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur (Ergönenç Akbaba 2009: 41). Fakat Türkiye Nogaycasında özellikle fiil çekiminde getirilen eklerde düzlük yuvarlaklık uyumuna sıkça rastlanır.

ózümüzdükü tılimizde Noýayşa olaraq annataman oýa annattım. (KK 49)

Büyérde aşdıq bışdik işde balamız **boldü** çağamız boldü (KS 55)

Onuñ **üluman** kéce sāt on бірde serwísge mınngen ketgenner. (NY 187)

Ondan sōñ şuwalıman **kúmüsleri** war íken. (St. Nog. *kümis*) (MA 201)

Yēdi gúñe ýadær yēmek písbezdi, bu **ólgön úydö**. (KS 56)

2.1.3.1.3. Ünlü Kalınlaşması

Genellikle alıntı kelimelerde görülmekle birlikte kimi Türkçe sözcüklerde de rastlanır.

2.1.3.1.3.1. /e/~a/

Genellikle alıntı sözcüklerde görülür.

Gelínlik gíymedik, pempa qadífeden pístanı gelínlıq etíp. (GA 157)

Qozı soyarek, camāttı şaqırırek, ótbek tógerek, qoñşularya akeyërek. (BB 116)

Soba caqbası zor quwatlı qaldıramam. (AD3 37)

2.1.3.1.3.2. /i/~ı/

Türkçe ve alıntı sözcüklerde görülebilir.

Şapalantan edí, cızılattan edí, sütü şıyatān edí sütün. (AÇ 164)

Anam dērídı yızdı bīr gún quşağına alıp súymedı. (HP 89)

2.1.3.1.4. Ünlü Düzleşmesi

Türkiye Nogaycasında daha ziyade yuvarlaklaşmaya gidildiğinden nlü düzleşmelerine Standart Nogayca ile benzer ögeler dışında sık rastlanmaz.

2.1.3.1.4.1. /u/~ı/

Standart Nogaycada sistemli bir değişmedir. Ancak Türkiye Nogaycasında örneklerine sık rastlanmaz.

O sıpralar qurulur. (SD 107)

Sabınman kók sabınman bas cuwadāndıq ballardı yıxaytān edík. (AD3 40)

Burayā cawmır cawduqdan soğra fālan çıkarıdıñız. (ÖHB 97)

2.1.3.1.4.2. /ü~/i/

Sık rastlanmayan bu değişme söz içinde görülür.

Ataerkil toplum bolıyan üşin ilk önce onnardıñ dēyeni bolyāq. (KK 44)

2.1.3.1.5. Ünlü Yuvarlaklaşması

Standart Nogaycada sıkça rastlanmayan ünlü yuvarlaklaşmasına, Türkiye Nogaycasında sıklıkla rastlanır.

2.1.3.1.5.1. /e~/ö/

Türkiye Nogaycasında birkaç sözcükte görülür.

Hep dayireler yasatılan şey mütâyit bîrówüşü. (AD3 34)

Qalaqay bôrók salamız onnarı işde. (AD3 41)

Bizden úykönler onu etediken. (AK2 69)

Cabū akelediler, **ótpök** akelediler. (ET <etpek) (BB 117)

Ótódü ya hış duymadınız mı onun ótgónünü? (RÇ 175)

2.1.3.1.5.2. /e/~ü/

Türkçe kelimelerde görülebilir.

Qızbetten illa bîrúwleri gelëyik o qapaqdı aşması lazım. (ÖA1 260)

Sādıçya da kiyúwbası derler yānı. (ZA 261)

Qon qon qon kúpelegim (AS 7)

Süygen müygen coq edí o zaman. (ET <sev-) (ÜK 2)

2.1.3.1.5.3. /i/~ö/

Nadir görülen bir ses değişimidir.

Ükón ekó ğulaqlı ğazannardıñ adı bulıyırızan. (SD 113)

2.1.3.1.5.4. /i/~ü/

Standart Nogaycada da benzeri bulunan bu değişme Türkiye Nogaycasında da görülür.

Biz gene sandıqtı bîr tüzeyik. (ÖHB 218)

Xanı sewgú xanı sayğı? (ÜK 4)

2.1.3.1.6. Ünlü Daralması

Türkiye Nogaycasında birkaç örneğine rastlanmıştır.

2.1.3.1.6.1. /e~/i/

Söz başı ve söz içinde görülebilir.

İndí Qafqasyada zāten, onda ğonuşulan Noğayşa kóp taza Noğayşa. (ÖA1 251)

2.1.3.1.6.2. /o>/u/

Standart Nogaycada sıkça görülen bu değişmeye Türkiye Nogaycasında da rastlanmıştır.

Ondan **suŋra** harman yerine şerkeşek ƣuradāndiler. (SD 99)

Ana şaydı **suwūtqanda** neter edīŋ. (ET< sogıq) (HB2 121)

Yuŋ, ƣalƣal coğūdı. (BK 92)

2.1.3.1.6.3. /ö>/ü/

Türkçe sözcüklerde ilk seste görülür. Standart Nogaycadaki ile benzerdir.

Şimdi yāñi yawaş yawaş **úyrendim** yāñi nêlerni tıllerini. (MD2 204)

2.1.3.1.7. Ünlü Genişlemesi

Türkiye Nogaycası sık rastlanmaz.

2.3.1.7. 1. /u~/a/

Tawarımızı sattıq, motur aldıq. (St. Nog. tuwar) (ÖA2 33)

Qonaq edip herkes mısāfirlerini bólúsürler úylerine aketirler.

2.1.3.1.8. Ünlü Türemesi

Söz başı ve söz sonunda görülen ünlü türemesine Türkiye Nogaycasında nadiren rastlanır.

Doqşandan ewelí bende hepšís war ídí. (NY 187)

Oraza da sarasında turúyaqsıŋ. (MA 201)

2.1.3.1.9. Ünlü Birleşmesi

Standart Nogaycada al- tasvir fiilinin olumsuz biçimi ile kurulan sözcüklerde görülür (Ergönenç Akbaba 2009: 46) Türkiye Nogaycasında da bu ses olayı devam etmektedir.

Baralmayman ay bacım it baylawlı. (St. Nog. *bara al-*) (MK1 43)

2.1.3.1.10. Ünlü Benzeşmesi

İlerleyici ve gerileyici benzeşme örnekleri tespit edilmiştir.

2.1.3.1.10.1. İlerleyici Benzeşme

Ünlünün kendinden sonraki ünlüyü kendisine benzetmesidir. Türkiye Nogaycasında örneklerine rastlanır.

Şəğərli liler geldí mi onnarıñ yanında asırı bolamız azăqay, Türkçö yonuşurmuz.
(ŞÇ 169)

İndí Qafqasyada zăten, onda gonuşulan Noğayşa kóp **taza** Noğayşa. (ÖA1 251)

2.1.3.1.10.2. Gerileyici Benzeşme

Ünlünün kendisinden önceki ünlüyü kendisine benzetmesidir. Türkiye Nogaycasında Standart Nogaycadakine benzer örneklerine rastlanmıştır.

Kiçkiy bala, úkón bala, **mırzam**, soqtam, kèncem. (SD 108)

Şıraqtı cayıym ma? (MA2 11)

2.1.3.2. Ünsüzlerde Görülen Ses Olayları

2.1.3.2.1. Ötümlüleşme

Ötümsüz ünsüzlerin ötümlü ünsüzlere dönüşmesidir: p>b, t>d, f>v vb. Türkiye Nogaycasında ötümlüleşme yaygındır.

2.1.3.2.1.1. /-f-/~/-/p-/

Türkiye Nogaycasında söz içinde ve genellikle alınma sözcüklerde görülür.

Toy başlağanda bñ **çapta** æwel cayma eterlerdi. (KS 1)

Şípt mi tek mi dep oynardılar yızlar, kelínler. (EY 9)

Yastıq qılıp**lar**ın falan bar mã edí? (ÖHB 217)

Osmannı bízím nêlerge, qollarına **përman** bergeñ. (ÜK 3)

2.1.3.2.1.2. /-k-/~/-/g-/

Standart Nogaycada ünsüzle biten bir sözcüğe ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde iki ünlü arasındaki /-k-/ sesi ötümlleşir (Ergönenç Akbaba 2009: 54). Bu ses olayı Türkiye Nogaycasında da görülür.

Qırmalı mırmalı şımıldıq tığiletānedi. (KE 134)

Şindi qanserlerı tuyıyom ya şaşları tógúledı. (AD3 37)

Egin magınesi warıdı. (AK2 76)

2.1.3.2.1.3. /k-/~/g-/

Standart Nogaycada ET /k-/ sesi ön ünlülerle korunurken Türkiye Nogaycasında /g-/’ye değiştiği örneklerle rastlanır. Bu durum Standart Nogaycada görülmez ve Standart Nogaycanın temel karakteristiklerine aykırıdır.

Onnar işte atbanmı gelğen arabaman mı gelgenner, kelgenner Şóplerge, Çóplerge. (NÖ 64)

Bizim ballarımız aqıllı edı anam böyle gúlüp catadı. (GA 160)

Tılburqa géttim imtíhaña girdim. (NÖ 62)

Cımırtya getiredık, tepreşge şığar edık. (ŞY 94)

Úş günden sonra betini aşıp keliñniñ. (AK2 69)

Saz görmedık. (ÜK 3)

Bır metire, ékı metıre tıgıp búluy dıyıman kerdapban işlep onday etedikenler. (AK2 73)

2.1.3.2.1.4. /-k-/~/ğ-/

Standart Nogaycada görülmeyen bir ses olayıdır.

Ekken eğın kór bolırdu, şışek bolırdu falan. (NÖ 61)

Ağınge keyşek bolup keldim. (KS 1)

2.1.3.2.1.5. /-q-/~/γ-/

Standart Nogaycada da Türkiye Nogaycasında da ortak görülen bir ses değişimidir.

Anıyerge may çaɣadāndı anıyerge şúw dep şayıp qalsın dep níyerge şúwú şaqtıradāndılar eskiden. (AK2 69)

Altın ne tayadāndılar. (AK2 75)

Bır qızımın ɣızına ettim işde. (ŞY 94)

Ondaŋ soğra, ɣardaşlarım Aɣaylar. (SD 96)

Eskiden coq, onday coɣıdı. (AK2 72)

Türkiye Nogaycasında bu değişim Standart Nogaycadan farklı olarak /-q-/~/ğ/ biçiminde de görülür.

Cıp gerediler çüwmen, mıqban şayıp şağıp. (KE 134)

Cımırtya getiredik, tepreşge şığar edik. (ŞY 94)

2.1.3.2.1.6. /p-/~/b-/

Standart Nogaycada alıntı sözcüklerde görülen bu değişim Türkiye Nogaycasında nadiren görülür.

Úyerdi bek quraq tapıannar. (ÜK 1)

2.1.3.2.1.7. /-p-/~/(>-b-)~/-w-/

Standart Nogaycada söyleyişte ortaya çıkan bu değişim, Türkiye Nogaycasında da sıklıkla görülür.

Qoşulardın qolunu öwüp. (KS 2)

Qayerden tabıyaq, coq kú. (AK2 78)

Türkiye Nogaycasında nadiren söz sonunda görülebilir.

Baqsagne şunnar dawar aıırları aıırlayıb heb ɣaldı óyle. (MŞ 150)

2.1.3.2.1.8. /t-/~/d-/

Standart Nogaycada “de-“ ve “dön-“ sözcüklerinde ve yalnızca söz başında görülen bu ses olayı, Türkiye Nogaycasında standardın aksine söz başı, söz içi ve söz sonunda görülür.

Cawlŭq mu **da**ğıtadāndı? (MD1 125)

Görümcendin kendi **ad**ını söyle depti. (KS 3)

Büyördö bosun Türk Danımarqa'da bosun nesliŋge sāyıp çıqmadıñ mı **ke**dıyık o. (FB 238)

Çiftşilik yaşaymız, iyi kótú **da**warcılıq yasadıq, sıyırcılıq yasadıq. (AY 177)

Şimdi óyle **dú**wul. (ZK 158)

Yaw bizim Noğayçadıñ **dó**rtte úşü Türkçē gırıpqoya. (AY 178)

Nè war nè yoq ortada **du**ratān edí geliniñ úyü. (KE 134)

Standart Nogaycada Eski Türkçe söz başı /t-/ sesi korunurken Türkiye Nogaycasında ikili kullanımlar da görülür.

Bir **da**ğlarda yetişgen ot barıdı, periyawşan diydāndiler. (AK2 71)

Tawda tasta oynap cürdük taspan topraqban. (KS 3)

2.1.3.2.2. Ötümsüzleşme

Türkiye Nogaycasında örneklerine nadiren rastlanır.

Meni ondan hawās etip alıp kelip **kel**in etti mında. (BK 92)

Úyörden Şeker kóyüne ketti, şopan bolaraq. (NY 183)

Doğrusunu ayt **tı**ymen. (CE 248)

2.1.3.2.3. Akıcılaşma

b, d, g gibi ötümlü ünsüzlerin *r, l, m, n, y, ğ, v*, gibi sürtnücü olmayan, akıcı ünsüzlerden birine ya da bir yarı ünlüye dönüşmesidir (Karaağaç 2013: 62)

2.1.3.2.3.1. /b-/~/m-/

Standart Nogaycada Türkçe kelimelerde ve alınma sözcüklerde görülebilir. Türkiye Nogaycasında da benzer durumlar söz konusudur.

Aşe qurtqa maya diydi **m**oynuñ beretān edí diydi. (ÜK 5)

Aynı bılamıqday kesesiñ ince ince etıp, erişde gimi onı sırp etpen pışıresıñ.
(ST.Nog. kibik) (MK1 44)

Bunun yanında Standart Nogaycada “bu” zamiri yönelme ve eşitlik hali dışında çekime girdiğinde b->m- değişimi olur. Türkiye Nogaycasında bu durumda kararsızlıklar görülür.

Mũñı sindıryandıñ basın sindıryaqban diytān edí rağmetlók. (MA 201)

Onnan Múzafer būñğ úkōn ābíysi war. (MA 201)

2.1.3.2.3.2. /-γ-/~/-/y-/

Söz içinde görülen bu değişime Türkiye Nogaycasında da rastlanır.

Pempe boyaman boyap poşu baylaytān ediler. (LE 220)

2.1.3.2.3.3. /-γ-/~/-/ġ-/

Standart Nogaycada görülmeyen bu değişime Türkiye Nogaycasında rastlanır.

Beline quşānı baġlattıq. (ÖHB 110)

Yıġıyodúq. (AÇ 167)

2.1.3.2.4. Sızıcılışma

Süreksiz ünsüzlerin sızıcı ünsüzlere dönmesidir. Standart Nogaycada ve Türkiye Nogaycasında ortak örnekleri görülür.

2.1.3.2.4.1 /ç~/ş/

Standart Nogaycada Türkçe sözcüklerde söz başı, söz içi ve söz sonunda görülen bu değişim sistemlidir. Türkiye Nogaycasında Standart Nogaycadakine benzer sistemli değişim örnekleri görülür.

Bala, atā úytebē şıqtıq, dèdí. (ET> çıq-) (MA 198)

Denizlide ablamdın balları war, o çoq gúzel dombıra şaladı. (ET> çal-) (KK 46)

Faqat o Afyonlu, men qomúnıstmen diytān edí aşıqça. (NÖ 63)

Aġaş naday bışıy. (AK2 76)

Toydu etpek b r k     di. (AK2 72)

Kimi alıntı s zc klerde de bu ses olayı g r l r.

On  ki  uwal sekker yedik, taw st k.

2.1.3.2.5. S reksizle me

Nogaycada s reksizle me  u  rnekte g r l r.

2.1.3.2.5.1. /m/~/b/~/p/

T rkiye Nogaycasında nadiren rastlanır.

Cab  akeled ler,  tp k akeled ler. (ET> tmek) (BB 117)

2.1.3.2.6. Benze me

Bir araya gelen seslerden birinin diğ rini kendisine benzetme, b ylece benze meleri durumudur (Ergin 2006: 119).

2.1.3.2.6.1.  lerleyici Benze me

-nd-~ -nn-

Nogaycada ayrılma hal eki olan -DAn eki /m/, /n/, / / ile biten isimlerden sonra ilerleyici benze meye uğrayarak -nAn  eklinde g r l r. T rkiye Nogaycasında bu durum korunur.

Onnan soğna tab . (KE 125)

Herge  elinnen gelgen  yadar c m rtqalarını boyar  dik. (ZY1 192)

2.2.2.6.2. Gerileyici Benze me

-  ~ -  ~ -  

Standart Nogaycada tek heceli s zc k k klerinde sondaki  ns z n  nceki  ns z  kendisine benttiğı durumlar g rl r. Standart Nogaycada da benzer ses olayı g r l r.

B r de y nad  new   n c yat n  din z         ? (   <) ( HB 221)

Parad     ad lar paraday m    rl  bolsun. (AK2 74)

2.1.3.2.7. Diğ r  ns z Değ  meleri

2.1.3.2.7.1. /b-/~/w-/

Standart Nogaycada Eski Türkçe *bar*, *bar-*, *ber-* sözcüklerindeki /b-/ sesi korunmaktadır. Türkiye Nogaycasında bu seste Türkiye Türkçesindeki benzer biçimde /w-/’ye değişim görülür. /b-/’li ve /w-/’li kullanımlar bir arada görülebilir.

Para **bergen** para **werir**. (EY 8)

O zaman bízge un **beredāndiler**, eskiden para **wermeýtān** ediler. (OG 205)

Un **bergen** un **berír**, bulýur **bergen** bulýur **berír**, para **bergen** para **werír**, may **wergen** **bérir**. (AÖ1 212)

Qaş **balan** **war**?

Üş **balam** **bar**. (FZE 1, ÜK 1)

2.1.3.2.7.2. /b-/~/ø/

Standart Nogaycada *bol-* sözcüğündeki /b-/ sesi korunur. Ancak Türkiye Türkçesinde bu seste ikilik görülür ve *bol-* fiili Türkiye Türkçesindeki /ol-/ şeklinde görülür.

O **ol**masa túsürtpeydi, sandıq arābadıñ işinde turadı. **Bol**massa **bol**maydı. (AK2 74)

2.1.3.2.7.3. /f-/~/p/

Alınma sözcüklerde iç seste görülür.

İlla mením epqarım selfi boyda. (KS 5)

Zence**pil** mencepil onday darılerdi qağetke salır edi. (KE 138)

Gelínlik gíymedik, pempa qadífeden **p**ıstanı gelínlıq etíp. (GA 157)

2.1.3.2.7.4. /h-/~/ø/

Türkiye Nogaycasında nadiren görülür.

Biz **aywannardı** ağıl díymiz ağılğa qapatamız çaywannardı. (ŞY 94)

O da **awuş**. (EY 18)

2.1.3.2.7.5. /q-/~/ç/

Bunü **doxtura** aketiyék dedi. (AD3 41)

Yuɣ, ɣalɣal coğúdí. (BK 92)

Köşe köşe qaşıp **qorɣup**. (KS 1)

Oɣumadım.(EY4)

2.1.3.2.7.6. /m-/~/b-/

Standart Nogaycada Eski Türkçe söz başı m- sesi korunurken Trükiye Nogaycasında bu sesin kimi zaman korunduğu, kimi zaman /b-/ ye değiştiği görülür.

Birüwbirimizi sallab şerkeşekke **b**inerídík. (SD 99)

At **m**ínip at çabadāndiler. (KS 2)

Benim balamıñ birówǔ köyde oturadı. (ŞY 94)

2.1.3.2.7.7 /s-/~/ş/

Standart Nogaycada ET /-ş-/>St.Nog. /-s-/ denkliği görülür. Ancak Türkiye Nogaycasında bu durum kimi zaman korunurken kimi zaman kurala aykırı örneklerle rastlanır. Türkiye Nogaycasında görülen bu ses olayı Standart Nogaycanın temel ses kurallarına aykırıdır.

Heç eşittiniz bē şıtqatım? (St. Nog. esit-) (DA 259)

Ne bilim yaşıp ketetān edík. (St. Nog. yasa-) (ÜK 2)

Naw awrıydı işbesek, bas awrıyǔdı. (HÇ 60)

2.1.3.2.7.8. /ş-/~/ç/

Standart Nogaycada ET /ç/ sesi /ş/'ye değişir. Bu, sistemli bir değişmedir. : ET aç- > St. Nog aş-.

Ancak Türkiye Nogaycasında temel karakteristiklerine aykırı olan /ç-/~/ş/ değişimlerine rastlanır ve kararsızlıklar görülür.

Mēnim de şolūğum çocūğum war. (NÖ 62)

Onu tesíkten geçirgende geçe me? (St. Nog. keş-) (MY 17)

Xamırdı bóyle yoğurduqtan sonra açarmız. (EY 8)

Ayaçlık eken. (ÜK1 11)

NÖ Bizim, şimdi bizim gençliğimizde, bağzı kelimeler şimdi qalqdı. (NÖ 67)

2.2. BİÇİM BİLGİSİ

Türkiye Nogaycasında Türkiye Türkçesinden biçim birimsel yönde etkilenmeler sıklıkla görülür. Bu etkilenmeler daha çok sözcük çekiminde dikkat çekse de sözcük yapımında da karışık yapıli örneklere rastlamak mümkündür.

2.2.1. Yapım Bilgisi

Sözcük yapımı Türkiye Nogaycasında kopyalamanın en sık görüldüğü alandır denebilir. Türkiye Nogaycasında ad ve fiil yapımında üç farklı kuruluş görülür. Bunlardan ilki TT. sözcük+St. Nog. ek, diğeri St. Nog. sözcük+ TT. ek, üçüncüsü St. Nog sözcük+TN.ek şeklindedir. Bu kuruluşların herhangi bir ölçütü yoktur.

2.2.1. İsim Yapımı

İsim yapımı isimden isim ve fiilden isim yapımı olacak şekilde iki türdür.

2.2.1.1. İsimden İsim Yapımı

İsimden isim yapım eklerinde Standart Nogaycadan korunan ve Türkiye Türkçesinden kopyalanan iki farklı biçim vardır.

2.2.1.1.1. +AKAy

Standart Nogaycada küçültme ifade eden ektir. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

... sōnā şeker atamız **azaqay**, igtıyacı yadar. (AD3 40)

Yağ **azaqay** qawrulur. (SD 111)

Şağerliler geldı mi onnarıñ yanında asırı bolamız **azăqay**, Türkçö yonuşurmuz. (RÇ 169)

Enşe şette úyüm bar kişkē**nekey**. (MK1 43)

2.2.1.1.2. +AlAK

Küçültme işlevi gören bu eke Türkiye Nogaycasında nadiren de olsa rastlanmıştır.

Qoy awledıñ işinde qoy qum**alaq**/ Nışanlıñdı mēn górdüm top tum**alaq** (GA 152)

2.2.1.1.1.3. +Ar/+sAr

Asıl sayı adlarına gelerek üleştirme sıfatı yapan bu ek +Ar ve +sAr biçiminde görülebilir. Beser “beşer”, ekiser “ikişer”, onar “onar”. Bu ekin TN’de ST’deki asıl biçimiyle de TT’deki +Ar/+şAr biçimiyle birlikte kullanıldığı görülmektedir.

a. +Ar/sAr

Yídi úyge beredi bírer ayaq bírer ayaq. (AK2 80)

Lāqın bebeleri war ekiser tāne gızları war. (AD3 37)

b. +şAr

Çeñgeler ekíşer metíre ekíşer metüre mötre işi akeletān edíler. (LE 220)

Tayxım etkende ārazını yedişer sekizer dónüm yer tüşgen idare qısalıyan. (NY 183)

2.2.1.1.1.4. +Aw

Sayı adlarına gelen bu ek, belirttiği adın “kaç adet” olduğunu bildirir. Bu ekin TN’de yuvarlak biçimleri de görülmüştür:

a. +Aw

Şímdí Hatayya yegeniñ birēwü getti bizim tanımağānımız, bilmeğēnımız bīr yēr (NY 184).

b. +Uw +Ow

Mēn bu üşówünü bek yullanaman yānı. (AD3 40)

O zaman da hālen tā bīrōwü anēm aldı, bīrōwü mēn aldım. Eqówmüz eqówdü qullanadāndıq. (AD3 41)

Birüwbirimizi sallab şerkeşekke binerídík. (SD 99)

2.2.1.1.1.5. +DAs

Standart Nogaycada birkaç sözcükte görülen bu ek Türkiye Nogaycasında asıl biçimi ve Türkiye Türkçesinden kopyalanan +DAş biçimiyle görülür.

Meni yanında yoldas etíp oturtadı. (RÇ 174)

Tabí ya bacıñ ya yardaşın oturatān edí. (LE 228)

Benim ağbíylerim, qardaşlarım bardı. (KE 130)

2.2.1.1.1.6. +GII

Şahıs ve akrabalık adlarına eklenerek o şahsın mensuplarını gösteren aile adları yapan bir ektir (Korkmaz 2014: 129). Standart Nogaycada bulunmayan ek, Türkiye Nogaycasında da benzer işlevde kullanılır.

Anamalar anamyıl tawuq şayarıdılar. (KS 9)

Kiçiklikte atlarını, isimnerini sóylemezlerimiş annænemyıllar yızım demíyen óyle yonüşurlarımış. (MK1 45)

2.2.1.1.1.7. +KI

Aitlik bildiren bu ek, Standart Nogaycada ünsüz uyumuna uyar. Ekin ünlüsü ise daima düzdür. Türkiye Nogaycasında ekin kimi zaman ünsüz uyumuna aykırı biçimde ve yuvarlak ünlülü olarak geldiği tespit edilmiştir.

Kúrtlerdiki ayrı boladı, Túrklerdiki ayrı boladı. (AK2 77)

Naw qaynatadıqı naw qaynanadıqı naw yörümcediki naw anawdıqı naw qaynısíniki. (SD 109)

Endígi nége keyşeğë uyaq kelin bolıan. (LE 223)

Şíncıkűleri ménim yızım ménden tā şıy şürük. (HB3 237)

Şúnkü Tatarca Noıayşa arűw dıl, zəngín. (LG 242)

2.2.1.1.1.8. +lAmA

Standart Nogaycada görülmeyen bu birleşik yapılı isimden isim yapım eki Türkiye Nogaycasında birkaç sözcükte görülür.

Cılamağa bozlama diydiler. (HA1 203)

Íşleme işleytān edik. (LE 216)

2.2.1.1.1.9. +lAy

Zarf veya sıfat olarak kullanılan adlar türeten bu ek Türkiye Nogaycasında yalnızca zarf görevli birkaç sözde korunmuştur. İncelenen metinlerde bu ekle yeni sözcük türetimine rastlanmamıştır.

Gulşağr, teyzemdiñ Ʒızı, **bulay** şıñnadı. (KK)

Coluñuz coltoñunuz **qalay**? (ÜD)

2.2.1.1.1.10. +II

Standart Nogaycada sıkça kullanılan bu ek, Türkiye Nogaycasında da kullanılmaktadır.

Saq**lı** oquydān edi qartlar. (KS 4)

Değilise olay belg**ili** bır şiy yoğ edi. (MK1 40)

Nüfús cúzdandan belg**ili** bolur. (AK2 74)

Kósteng**il**lí Cuwū. (LE 224)

Standart Nogaycada ekin ünlüsü yalnızca düzken Türkiye Nogaycasında aşağıdaki şu biçimlere de rastlanmıştır.

a. +lU

O yılı hış bell**ú** tuwâl.

Bılamıq suwl**ú** boladı. (AK2 77)

Mèn dèdi naday úymüzžñ arqası tow**lu** bilesınme nādān kèldím dèdi. (HP 89)

Altın buwl**ú** sırf kúmiş. (BK 92)

Nadæy nadæy súwl**u** súwl**u** kósúk o kósúk édí. (SD 97)

b. +nI

Nişann**ım** bayaq üykön idi menden. (KS 1)

Íşde o dumann**ı** úyge. (LE 227)

c. +nU

Şimdi tabi ki bu araştırmak gerek ilmî yünden men bunu uş yónnû aytım. (CE 247)

Annænnem yemeklerimen únnü bir qadınken. (KK 43)

Ek yığılması görülen bir örneğe de rast gelinmiştir.

Bir de şimci bir qızban bir cas nişanılı ya. (KS 2)

2.2.1.1.1.11. +II... +II

Standart Nogaycada düz ünlülü olan bu ekin Türkiye Nogaycasında yuvarlak ve düz biçimi görülmektedir.

Bıdaqılı bıdaqılı boluyaq neken dallı bıdaqılı balalı boluyāken. (ÜK 4)

Şinci caslar şıqayatyan soğra şindi pullū telli atadılar ya. (SD 103)

2.2.1.1.1.12. +IIK

Standart Nogaycada çok yaygın olan ek, düz ünlülüdür. Düz ünlülü biçimleri Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Pantülman işlik. (AD3 40)

Ama o kiçkiyliğin balalığın bizim yanımızda Noğayların işinde. (ÜK 5)

Türkiye Nogaycasında ekin aşağıdaki biçimleri de görülmüştür:

a. +IUK

Siziñ qóydūñ cırın cırladabız dēy gúlöylük diydiler. (HP 88)

Udütγa getgen asgerlik ēderlūge. (HP 89)

Caýılbaylı, Caýılbaylı, cılcısının kóplūğünden baýılmaydı. (BK 91)

Qulluq etediler. (ÖA1 264)

Buyer bossun Āğın bolsun çoq tūzlük bī memlekettir mesālā. (AÖ1 210)

b. +nIK

O da emsalları toplam níyaqta etedi şennik. (AK2 75)

Unutqannıq bar da kelmey. (MK1 43)

Kelinnıkti kolumuzman tıgetān edik. (LE 228)

c. +nUK

Altı yüz, yedı yüz lıra akælemın kunnük. (FB 239)

Aylrıı gınnúııı yoqtu būnuı. (AD3 35)

2.2.1.1.1.13. +(I)nşI

Sıra sayı bildirme ekidir: *birinşı* “birinci” *üşinşı* “üçüncü”. Ünlüsü daima düzdür.

Türkiye Nogaycasında ekin bu biçimi korunmamış; ek aşağıdaki biçimleride görülmüştür:

a. +(I)ncI

Bírıncı Alādin Keyğubat Paşağa sığınadılar. (NÖ 65)

b. +(U)ncU

Toğuzüncusu mēn. Yānı onuncu balası mēn. (KK 46)

Üşüncüsünde Hollandada işçi bolduq. (NÖ 62)

Dórdüncü gúnú de yaşlılar yıdırır. (HK 244)

2.2.1.1.1.14. +sIz

İsme “yokluk” anlamı katan ektir. Ek Standart Nogaycada daima düz ünlölüdür ancak Türkiye Nogaycasında +sUz şeklinde yuvarlaklaşma görülebilir.

Damaq tadı olaraq yānı etsiz sorpasız bışey yediğmiz zaman. (KK 53)

Qatıqsızlar kóp. (SD 104)

Şınnap şınsız tuwılman. (MA 202)

Cetı úysüz cēmeydān ediler (BK 92)

2.2.1.1.1.15. +şA

Standart Nogaycada bu ek dil adı yapar: *Türkşe* “Türkçe”. Vasıf adlarına gelerek “biraz” anlamı katar: *uzınşa* “uzunca”.

Bilesen be Tatar**şa**. (CY 4)

No**yayşa** olay dıl. (SD 111)

a. +CA

Türkiye Türkçesinde sesletimsel ve işlevsel bakımdan benzer olan +CA ekinin kullanımı Türkiye Nogaycasında yaygındır.

Baharda hemencecik ataman qokús falan boladıken esgıden köylerimizde. (KK 44)

Ondan sonra bıyalamız bar edí úkón**cane**. (LE 219)

Gelínnik ettíler bağa, mèn biraz ya**şça** búyüğüdüm. (KE 131)

Mén**ce** bu kelgenner Noğay bolması lâzım. (NÖ 65)

Qaş tane qart, köydün qartı gèce Arap**ça** oquydān ediler. (KS 2)

Tatar**ça** yonuş diyoñ ya. (EY 16)

Nerde aş**ıqça**! (ÜK 2)

Sātler**ce** suwuqda onı bekleydāndıq. (KK 50)

2.2.1.1.1.16. +şI

Yalnızca düz ünlüyle kullanılan ek, oldukça yaygındır: *yazuwşı* “yazıcı, *satuwşı* “satıcı”.

Çift**ş**ilik yaşaymız, íyĩ kótú dawarcılıq yasadıq, síyırılıq yasadıq.(AY 177)

Türkiye Türkçesindeki +CI eki ile işlevsel bakımdan benzer bu ekin Türkiye Nogaycasında aşağıdaki biçimleri de görülmüştür:

a. +CI

Qırıq**çı** bolatān. (KE 138)

Bíyúw**c**ilerimiz bardı. (ÖA1 259)

Kíyówbas**çı**sı derler. (ÖA1 261)

b. +cU

Oqur**cu**, oqūy**cu**, oqū**cu** dərlerdi. (NY 189)

c. şU

Kóbüsü de basqa ādemlerin yanında qullū**qşu** bolūp şalışadılar yānı. (ÖA1 264)

2.2.1.1.1.17. +şIK

Standart Nogaycada kçültme anlamı taşıyan bu eke Türkiye Nogaycasında nadiren rastlanır:

Qocalar zorlu bıkeler töbeleydiķen qadınnardı qadınnar zawal**şıqlar** nētsin
(AK2 79)

Fakat Türkiye Nogaycasında Türkiye Türkçesindeki benzer işleve sahip +CIK ekinin kullanımı daha yaygındır. Bu biçim, Standart Nogaycada yer almaz.

Ew**ciq**. (MK1 56)

Bu da bilir azcuc**cuq**. (AK2 69)

Standart Nogaycada yer alan +AK, +GANA, +GIlt, +yoşqıl, +IldIm, +IlcIr, +ker, +qıldım, +lAGAn, +lAy, +(I)RAk, +sımal, +şAn, +şIl isimden isim yapım eklerine Türkiye Nogaycası metinlerinde rastlanmamıştır.

TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
Ø	+AKAy	+AKAy
Ø	+AlAK	+AlAK
+Ar Ø +şAr	+Ar +sAr	+Ar +sAr +şAr
Ø	+Aw	+Aw +Ow +Uw

+DAş ø	Ø +DAs	+DAş +DAs
+gil	ø	+gIl
+kI +kU	+KI	+KI +KU
+lAmA	Ø	+lAmA
Ø	+lAy	+lAy
+II +IU	+II	+II +IU +nI +nU
+II... +II +IU...+IU	+II... +II Ø	+II... +II +IU...+IU
+IIK +IUK	+IIK	+IIK +IUK +nIK +nUK
Ø +(I)ncI +(U)ncU	+(I)nşI	Ø +(I)ncI +(U)ncU
+sIz +sUz	+sIz	+sIz +sUz
Ø +cA	+şA Ø	+ şA +CA
+CI +CU	+şI	+şI +şU +CI +CU
Ø +cık +cuk	+şIK Ø Ø	+şIK +cIk +cUk

Tablo 5: İsimden İsim Yapım Ekleri

2.2.1.1.1. Fiilden İsim Yapımı

Türkiye Nogaycasında fiilden isim yapım eklerinde Türkiye Türkçesinden doğrudan kopyalanan biçimler, Standart Nogaycadadaki şekliyle korunan biçimler olmak üzere iki yapı görülür.

2.2.1.1.1.1. -(A)K

Standart Nogaycada bu ek ünsüz uyumuna uyarak kalın ünlülerle /q/, ince ünlülerle /k/ şeklinde görülür: *pışaq* “bıçak”, *tösek* “döşek”.

Bu ek Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Bu mayda pısken uşün eskiden etdi qıymadı pışaq arası yasaydıqenner bulay pışaqıtı arasında. (CE 248)

İyleysın xamurunu, sútben yasaysın cımsaq etíyeksin onu. (ZA 257)

Yataq, yataq dedí. (NÖ 72)

Suway ömrü uzaq bolyaq. (KS 2)

Türkiye Nogaycasında ekin yuvarlak biçimine de rastlanmıştır.

a. -OK

Qız taraptan bir tósök gelirídi, castıq gelirídi anası betten. (AK2 68)

2.2.1.1.1.2 -(A)wIK

Ünsüz uyumuna giren bu ek Türkiye Nogaycasında nadiren görülür.

Cıltıra^wıq deyen parlaq, tıptikli temek üstünde gül gül boladı, örnek boladı. (MK1 51)

Yarım oqqa şitle^wık beræemaysıq. (ZK 154)

2.2.1.1.1.2. -GAn/ -Kan

Sıfat fiil eki olan bu ek fiillerden kalıcı isimler türetmektedir: *qapqan* “kapan”. Türkiye Nogaycasında görülmektedir.

Gene de hep saqla^gannarımız bar. (BB 123)

2.2.1.1.1.3. -GI/-KI

Ünlüsü daima düz olan bu ekin ünsüzü de uyumdadır: işki “içki”, pışqı “testere”.

Standart Nogaycada ekin asıl biçimi korunur.

Olay sayyı bolmaz dedi. (KS 3)

Soğnadan şalyı şıqtı. (AK2 80)

Korunan bu biçimlerin yanında ekin yuvarlak biçimleri de görülür:

a. -GU

Ne elektirik bar edi ne suw sewgú bar edi. (ÜK 2)

Yānī gerçekten şimdi aytıyatkænde bile tūylerim biraz qabardı, duyγulandım yānī arūw bī şey. (CE 247)

2.2.1.1.1.4. -GIn/-KIn

Standart Nogaycada ekin ünlüsü her zaman düzdür: tūzgin “düzgün”

O Qırızça qonuşadı tabı til alışqınlıǵı war. (NÖ 68)

Türkiye Nogaycasında ekte yuvarlaklaşmalar görülmüştür:

a. -KUn

Eskiden diñge o qadar kóp tūskün tuwdular. (MA 9)

Bizim kóyümüz bék tutqun bır mæmleket édı, bizim kóyümüz pæk tutqun bır mæmleket édi. (BK 92)

... herhañı bır iş tūzgün ketsın dēp qalaqay dıyırtadılar. (ZA 257)

2.2.1.1.1.5. -GIş

Alet ve vasıf isimleri yapmaya yarayan ekin ünlüsü daima düzdür: aşqış “anahtar”, qızıqtırış “ilginç”.

Türkiye Nogaycasında bu ek birkaç sözcükte yaşamaktadır ve yuvarlak ünlülü biçimlere de rastlanmıştır.

Ot sıyrıış bar édi onman sıyrırdıq. (AK2 73)

Naw úydün işini işlep, işleme salırdı duwarlarğa ilgış diydändig. (AK2 70)

At arbağa mindiri akedip betine cap**ğüş** şimildiq edip alip gelediler. (HP 89)

2.2.1.1.1.6. -I

Standart Nogaycada aima düz ünlü ile fiillere eklenen bir ektir: *qorqı* “korku”.

Türkiye Nogaycasında düz ünlülü biçimlerin korunduğu örnekler vardır.

Biledandı pıke, eskiden, bala sancısı ayrı bolur diydandı (AK2 71)

Allan yazısı. (HP 88)

Türkiye Nogaycasında bu ek Trükiye Türkçesindeki benzer biçimde yuvarlak görülmüştür:

a. -U

Nasıl tolü tol**u** ciyedi zawallılar. (AD3 40)

2.2.1.1.1.7. -(I)K

Ek Nogaycada yaygındır. Ünlüsü daima düzdür: aş**ıq** “açık”, sız**ıq** “çizik”. Türkiye Nogaycasında korunan örnekleri görüldüğü gibi yuvarlak biçimde de görülür.

Perdeler cab**ıq**. (KS 5)

Cer altında qınalı qaz**ıq** diytan edik biz. (EY 6)

Yanı üstü aş**ıq** bolmasıñ. (SD 112)

Şimdi atlet dëy yımş**aq** yımş**aq** boladı. (HP 90)

Bız**ıq** para şaşadılar arabadın üstüne. (ÖA1 260)

a.-(U)K

Bır sıyr alır işte soyar onu ból**ük** bölüsür. (OG 207)

Gelinnikdın üstüne bır bób**ük** çarşaf şimildiq diytan edik. (LE 230)

Onman cötkür**üğü** geşetän edi. (KE 138)

Biz özümüz de kóp eski tuw olay, kóp de yuw**üqtur**. (ÖA1 263)

Sätlerce suwu**qda** onı bekleydändig. (KK 50)

Tuzlaydändiler etleri qoqumasın, şúr**ük** bolmasın dep. (AK2 72)

2.2.1.1.1.8. - (I)m

Ünlüsü daima düz olan bu ekin kalın ve ince ünlülü türevleri görülebilir: *ölim* “ölüm”.

Türkiye Nogaycasında bu ekin kullanımı sürmektedir.

Sútqatımğa nê kerek (KE 130)

Erkekler qadın kiyimlerini kiyip qadın bolatikenler. (HD 2)

Türkiye Nogaycasında ekin yuvarlak biçimi de görülmüştür.

a. – (U)m

Ömür allâda olŭm öldüğnde tuasını etermiz, barıp úyde tua etip kelemiz. (KS 56)

Onŭ herkes bîrer soqum bas nîyetine alatân édiler. (KE 128)

2.2.1.1.1.9. -(I)n

Ekin ünlüsü daima düzdür: yawın “yağmur”.

Standart Nogaycada olduğu gibi Türkiye Nogaycasında da ekin kullanımı yaygın değildir.

Ekín, buğday, arpa öyle ekerídiler. (EY 2)

2.2.1.1.1.10. -MA/-BA/-PA

Standart Nogaycada ötümsüz ünsüzle biten fiillere -pA, ötümlü ünsüzle biten fiillere -mA, /z/ ile biten fiillere -bA şeklinde eklenir: bölme “oda”, süzbe “yoğurt”.

Türkiye Nogaycasında korunmaktadır.

Ondan sonna helwa durúp caymağa helwa durúp o durúmdú tísletetân ediler keyşek qızğa. (ÜK 4)

Qalaqaydıñ cazbası war, uması war, qısırı war. (AÖ1 212)

Onun babası kelediken qızını görmeğe. (KS 3)

Senimen ħalallaşpağa geldim dedi. (KS 3)

Ondan soğra yarışbalar yasadıq biz. (ÖA1 258)

Cammı cuwmağa çalışaman ketpeydí. (ÖA1 262)

2.2.1.1.1.11. -şI

Standart Nogaycada kalın ve ince ünlülü halinin bulunması muhtemeldir (Ergönenç Akbaba 2009: 86): tilenşi “dilenci”.

Çiftşilik yaşaymız, iyi kótú dawarcılıq yasadıq, sıyırılıq yasadıq. (AY 177)

Türkiye Türkçesindeki *-CI* ekiyle işlevsel yönden benzerdir. Türkiye Nogaycasında bu ekin korunan örneklerinin yanında aşağıdaki biçimleri de görülmüştür:

a. -(I)CI

Çiftşilik yaşaymız, iyi kótú dawarcılıq yasadıq, sıyırılıq yasadıq. (AY 177)

Men şobancılı etmeycem, diyē. (NY 183)

Aladānek satıcılardan. (AD3 40)

b. -(U)CU

Yānı besicilik ettım, malcılıq ettım, qoyculuq ettım o şekilde. (NY 183)

Oqurcu, oqıycu, oqıcu dērlerdi. (NY 189)

c. -şU

Qoyıñu qonşını şaqırırşın ókmök yedırırşın. (NY 189)

2.2.1.1.1.12. -wIş

Ünlüsü daima düz olan bu ek alet adları yapma işlevindedir: *ıslawış* “sap”. Türkiye Nogaycasında tek sözcükte yuvarlak biçimde görülmüştür.

İşte onı eterdik ondan soğna tırnawuş warıdı de benim ānede war şımdı esgı. (MŞ 144)

TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
-(A)K	-(A)K	-(A)K -(O)K
Ø	-(A)wIK	-(A)wIK
-GAn	-GAn/-KAn	-GAn/-KAn
-GI/-GU	-GI	-GI -GU
-GIn -GUn	-GIn	-GIn -GUn

Ø	-GIş	-GIş -GUş
-I -U	-I	-I -U
-(I)k -(U)k	-(I)K	-(I)K -(U)K
-(I)m -(U)m	-(I)m	-(I)m -(U)m
-(I)n	-(I)n	-(I)n
-mA	-mA -bA -pA	-mA -bA -pA
-(I)CI -(U)CU	-şI	-şI -(I)CI -(U)CU -şU
Ø	-wIş	-wUş

Tablo 6: Fiilden İsim Yapım Ekleri

2.2.1.1.2.14. Fiilimsi Ekleri

Türkiye Nogaycasının fiilimsi eklerinde kimi zaman Standart Nogaycadaki biçimler korunurken kimi zaman Türkiye Tükçesinden kopyalara rastlanır.

2.2.1.1.2.14.1. İsim-Fiil Ekleri

Standart Nogaycada isim fiil ekleri -(U)w ve /-(I)s biçimindedir. Fakat Türkiye Nogaycasında bu biçimlerden farklı olarak Türkiye Tükçesinde görülen isim-fiil biçimlerine de rastlanır.

2.2.1.1.2.14.1.1. -Iş

Standart Nogaycada -Is biçiminde görülen bu eke çok nadir rastlanır. Türkiye Nogaycasında, Türkiye Tükçesinden kopyalananan -Iş biçimi daha yaygındır.

Eskiden tikiş, kırıñdı mıriñdı cuwüyaqsın canım. (AK2 73)

O qalış bu qalış. (NÖ 68)

Onuñ üstüne bulay kiyiş atar ediler. (ÜD 83)

Kenarları neli kertişli. (SD 112)

2.2.1.1.2.14.1.2. -MAk

İsim-fiil ekidir. Aynı zamanda kalıcı isimler türeterek alet ve yer adları yapar. Ötümsüz ünsüzle biten fiillere -pAK, ötümlü ünsüzle biten fiillere -mAK /z/ ile biten fiillere -bAK şeklinde eklenir: ketpek “gitmek”, batbaq “bataklık”.

Türkiye Nogaycasında b’li, m’li, p’li biçimlerinin ortaya çıktığı görülür.

Cémek, iş**bek**; ne bolıyaq. (KS 1)

Ballardı oqut**paq** üşün geldim. (ÜK 2)

Weya súyedān bossa súygenini **aytbağ** úşun castı şaqırıp qına cayar parmāna. (ZA 264)

Qızdan sor**amaq** coğıdı. (AK2 71)

Soba bolsa mēn soba **yaqpağa** adam bolsa hēç ketpem acımā. (AD3 37)

Onsoğra anāsalar gērī yūdaylaşīb bütūn yonu yonşūman bū sēper yızdıñ úyü gelír, yūdaylaş**pağa** hebsí toplaníb. (HP 242)

2.2.1.1.2.14.1.3. -(U)w

Standart Nogaycada yer alan bu isim-fiil ekine Türkiye Nogaycasında çok nadir rastlanır.

... yapı taýılal**ūw** qaçarıken yızı. (HP 89)

Onu olay diýtānek, quwalaytān**úw**. (BB 119)

TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
-Iş	-Is	-Iş
-mAk	-mAK	-mAK
Ø	-(U)w	-(U)w

Tablo 7: İsim-fiil Ekleri

2.2.1.1.2.14.2. Sıfat-Fiil Ekleri

Türkiye Nogaycasında Standart Nogaycadaki sıfat-fiil ekleri korunurken Türkiye Türkçesinden kopyalanan sıfat-fiil ekleri de görülür.

2.2.1.1.2.14.2.1. -Ar/-r

Standart Nogaycada ve Türkiye Türkçesinde benzer özelliklere sahip olan bu eke Türkiye Nogaycasında da rastlanır.

Misāfir, kóydün diydí kóbüsü o**ur** yazar édí. (HB2 115)

2.2.1.1.2.14.2.2. -DIK

Standart Nogaycada yer almayan ve Türkiye Türkçesinden kopyalanan bu ek Türkiye Nogaycasında görülür.

Biz ózümüz góşmen sayılır onnar keld**ígi** zaman onlara góşmen derdik. (OD 207)

Kókús, atama, onnar bold**uğu** zaman işte onu çaşılaydılar o etben loğusa yemek bolaraq o úyde kím bar bolsa hepsine berediler işte. (ZA 262)

Bizim yapt**ıg**ımız qazanbórek, qassıqbórek, ínkál. (AD3 40)

O öld**üğü** gün taýtırlar onu. (EY 15)

2.2.1.1.2.14.2.3. -GAn

Standart Nogaycada sıkça kullanılan bu sıfat-fiil eki Türkiye Nogaycasında da sıkça kullanılır.

Kíyówcas otür**yan** yerde ótpek cíyen soğra munder şíydin üstüne sıpradın üstüne para salatān édí. (HB2 122)

On yaşında úyleng**en** bolsa yirmi yaşına giredi. (AK2 81)

Bír dağlarda yetiş**gen** ot barıdı, periyawşan diydāndiler. (AK2 71)

Ek**ken** eğin kór bolürdu, şışek bolürdu falan. (NÖ 61)

Oqumağ**an** adam, bilmeğen qara cayıldı alıyaqban mı? (AK2 81)

Ancak bu ekin, Türkiye Türkçesindeki işlevsel yönden benzerlik gösterdiği -An eki şeklinde kullanıldığı da görülmektedir.

Üyden kelen soğna, tabí arazi taıxım boldü yā, qıtlıq. (NY 183)

Büyerde yaşayan bî qızım bar, ükón qızım bar büyüerde. (NÖ 66)

Ekin yuvarlaklaştığı biçimler de görülür.

Ótódü ya hış duymadınız mı onun ótgónünü? (RÇ 175)

Yèdi gúñe yadær yemek pısbezdi, bu ólgön úydö. (KS 56)

2.2.1.1.2.14.2.4. -GAñ soñ

Standart Nogaycada sözcüğe -DIktAn sonra anlamı katan bu ek Türkiye Nogaycasında korunur.

Ana baba rāzı bol^{yan} soñ. (KS 1)

Æqelgen soñ onu böyle kóşeye çiwinen şağardıq. (EY 5)

2.2.1.1.2.14.2.5.- GAñ üşin

“üşin” edatıyla kurulan bir sıfat-fiil yapısıdır. Türkiye Nogaycasında örneklerine rastlanmıştır.

Bi de bizim Noyaylar tā köp ataerkil bol^{yanları} üşün en kóp baba tarafya kelinir ketilir. (MA2 2)

Büyerde ancaq ímqan bol^{mayan} úçün ancaq ceyranlı pırınlarda yasaymız yānı. (ZA 257)

2.2.1.1.2.14.2.6. -(A)yAK

Standart Nogayca -(A)yAK biçimindeki bu ek, Türkiye Türkçesindeki -AcAk sıfat-fiil ekiyle benzerdir. Türkiye Nogaycasında standart biçimiyle kullanılmaktadır. Ancak kimi zaman ekin dar ünlülü örneklerine de rastlanır.

Nawı senñ kelñiñ bol^{ıyaq} bol^{yan} mı? (AK2 68)

Olay işde yawrum basqa túrlü de bır şey aytı^{yağm} yoq, biləmayman. (MK1 46)

Şekerim bar ezil^{iyik}. (EY 8)

TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
-An	Ø	-An
-Ar/-Ir,-Ur, -r	-Ar/-r	-Ar/-(I)r
-DIK	Ø	-DIK

Ø	-GAn	-GAn -GOn
Ø	-GAŋ soŋ	-GAŋ soŋ
Ø	- GAŋ üşin	- GAŋ üşin
Ø	-(A)yAK	-(A)y(A)K

Tablo 8: Sıfat-fiil Ekleri

2.2.1.1.2.14.3. Zarf-Fiil Ekleri

2.2.1.1.2.14.3.1. -A

Standart Nogyca ve Türkiye Türkçesinde ortak sayılabilecek bu eke Türkiye Nogaycasında da benzer işlevle rastlanır.

Úyérden kóşúp buyérge kele yayrí. (NY 183)

Özüm şala şala üyrendim. (ÜK 3)

2.2.1.1.2.14.3.2 -ArAK

Standart Nogaycada grülmeyen bu zarf fiil ekini Türkiye Nogaycasına Türkiye Türkçesinden kopyalanmıştır.

Úyörden Şeker kóyüne kètti, şopan bolaraq. (NY 183)

Onu çeşit şeşit şeyler aytıp cılaydı, bağraraq şey édeysiŋ o işte. (MA 203)

2.2.1.1.2.14.3.3. -GAndA

Eklendiği sözcüklere “-dığında” anlamı katan bu ek Türkiye Nogaycasında korunur.

Aynı şeydi bir de sünnet bolyanda etetân ediler balaya. (ÖHB 105)

Tırnaqlarını kesgende de kómüledândı işte. (SD 107)

Ondan soğna qarya gelgende ótkende balası askerdêken de aça mújdecı.
(HB2 119)

Keşşek bolğanda da qawetoy bolatân édı. (ZY1 192)

2.2.1.1.2.14.3.4. -GAndAy

-GAn ve -DAy eklerinin birleşmesiyle oluşan bu ek fiie “-mış gibi” anlamı verir ve Türkiye Nogaycasında korunur.

Bır de aytyanday dumaŋya boğatân ediler onnarı hæ. (ÖHB1 227)

Hamür yoğür**yanday** yoğüraman. (LE 236)

2.2.1.1.2.14.3.5. -GAñA

Eklendiği fiile “-e dek” anlamı veren ek Türkiye Nogaycasında korunur.

Mèn kelin boly**añæ** menden awæl bolyanlardıñ töstüymeleri bar edi. (BK 92)

Türkiye Nogaycasında bu ekin -GAşI /-GAşIn biçimi de görülmüştür.

Yëngem de boly**asın** balları da barıdı ana yoy deridi yoq. (SD 98)

Bazı úş ayy**aşı** bólerdik bazı dört ayyaşı bólerdik (SD 104)

Písir**geşin** o inqáldı cuwürtlap sarımsaqlı cuwürtpan üstüne sorpanıñ mayını quyüyaqsın. (MA 199)

2.2.1.1.2.14.3.6. -mAdAn

Standart Nogaycada bulunmayan bukin örneklerine Türkiye Nogaycasında rastlanmıştır.

Keyşek bol**madan** önce senı qım, qayerdë kórdün? (ÖHB 213)

Onü anlatäyaq şındı toyya kel**meden** ewwel. (ÖHB 222)

2.2.1.1.2.14.3.7. -mI/-mU

Eklendiği fiile “-dığında” anlamı katan bu ek Standart Nogaycada görülmez. Ancak Türkiye Nogaycasında örneklerine rastlanır.

Qız tarap uğl tarap keldí**mi**, qız tarap berip ciberedándı. (AK2 71)

Boğazı cótkürük boldum**udu** darı quyar, darı eder idi. (KE 138)

2.2.1.1.2.14.3.8. -(y)IncA

Türkiye Türkçesinde işlek olarak kullanılan bu zarf-fiil ekine Standart Nogaycada rastlanmazken Türkiye Nogaycasında rastlanır.

Balamman gardaşımın imzâ almay**ınca** aketpediler hastañız bek arūw tuwu. (AD3 34)

Bır sene toltürmay**ınca** izin bermessík, dediler. (NÖ 62)

O adam geşip getbey**ince** o baladı quşāna almazıdı. (ZK 157)

2.2.1.1.2.14.3.9.-(I)p

Standart Nogaycada bu ek daima düz ünlülü olarak görülür. Türkiye Nogaycasında da sıkça işletilen bu ekin hem düz hem de yuvarlak ünlülü biçimlerine rastlanmıştır.

Ağinge keyşek bol**up** keldim. (KS 1)

Al şeşekte úyüm bar, atıña min**ip** gelseñ. (GA 152)

Lan, kúl**ıp** turmağınız, ne kúlesiniz dedim keratalar, dedim. (NY 187)

Yukarıda belirtilen ekler kullanılırken Standart Nogaycada yer alan -ArdA, -GAnII, -GAnIAy gibi zarf-fiil eklerine Türkiye Nogaycası metinlerinde rastlanmamıştır.

TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
-A	-A	-A
-ArAk	ø	-ArAK
ø	-GAndA	-GAndA
ø	-GAndAy	-GAndAy
ø	-GAnşA	-GAnşA -GAşI -GAşIn
-mAdAn	ø	-mAdAn
-mI/-mU	ø	-mI/ -mU
-IncA	ø	-IncA
-(I)p -(U)p	-(I)p	-(I)p -(U)p

Tablo 9: Zarf-fiil Ekleri

2.2.1.2. Fiil Yapımı

Fiil yapımı isimden fiil yapımı ve fiilden fiil yapımı olmak üzere ikiye ayrılır.

2.2.1.2.1. İsimden Fiil Yapımı

Türkiye Nogaycası isimden fiil yapm eklerinde Standart Nogaycadan ses ve biçimce farklılaşan yapılar görülür.

2.2.1.2.1.1. +A-

Ünsüzle biten isimlere gelerek geçişli ve geçişsiz eylemler üretir. Türkiye Nogaycasında da korunur.

Atını atıyaq zamanda bîr şey, ya dawar soyüyaq ya bawursaq etiyikler atını atatıp tuwaman at **atatadāndiler**. (AK2 75)

Ballarına cıynar **édiler**. (BK 93)

İşte oyêrde yız úyú yemek **asadı**. (HK 241)

2.2.1.2.1.2. +An-

İsimlere gelerek fiiller türetir. Türkiye Nogaycasında nadiren görülür.

Ben de tabí caslardıñ toplanıp cıynalıp tanışbasını ıaynaşbasını, oyerde tob oynamasını mên ózüm qıwanaman yānı súyünemen muğa. (ÖA1 253)

2.2.1.2.1.3. +(A)r-

Genellikle vasıf isimlerine gelen ek, geçişsiz ve geçişli fiiller türetir. Türkiye Nogaycasında korunur.

Sıyırları sūwar**ar**ladım ya, atmış koydu omzūmla suwladım mên. (AD3 39)

2.2.1.2.1.4. +Aş-

Standart Nogaycada bulunmayan bu ekin örnekleri Türkiye Nogaycasında görülür.

Ata dediñ ya qapı qapı **dolaşamız** erzaq toplaymız. (DA 84)

Úkōn toylar kúresir **edík**. (ÜD 85)

2.2.1.2.1.5. +(A)y-

Genellikle ünsüz ile biten isimlere gelen bu ek Türkiye Nogaycasında nadiren görülür.

Degení qartay**badıq**, bék şektík, bék şektík. (RÇ 171)

2.2.1.2.1.6. +dA-

Yansıma sözcüklerden eylemler türetir. Türkiye Nogaycasında nadiren görülür.

Deyneğinen söwüwerirdi, ündemezdim. (HÇ 60)

Tıqırdatpa Buğra. (ZY1 192)

2.2.1.2.1.7. +GAr-

Tek heceli isimlerden fiiller türeten bir ektir. Ek ünsüz uyumuna girer. Türkiye Nogaycasında nadiren görülür.

O toydu ózýaradı caymaman. (AK2 70)

2.2.1.2.1.8. +İldA-

Yansıma sözcüklerden fiiller türeten bu eke Türkiye Nogaycasında nadiren rastlanır.

Hep pııldama aytar édiniz. (ÖHB 235)

2.2.1.2.1.9. +İK-

Yardımcı ünlüsü daima düz olan bu ek, geçişsiz fiiller türetir: keşik- “gecikmek”, yolıq- “karşılaşmak”.

Türkiye Nogaycasında ek nadiren görülür.

Onu bırıqtıremiz. (EY 10)

2.2.1.2.1.10. +İA-

Standart Nogaycadaki en yaygın isimden fiil yapım eklerinden biridir:”, *tazala-* “yenilemek”, *basla-* “başlamak”, *uwıšla-* “avuçlamak”.

Türkiye Nogaycasında ekin +İA biçiminde korunduğu örnekler görülür.

Ondan soğna şajdı küllerdiler. (AK2 78)

Bırttā baslaptı. (RÇ 174)

Bunun yanında ek, aşağıdaki biçimde de görülmüştür.

Zātæn annamaslar kı Noıay qonuşsaı bılén hér yér Túrıkçö. (RÇ 169)

2.2.1.2.1.11. +lAn-

+lA- ve -n- eklerinin birleşmesiyle oluşmuş bu ekin Türkiye Nogaycasında kullanımı yaygındır.

Qırq çıqsın gitsin paql**l**ensin der édi qaynanam ĩrağmetlĭk. (EY 14)

Saŋkĭ camlar buğŭ**l**aŋğan yānĭ. (ÖA1 262)

Ekte ufak ses birimsel değişimler ve yuvarlaklaşmalar görülŭr.

Bĭr de ne bardĭ bay biz on bĭr seneęe getĭrdĭk, ū**l**ŏnŏmŭz on bĭrĭnci senesĭnde.
(ZA 263)

Balları ū**l**ŏndŭ, ū**l**ŏndŭ ayrı gettiler. (AD3 33)

2.2.1.2.1.12. +lAs-

-lA ve -s- eklerinin birleşmesiyle oluşan bu eke Türkiye Nogaycasında ekin standart bĭçimi korunamamış ve ek -lAş bĭçimine dŏnŭřmŭřtŭr. Ayrıca ekin -nAS bĭçimine de rastlanır.

Onsoęra haftā an**l**ařadĭlar diydĭler kĭ řĭy ĭdiyeg, ūken tatlı cĭyĭk. (HK 241)

Onda bĭr şeyde dĭlde bĭr annaşmazlıq bolŭpdu (KK 52)

Çoqraq yerine çoraqqa kelip yer**l**eřĭpdiler. (KK 52)

řĭmdi çoq fenneşti ĭřler yānĭ. (AÇ 165)

2.2.1.2.1.13. +lAt-

-lA ve -t- eklerinin birleşmesinden oluşan bu ekin ŏrnekleri Türkiye Nogaycasında korunur. Ek, -nAt bĭçiminde de görŭlebilir.

Cayma dŭrŭmŭn bĭr ŏzŭ tĭsledĭ, bĭr de mağa tĭs**l**ettĭ. (LE 231)

Nawŭ nē dep onnaryā kŏsterĭptĭ, yaqal**l**atıptĭ qırsızdĭ. (RÇ 174)

Ayyem ann**l**atatāndĭ. (MA2 4)

ĭkŏyŭnŭ de annem ūken**l**etti. (LE 24)

TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
+A-	+A-	+A-
+An-	+An-	+An-
+Ar	+Ar	+Ar
+Aş-	Ø	+Aş-
Ø	+Ay-	+Ay-
+dA-	+dA-	+dA-
Ø	+GAr-	+GAr-
Ø	+IldA-	+IldA-
+(I)k- +(U)k-	+IK-	+IK-
+lA-	+lA-	+lA- +nA-
+lAn-	+lAn-	+lAn- +lOn-
Ø +lAş- Ø	+lAs-	Ø +lAş- +nAş-
+lAt-	+lAt-	+lAt- +nAt-

Tablo 10: İsimden Fiil Yapım Ekleri

2.2.1.2.2. Fiilden Fiil Yapımı

Fiilden fiil yapım ekleri fiil çatısını etkileyen ve fiil çatısını etkilemeyen ekler olarak iki kısımda incelenecektir.

2.2.1.2.2.1. Fiil Çatısını Etkilemeyen Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Bu yapım eklerinde Standart Nogaycadaki eklerin korunduğu örnekler olduğu gibi, Türkiye Nogaycasından kopyalanan ekler de rastlanmıştır.

2.2.1.2.2.1.1. -A-

Standart Nogaycada tek heceli fiil tabanlarına gelerek fiilin anlamını pekiştirir (Ergönenç Akbaba 2009: 86). Türkiye Nogaycasında bu eke nadiren rastlanır.

Menden soramadı bile. (ÜK 2)

Bır yıqan bır taran bır giyin. (SD 100)

2.2.1.2.2.1.2. -AIA-

Fiillere gelerek sürekli yapıldıklarını ifade eden bir anlam katar: *quwala-* “kovalamak, *sebele-* “serpmek”.

Türkiye Nogaycasında birkaç sözcükte korunmaktadır.

Şap şekdiq, yolma yolduq, şapa şapaladıq. (RÇ 163)

Şimdi bî yonşuduñ balasınğa oğın gelse erte kün birttağ kelse onu quwalarlar. (KS 55)

2.2.1.2.2.1.3. -I-

Geldiği fiilin anlamını pekiştirerek yeni fiiller türeten bir ektir. Standart Nogaycada yalnızca düz ünlülü görülür.

Türkiye Nogaycasında bu ek korunur. Ancak ekte yuvarlaklaşmalar görülür.

Tuzlaydändiler etleri qoqūmasın, şürük bolmasın dep. (AK2 72)

Ondan soğra bolluq bolyan soğra yayrı dúwön sūrūrüdük yayrı. (ŞÇ 167)

2.2.1.2.2.1.4. -MA-

Standart Nogaycada olumsuzluk eki olan bu ek ünlüyle ve ötümlü ünsüzle biten fiillerden sonra *-mA-*, ötümsüz ünsüzlerle biten fiillerden sonra *-pA-*, /z/ ile biten fiillerden sonra *-bA-* şeklinde gelir: *kelme-* “gelmemek”, *yazba-* “yazmamak”, *ketpe-* “gitmemek”.

Türkiye Nogaycasında bu ekin üç biçimi de korunur ancak ekin Standart Nogaycadaki ünsüz uyum kuralına aykırı durumlarda eklendiği görülür.

Tóseğini salıp nesini salıp catıyızmayınşa kelín ketip catbaz. (AK2 79)

Bergenge bî şey etpeydiler. (ÖHB 227)

Allağ góstertmesín o tarapdı hış kórsetpesín. (BB 119)

Olaydır, bilmeymen ben onu esítbedím. (KE 133)

TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
-A-	-A-	-A-
-AlA-	-AlA-	-AlA-
-I- -U-	-I	-I- -U-
-mA-	-mA- -bA- -pA-	-mA- -bA- -pA-

Tablo 11: Fiilden Fiil Yapım Ekleri

2.2.1.2.2.2. Fiil Çatı Ekleri

Standart Nogaycadaki fiil çatı ekleri çoğunlukla Türkiye Türkçesindekiler ile benzerdir. Bu ekler, küçük fonetik değişiklikler dışında Türkiye Nogaycasında korunur.

2.2.1.2.2.2.1. -(I)I-

Yardımcı ünlüsü daima düz gelen bu ek; geçişli fiillerden edilgen fiiller türetir. Türkiye Nogaycasında bu ek hem düz hem yuvarlak ünlülü biçimde görülür. Kullanımı işlektir.

Üyleniyatyanda meselâ bır qızya nışan taqıldı. (KS 9)

Mıtılyan edí. (ÜK 3)

Onnar cêp bolıyan sôra da artıq nışan şêyi yasaladı yānı. (ZA 256)

Aşe as da tóğúldü o da pítti. (ÖHB 232)

İki mín on úş yılında quruldu. (ÖA1 254)

2.2.1.2.2.2.2. -(I)n-

Fiile dönüşlülük anlamı katan bu ekin ünlüsü daima düzdür. Türkiye Nogaycasında da sıkça kullanılan bu ekin ünlüsünün yuvarlaklaştığı örnekler görülür.

Bır yıqan bır taran bır giyin. (SD 100)

Alādin Keyyubat Paşağa sığ**ın**adılar. (NÖ 65)

Bala súy**ün**üp kéledı. (HP 90)

2.2.1.2.2.2.3. – (I)s-

Eklendiği fiile karşılıklı ya da birlikte yapılması anlamını katan ekin ünlüsü daima düzdür. Türkiye Nogaycasında ekin ünlüsünün yuvarlaklaştığı ve ünsüzünün değiştiği örnekler tespit edilmiştir.

Kúl**ú**ştüler. (NY 187)

Soğna saǵlı kór**ü**şbeğe keletān edí nişannı. (LE 215)

Qaynana qaynata apsıñnıñ yanında saǵlı da súy**ü**şsök gör**ú**şsek bılmen bolmaydı. (GA 157)

2.2.1.2.2.2.4. -Ar-

Geçişsiz fiileri geçişli hale getiren ek, tek heceli fiillerle kullanılır. Standart Nogaycada yaygın olmayan bu ek Türkiye Nogaycasında da nadiren görülür.

Çayamız qız**ar**ması úşún. (ZA 257)

Şey bardı bır, cerdin mıyını şıy**ar**adān bır adam bardı. (KK 53)

2.2.1.2.2.2.5. -DAr-

-D**Ir**- çatı ekiyle işlevsel yönden benzerlik gösteren bu eke Türkiye Nogaycasında nadiren rastlanır.

Ondan sonra saǵa dón**der**irdi, solya dón**der**irdi úş tayfa. (SD 106)

2.2.1.2.2.2.6. -D**Ir**-

Sıkça kullanılan bu ek geçişsiz fiilleri geçişli yapmakla ya da geçişli fiillerin derecelerini arttırmakla görevlidir. Türkiye Nogaycasında korunan bu ekin yuvarlak ünlülü biçimleri de tespit edilmiştir.

Ondan soñ keyşekti arabaǵa mind**ir**ip aketir edi. (KS 2)

Ayt**ı**rmæytān edí esgiden. (AÇ 170)

Sonra at arābaman toy etkende mezarda **aylandırır** edilir. (NÖ 68)

O iki fabríqasını satadılar ógúzün qarnına altın alíb told**đ**uradılar, altın, qarşılığđ altın aladılar (HK 240)

Onú kúy**đ**urúp şay níyetine onú qaynatıp işgenner. (HA1 199)

2.2.1.2.2.2.7. -(I)r-

Geçişsiz fiilleri geçişli hale getiren bu ekin kullanımı Türkiye Nogaycasında yaygındır. Ekin ünlüsünün yuvarlaklaştığı görülür.

Tasnan qāseynen pış**ir**gen úşın atı úyérden geledi, ayaqşayı. (HA1 199)

Olay bđr dówran geş**ir**dik işde. (KS 56)

Onú akeleyim kóş**đ**urúp dedı. (HP 91)

2.2.1.2.2.2.8. -(I)t-

Geçişli fiillere gelerek geçişlilik derecelerini arttıran ek aynı zamanda geçişsiz fiilleri de geçişli hale getirir. Türkiye Nogaycasında korunmuştur.

Cúkdü túsürtpeydándı. (AK2 74)

Cılatba diydiken. (KS 2)

Ortağa baladı oturtur edík. (LE 235)

TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
-(I)l-	-(I)l-	-(I)l- -(U)l-
-(I)n- -(U)n-	-(I)n-	-(I)n- -(U)n-
-(I)ş-	-(I)ş- -(U)ş-	-(I)ş- -(U)ş-
-Ar-	-Ar-	-Ar-
ø	-DAr-	-DAr-
-Dİr- -Dur-	-Dİr-	-Dİr- -Dur-

-(I)r-	-(I)r-	-(I)r- -(U)r-
-t-	-(I)t-	-(I)t-

Tablo 12: Fiil Çatısı Ekleri

2.2.2. Çekim Bilgisi

Çekim bilgisi isim çekimi ve fiil çekimi olmak üzere iki grupta incelenir. Türkiye Nogaycasında özellikle fiil çekiminde Türkiye Türkçesi ile benzerlikler sıkça görülür.

2.2.2.1. İsim Çekimi

Türkiye Nogaycasında isim çekiminin hemen her ögesinde etkinlenmeler görülür.

2.2.2.1.1. İsimlerde İyelik

Standart Nogaycada iyelik ekleri aşağıdaki biçimlerde görülür:

1.t.ş.	+(I)m	1. ç.ş.	+(I)mIz
2.t.ş.	+(I)η	2. ç.ş.	+(I)ηIz
3.t.ş.	+I / +sI	3. ç.ş.	+lArI

Tablo 13: Standart Nogayca İyelik Ekleri

Türkiye Nogaycasında iyelik eklerinin korunduğu örneklerle birlikte aşağıdaki çeşitlenmeler gözlenmiştir. Standart Nogaycada iyelik eklerinin ünlüleri daima düzdür. Fakat Türkiye Nogaycasında bu ünlülerde yuvarlaklaşmaya gidildiği görülür.

2.2.2.1.1.1. 1. Tekil Şahıs İyelik Eki

Türkiye Nogaycasında +m ve +Im biçimleri korunurken yuvarlaklaşan +Um biçimine de rastlanmaktadır.

a. Standart Nogaycada +(I)m

Bır eñ başımın təcını yaybettim. (BK 92)

Ana bírówünüñ arçasına cekettin arçasına mênim qardaşımmın oğlu atın yazyan. (HP 90)

b. + (U)m

Öz özüm qızyanaman. (KS 1)

Malda mənim gózüm yoq sıyrılı qoyda. (KS 6)

2.2.2.1.1.2. 2.Tekil Şahıs İyelik Eki

Türkiye Nogaycasında Standart Nogayca korunan örneklerin yanı sıra fonetik farklara sahip iki farklı biçim daha görülmektedir.

a. Standart Nogaycada +(I)ŋ

Anneŋ bilirdi onu. (EY 14)

Hêş esiŋge túsgeŋ bar? (ÖHB 100)

b. +(I)n

Qaş balan war? (FZE 1)

Hæ cır, hêş aqlında bar mı cırlayanlarıŋızdan?

c. +Uŋ/+Un

Özüŋ arıwsuŋ cāŋım. (ÜD 87)

Şınşılarya coluqsan qaynar gözün. (SD 100)

2.2.2.1.1.3. 3.Tekil Şahıs İyelik Eki

Standart Nogaycada +I/+sI şeklindeki ekin korunan örneklerinin yanında yuvarlak ünlülü biçimleri ortaya çıkmıştır.

a. Standart Nogayca +I, +sI

Et suyına sorpa diymız oğa biz. (KK 53)

Atıŋ atatqanda as asarmız. (MK1 47)

Atası basqa keldí, atasıbasqa keldí, diyen. (NÖ 67)

b. +U, +sU

Ewel başqa bir qomsudun üyüne. (HD)

Camýur süwu mol gerek. (KE 130)

Uğluna berdi oraqtay, qızına berdi qırýştay. (MK 47)

2.2.2.1.1.4. 1.Çoğul Şahıs İyelik Eki

Standart Nogaycada düz ünlülü olan 1.çoğul şahıs iyelik ekinin asıl biçimi korunurken Türkiye Nogaycasında yuvarlak biçimlerine rastlanır.

a. Standart Nogaycada +(I)mIz

Bizi saydılar, bizim úyümízge de qonaq boldular. (ÖA1)

b.+(U)mUZ

Kóyúmúze ilk kelgen qāfile Demír Sultan eken. (ÜK)

Ekówü de ekówü de ékí ũlūmuz, altı qızımız wardı. (AD3 37)

2.2.2.1.1.5. 2.Çoğul Şahıs İyelik Eki

Standart Nogaycada düz ünlülü ve nazal η ünsüzüyle görülen bu ekin Türkiye Nogaycasında asıl biçimi korunurken yuvarlak ünlülü biçimlerine de rastlanmıştır.

a. Standart Nogaycada +(I)ηIz

Siziη ayleηizdi, qızıηızdı, kelīniηizdi aketiýıkbiz. (KE 139)

b.+(I)nIz

Ústüñüz basıñız şamır boladı mıñı boladı, diyæ? (ÖHB 97)

Qaydi qazanlarıñız wardı. (ÖHB 113)

c. +(U)nUZ/ +(U)ηUZ

Aşe bır colūñuz coltoñunuz qalay? (ÜD 87)

2.2.2.1.1.6. 3.Çoğul Şahıs İyelik Eki

3.tekil kişi iyelik eki Türkiye Nogaycasında Türkiye Türkçesi ile fonetik ve işlevsel bakımdan aynıdır. Ancak Standart Nogaycada yalnızca düz ünlülü görülen bu ekin yuvarlak ünlülü biçimleri de Trkiye Nogaycasında tespit edilmiştir.

a. +lArI

Onuğ emsalları, klmeye turdı. (NY 187)

eşmediğ yanında yleri. (HP 90)

b. +lOrU

yde oturr mu, onnarığ ylr bar balları war. (AD3 37)

Dnmydu zlrğ tili. (R 169)

	TRKİYE TRKESİ	STANDART NOGAYCA	TRKİYE NOGAYCASI
1.t.ř.	+(I)m +(U)m	+(I)m	+(I)m +(U)m
2.t.ř.	+(I)n +(U)n	+(I)đ Ø Ø Ø	+(I)đ +(I)n +(U)n +(U)đ
3.t.ř.	+I +U +sI +sU	+I Ø +sI Ø	+I +U +sI +sU
1..ř.	+(I)mIz +(U)mUz	+(I)mIz Ø	+(I)mIz +(U)mUz
2..ř.	+(I)nIz	+(I)đIz Ø	+(I)đIz +(I)nIz

	+UnUz	Ø	+UnUz
		Ø	+UŋUz
3.ç.ş.	+lArI	+lArI	+lArI
			+lorU

Tablo 14: İyelik Ekleri

2.2.2.1.2. İsimlerde Çokluk

Nogayca çoğul eki +lAr'dır: *balalar* “çocuklar”, *ötpekler* “ekmekler”.

Türkiye Nogaycasında +lAr eki çeşitlenerek aşağıdaki biçimlerde görülmektedir:

a. Standart biçimde +lAr

Annem**ler** üçüncü quşaq. (AS)

Ball**ar** diyik. (EY)

b. +nAr

Sosî aytyann**ar**ımız bizim Sabantoy. (EY)

On**nar** oya xayırlı bolsunya barır edi. (KS)

Öyle bîr şeyli gün**ner**im geştî ama şimdi yaşlandım. (AD3)

c. +lOr

Siz de Túrkl**ó**rge seçim etiyeksiniz. (NÖ)

Eşyalarımızdı salıp yayrı qırda yiyik ötbökl**ör**ümüzdü salıp geter idik. (RÇ)

d. +nOr

Bizim ballardın atını úkón**nör**ümüz ataydı. (AK2 70)

At atatpaydân édiler gi esgiler úkón**nör** bolmayınca bız atamaz ediq. (MK1)

e. +Dar

Awælde qızlar cast**ar** yarşılıqlı oynādan édi, heş bir camannıq yoğ édi yānı. (KS)

Yuqlamağ yatır nawı catpağyatır bal**dar** dep yorqutatāndıq onnardı. (MK1)

f. +alar

Türkiye Nogaycasında eklerin yanında çokluk anlamı veren alar sözcüğünün kullanımı da tespit edilmiştir.

Anam**alar** anamııl tawuq şayarıdılar. (KS)

Benim annannem**alar** Mosyova’dan qelgenner. (EY)

Ana**alar** qaytıp qonuştı Noğayşa aşe. (EY)

2.2.2.1.3. İsmi Hâlleri

Türkiye Nogaycasında isim hâl ekleri incelendiğinde Türkiye Türkçesi ve Standart Nogayca isim hâl eklerinin birlikte kullanıldığı görülür.

2.2.2.1.3.1. Yönelme Hâli

Standart Nogaycada yönelme hâli eki +GA’dır. Ekin ünlüsü de ünsüzü de eklendiği sözcükle uyuma girer: *üyge* “eve”, *tarlaya* “tarlaya”, *ötpেকে* “ekmeğe”.

Türkiye Nogaycasında yönelme ekinin asli yapısının korunduğu örneklerle beraber 5 farklı şekli tespit edilmiştir.

a. Standart Nogaycada +GA

Erkekler**ge** iki yurban, kızlar**ya** tek qurban. (MA2)

O**ya** da işte şorap, cawluq mawluq berip beredān edi. (KS)

O zamanda naw Atatürk baş**qa** kelgen zamanda Arapçadı yasaqlaptı. (KS)

Keyşek**ke** ne tapsaŋ onı kıydiredāndıŋ. (MK1)

Ancak ekin ünsüz uyumu dışına çıktığı örnekler de vardır:

Kímisi İşweş**ge** getti. (AK)

b. +ĞA

Ondan soñ keyşekti arabağa mindirip aketir edi. (KS)

Ortağa baladı oturtur edík. (EY)

Noğaylar neğe bulay çağıl qalğan. (AS)

c. +Ā

Añyarā geldik. (ÜK)

Onunşun şey şıqqanda Túrksē qaşıyatır tılım. (EY)

d. +(y)A

Türkiye Türkçesinden kopyalanan +(y)A biçiminde örnekler görülmüştür.

Qıdırelleze tepreş diytān edík bíz yızım. (EY)

O da bize teñg bolsun. (ZY)

Qayınbabaya qaynata der edík. (EY)

Ondan soñ keyşekti aketip naday kōşeye bñr şımıldıq, pērde yāni. (KS)

Osmannı bízım nēlerge, qollarına pērman bērgen. (ÜK)

Şinci nişanlañyan günü gelip oturadı dāmat üyüne. (KS)

e. +O

...onũ súzesiñ, ústünō may tögesiñ (AK2)

Toy úyñō yıñar ediler. (AÇ 172)

2.2.2.1.3.2. Belirtme Hâli

Standart Nogaycada belirtme hali eki +DI şeklindedir. 3. şahıs iyelik eklerinden sonra ise ek +n olarak eklenir. Ekin ünlüsü daima düzdür.

Türkiye Nogaycasında ise bu ek dört farklı biçimde görülür.

a. Standart biçimde +DI ve +n

Qayşıdı nedi alsa terzi bolıyaq. (MY)

Cíptí de baylarsın. (MY)

Keñsektin yolun bër. (KS)

Nawruz qutlamasında ekí tãne óğúz arabasıñ salırlardı o ıarman yerge. (EY)

Aşe qurtqa maya diydi moynuñ beretân edi diydi. (ÜK)

b. +DU

Ek, Türkiye Türkçesindeki benzer şekilde yuvarlak biçimde de görülmüştür.

Óğüz de barıdı, óğüz bossa óğüz**dü** cegerıdı. (AK2)

Şındı kókústú soyar edík. (EY)

Gelín qappaca seniñ ayaqlarıñdan cawlú**qtu** attıñ mı sen onu tızden alırsan. (AK2)

c. +(y)I/+(y)U

Standart Nogaycada olmayan ve Türkiye Türkçesinden kopyalanan bu varyantın Türkiye Nogaycasında kullanımı yaygındır.

Íşine mayı tolturúruz. (EY)

Atını aytpaysın. (MY)

Arpayı óğútúrlerdi. (EY)

Türkçeyí anlatadándiler bilmeydándik ki biz. (AK2)

Badem yağı da ağızına bi damla damlatırdıq. (EY)

Qoñşulardıñ qolun**u** öwüp? (KS)

Osmannı **onı** yanlış annayan çoraq topraq dep annayan, akelip onun üşün Tuz gólünün etrafına yerleştiren. (KK)

Onunşün qundağı bulay ters dayap bezben orap. (AS 6)

Úyü úy işlerini falan kım uğretti. (ÖHB)

Niye bu yadar yuzü**yu** aldıñ geldıñ, dedi. (KE)

d. +nI

Babamnıñ babasını bilmeymiz k  babam**nı** zor bilemen. (AY 5)

2.2.2.1.3.3. Bulunma H li

Standart Nogaycada bulunma h li eki +DA bi imindedir. T rkiye T rk esi ile fonolojik ve i levsel bakımdan aynı olan bu ek T rkiye Nogaycasında korunmaktadır.

B r  apta key ek  yerde  ıııldı**qta** oturadı. (KS)

Y r altı**nda** k rkl  yoca d r ed k. (EY)

Fakat T rkiye Nogaycasında kimi metinlerde ekin +DO yuvarlak bi imine rastlanmı tır.

S zin  y d  n  yasayt n ed ler? ( HB)

B y rd  bosun T rk Dan marqa'da bosun nesli ge s y p  ıqmadı  mı ked y k o. (FB)

2.2.2.1.3.4.  ıkma H li

 ıkma h li eki Standart Nogaycada +DAn  eklinindedir. m, n,    ns zlerinden sonra ise +nAn  eklinde g r l r. T rkiye Nogaycasında bu bi imler korunmu tur.

Sendey bir  ız geldi n den Rus ya'**dan**. (KS)

Atları bast**an** say. (HS)

Xanı o  eker torbası**nnan** atlet filan. ( A2)

Sen k lgen so  arq  **nan** b z keld k. (EY)

Sawlem senn**en** qayda bar. (EY)

Ancak ek, kimi zaman m,n,   ns zlerinden sonra da T rkiye T rk esinde oldu u gibi +DAn  ekliyle eklenmi tir.

O**ndan** so na. (EY)

Toy  y n  ertemen   r  o bayraq t  erler e  ekt   basına k  k y bayraqtı aldın**dan** gel  en e  ekt  . (A )

Men anam**dan** aqam**dan** tuyğanımǵı aytaman, eşitgenimi Noǵayca. (NY)

2.2.2.1.3.5. İlgi Hâli

Nogayca ilgi hâli eki +DIŋ şeklindedir. *m, n, ɳ* ünsüzlerinden sonra ise +nIŋ'dır. Ünlüsü daima düzdür.

Türkiye Nogaycasında ilgi hâli eki bu biçimlerin dışında yuvarklak ünlülü ve /ɳ/ sesini değiştirmiş biçimde de görülmüştür.

a. Standart Nogaycada +DIŋ, +nIŋ

Şunlar**duŋ** anası bolsaydı qarşılıqlı şınlardıq. (EY)

Keñsekt**in** yolun bér, ne bağışlıyaqsın? (KS)

Yanı ben de ona hep mánıların**ıŋ** qarşılığını weriyom. (EY)

Naday onuman baylap, tabıtt**ın** işine salıyanday mezarday boladı. (AS)

b. +DUŋ, +Dun

Üykönd**üŋ** yanında balasıñ süyemaydān ediler. (KS)

Quyūd**uŋ** işine aketip sarqıtasıñ qoqbasıñ dep. (AK2)

Sabun mabun nege túyşükt**üŋ** işine. (AK2)

Kúrtd**ün** işine ketgen, Túrkt**ün** işine ketgen. (AK2)

c. +nUŋ, +nUn

Osmannı onı yanlış annayan çoraq topraq dep annayan, akelip on**uŋ** üşün Tuz gólünün etrafına yerleştiren. (KK)

Úyünn**üŋ** aldı diydı, qalabalıq boldı diydı. (AK2)

Bírówn**üŋ** atını Alıyně atıptı, bírówn**ün** atını Píliyně atıptı ballarıñ. (RÇ)

d. +(U)n

O at toy**un** atına ne diydiler o zaman?

e. –(I)n

O ew**ın** genç qız**ı**n hazırlad**ı**ğı bütün, çocuqluğundan hazırlad**ı**ğı bütün şeyler. (MD1 134)

Her iki ekin bir arada kullanıld**ı**ğı örneklere de rastlanmıştır.

Özün**ü**n atındı ayt dept**i**. Özün**dü**n atındı. (KS)

2.2.2.1.3.6. Vasıta Hâli

Standart Nogaycada tek bir vasıta hâli eki yoktur. +n, +lA, +lAy, +lAyIn olacak şekilde birkaç çeşittir. Türkiye Nogaycasında bu eke kalıplaşmış birkaç sözcük dışında rastlanmamıştır.

Ahmet ağbıym war benim bır de o **sabahleyın** biz hep erte turadāndıq. (KK)

Olay işte. (ÜK)

Ayyem **bulay** deyen edi, atam **bulay** deyen edi. (KS)

2.2.2.1.3.7. Eşitlik Hâli

Standart Nogaycada eşitlik hali eki +şA'dır. Bu ek isme benzerlik ve eşitlik anlamı katar: *uzınşa* “uzunca”, *balaşa* “çocuk gibi”.

Standart Nogaycada +şA ekinin yanında +DAy eki de eşitlik hâli eki olarak kullanılır. Eklendiği isme “gibi” anlamı katar. *sendey* “senin gibi”.

Ancak Türkiye Nogaycasında eşitlik eki şu biçimlerde görülür.

a. +DAy

Onday bir qoral bar eken æwel. (KS)

Onda kımnen oynayaqsın bulutt**ay** qaynap. (EY)

Rağmetli anamın qolu bek yayışaydı, b**üday** şeylerge. (NY 185)

Kúltürümüz, onnar sankı dā kób T**ürkdey**. (LG)

Yapmacıq**day** boladān edı demek ki. (KE)

b. +DIy

Cünlü terid**ıy** cımsaq boluyāken keyşek (ÜK 4)

Bu dıkıs işi Tatarlardin Noıaylardin sankı bır el yeteneğidıy keledi mağa. (LG 244)

c. +CA

Standart Nogaycada bulunmayan bu ek doğrudan Türkiye Türkçesinden kopyalanmıştır.

Gózelce bekmezinen yuwarlardiler. (SD)

Saräldı ıyce. (AD3)

2.2.2.1.3.8. Yön Gösterme Hâli

Standart Nogaycada yön gösterme hali +γArI'dır. Ancak Türkiye Nogaycasında bu ekin kullanımı birkaç sözcük dışında ortadan kalkmıştır denebilir.

Noıay bék tııyara ıız alıp bermez yānı bunū şey etbezler. (ZA)

Noğaydıı işgerisinde ayrımlıq bar. (NÖ)

	TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
Yönelme Hali	+(y)A	+GA	+GA +(y)A +ĞA +Ā +O
Belirtme Hali	+(y)I +(y)U	+DI +n Ø Ø Ø Ø	+DI +n +DU +(y)I +(y)U +nI
Bulunma Hali	+DA	+DA	+DA

			+DO
Çıkma Hali	+DAn	+DAn +nAn	+DAn +nAn
İlgi Hali	+In +Un +nIn +nUn	Ø Ø +DI _η +nI _η	+In +Un +DI _η +nI _η +nUn, +nU _η
Eşitlik Hali	+CA	+DAy +şA	+DAy +DIy +CA

Tablo 15: İsim Hal Ekleri

2.2.2.1.4. İsimlerde Soru

Standart Nogaycada soru eki üç türdür: +mA, +bA, +pA. Ekler ötümlü ünsüzle biten isimlerden sonra mA, ötümsüz ünsüzlerle biten isimlerden sonra pA, /z/ ile biten isimlerden sonra bA biçiminde gelir: coqpa “yok mu”, æruwme “güzel mi”, azba “az mı”..

Türkiye Nogaycası isim çekiminde soru eki ile ilgili standart dışı örnekler tespit edilmiştir. İsim soru eklerinin çoğu zaman belirtilen ses uyumuna uymadığı görülür. Bunun yanı sıra Türkiye Tükçesi soru edatı mI’nın da soru eki olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sen de **arú mǐ**? (HÇ 58)

Nawı atadıñ degenine bar **maydı**. (AK2 71)

Buyaqlarda bar **ma** édi, coğudu. (KE 139)

Qarşılırlı ærúws**úz** mǔ díydı. (CD 41)

Olay onnar bardı **teğ mǐ** önceden. (ÖA2 40)

Şípt **mi** tek **mi** dep oynardılar ызлар, келінлер. (EY 10)

2.2.2.1.5. İsimlerde Bildirme (Ek Fiil)

2.2.2.1.5.1. Şimdiki Zaman

İsme gelen ek fiilin şimdiki zaman çekimi, Standart Nogaycada şu şekildedir:

+bAn, +mAn, +pAn	+bIz, +mIz, +pIz
+sIŋ	+sIŋIz, +sIz
+DI, Ø	+lAr, +tIlAr

Türkiye Nogaycasında standart yapıların korunduğu ve Türkiye Türkçesinden kopyaların kullanıldığı iki biçim görülür. Düz ünlülü eklerin yuvarlaklaştığı tespit edilmiştir.

Kóstengil kóyúnden**mén**. (ÜK 1)

Seksen úş yasınday**ım**. (GA 157)

Qalays**ın**, arúws**un**, dedí. (CE 247)

Bız Qırquýmen Agінде barm**ız**. (KK 52)

Calğız**bız** ekówmüz. (AD3 34)

Basqa arúw**muz** Allā şúkür. (AÇ 163)

Biz siziŋ emrindey**iz**. (ÜD 87)

Yaw siz bır neşelis**ınız** gúbürtüŋüz sesiŋiz kesilmeyip deptí. (GA 159)

Qarşılırlı ærúws**úz** mŭ díydí. (CD 41)

Üykenler ne dese **odu**. (ÜK 3)

Ek fiilin şimdiki zaman olumsuz çekimi isme gelen *tuwıl* “değil” sözcüğüyle sağlanır: *yas tuwıl* “genç değil”.

Türkiye Nogaycasında hem *tuwıl*’lı biçimlerin korunduğu hem de Türkiye Türkçesinden “değil”li biçimlerin kopyalandığı gözlenmiştir.

O da sayyı **tuw.** (KS 3)

Yānı bız sonradan kelgennerden **tuwmız.** (ÜK 3)

Yoq, toqsandan úkon **tűwman.** (MK1 45)

Rahmet **tuwuldur** da. (NÖ 68)

Sayyı **değil** de işte ādet. (HD 3)

2.2.2.1.5.2. Bilinen Geçmiş Zaman

Standart Nogaycada e- fiilinin görülen geçmiş zaman eki ile çekimlenmesiyle yapılır:

<i>æruw edim</i> “iyiydim”	<i>æruw edik</i>
<i>æruw ediñ</i>	<i>æruw ediñiz</i>
<i>æruw edi</i>	<i>æruw ediler</i>

Türkiye Nogaycasında bu çekimin devam ettiği görülür:

Men on altı yaşında **edim** o yirmibeş yaşında edi. Ükón **edi.** (KS 1)

Kóp edi, kóp **edí.** (BK 93)

Gózel **edím** ya işte. (LE 221)

Ancak kimi zaman e- fiilinin ortadan kalkarak, Türkiye Türkçesindeki benzer biçimde -DI eki ya da Türkiye Türkçesindeki *idi* sözcüğüyle oluşturulduğu örneklerle rastlanır. Ekin düz ünlüsündeki yuvarlaklaşmalar dikkat çeker.

Æwel şenlik bar **idi** onday. (KS 2)

Olay**dı** bízim. (EY 11)

Mèn nışanlı**dım** o zaman, çıdırellez’de. (ZA 258)

Diş hediği coq**tu** bizde. (MA2 4)

Yüksek yüksek tepeler coy**udu.** (ÜK 4)

Tís hedikten kóp oğ**udu** bízde. (ÜK 5)

Bır dağlarda yetişgen ot bar**ıdı**, periyawşan diydāndiler. (AK2 71)

Bız kóyl**üdük** oğlüm. (LE 222)

Kipin olumsuz çekimi isme getirilen *isim+tuwıl+edi+şahıs eki* kalıbıyla oluşturulur. Ancak Türkiye Nogaycasında korunan örneklerin yanında farklılaşmalar ve yuvarlaklaşmalar görülür.

Arūw bır ādet **tuwıl edí** yani. (NÖ 67)

Eskiden dińge o qadar kóp **tüskün tuwdular**. (MA2 9)

Nawı atadıń degenine **bar maydı**? (AK2 71)

Seçimde **túwdú** o. (MY 9)

Soru biçimi ise *isim+edi+şahıs eki+ MA* şeklinde oluşturulur: *yas edime* “genç miydi”, *ükön edikpe* “büyük müydük”

Türkiye Nogaycasında Standart biçimin kullanılmadığı görülmüştür ve aşağıdaki biçimler tespit edilmiştir:

Qızılbaş **bıdı** kırmızıbaş **bıdı** örümcek. (MA2 8)

şinciki ballardey **mıdı**. (SD 101)

Aru **mıydı** tadı? (DA 84)

Keřim arūw **mudu**, qolay **mıdı**? (MD1 139)

2.2.2.1.5.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

İsme eklenen *eken* ve *bolıan* yardımcı fiillerinin kişi ekleriyle çekimlenmesiyle yapılır: *æruw ekenmen* “iyiymişim” *yas bolganmız* “gençmişiz”.

Türkiye Nogaycasında isme gelen ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman çekiminde Standart Nogaycayla benzer örneklerle rastlanmaktadır:

Dédelerimiz **bay ékenner**. (NÖ 64)

Mecdiye bar **eken**. (AK2: 75)

Gózel **ekensíj**. (ÖHB 221)

Türkiye Nogaycasında /e-/ sesinin düştüğü durumlar gözlenmiştir.

Annæannem yemeklerimen únnü bir qadın**ken**. (KK 43)

Menim babam şey**ken** ağa balası**ken**. (KK 45)

Eskiden coğ**üqen**. (AK2 77)

Qarasalar astınd**aken**. (RÇ 173)

Bunların yanında isim çekiminin öğrenilen geçmiş zaman kipinde Standart Nogaycada yer almayan -mIs ekine de rastlanır.

Bí díkili ağaç yoq**muş** kóyde. (OD 207)

Yorýan war**mış** da qaybolmuş gitmiş. (HA1 201)

Olumsuz şekli ise isim+tuwıl+eken kalıbıyla oluşturulur.

Türkiye Nogaycasında bu olumsuz biçimin “eken” kısmının sözcüklere birleştiği örnekler görülmüştür

Bu da sayýı **tuwken**. (KS 3)

Γayınwaldesimen arası bek arūw **tūwken** anamdıñ babannæmmen. (KK 44)

2.2.2.1.5.4. Şart Çekimi

İsimlerde şart çekimi isme *bolsa* sözcüğü eklenerek oluşturulur: *anaw bolsañ* “o isen”, *qızıl bolsa* “kırmızıysa”

Türkiye Nogaycasında standarta benzer kullanımlar görülür:

Qaş adam **bar bossa** bileği. (AK2 74)

Kiçkiy bolsa kēnce derler. (GA 156)

Ondan soñ **γız bossa** pıstan tıgerdiler. (SD 102)

2.2.2.2. Fiil Çekimi

Türkiye Nogaycasında fiil çekiminde Standart Nogayca ile farklılıklar vardır. Bu farklılıklar var olan ana biçimlerin varyantlarının oluşması şeklinde görülebileceği gibi; Standart Nogaycada bulunmayan, Türkiye Türkçesinden kopyalanan biçimler şeklinde de olabilir.

2.2.2.2.1. Şahıs Ekleri

Nogaycada şahıs ekleri zamir kökenli şahıs ekleri ve iyelik kökenli şahıs ekleri olarak ikiye ayrılır:

2.2.2.2.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Bu ekler Standart Nogaycada 2. ve 3. tip geçmiş zaman, 1. ve 2. tip gelecek zaman ve şimdiki zamanın tüm kiplerinde; ayrıca 2.tip istek kipi ve 1. ve 2. Tip gereklilik kipinde kullanılır. Ek Standart Nogaycadaki -m/-p kuralına uygun şekildedir.

Türkiye Nogaycasında da ekler belirtilen kiplerle kullanılmaktadır. 2.. tekil şahısta ekin ünsüzünde yuvarlaklaşmalar görülür.

	TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
1.t.ş.	-Im/-Um	-MAn	-MAn
2.t.ş.	-sIn/-sUn	-sIn	-sIn/-sUn
3.t.ş.	Ø	Ø/ -DI	Ø/ -DI
1.ç.ş.	-Iz/-Uz	-MIZ	-MIZ
2. ç.ş.	-sInIz/-sUnUz	-sIz	-sIz
3.ç.ş.	-lAr	-lAr/-DIlAr	-lAr/-DIlAr

Tablo 16: Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Sèn, mèn akele**men**, qoñşular akele**di** yemekti. (HÇ 59)

Bíraz qapa keteydi, bíles**in** be? (HÇ 58)

Babası dedı kelme yawrım, qayıp bolür**suñ**. (HP 90)

Anama këled**iler**. (HP 88)

2.2.2.2.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Standart Nogaycada 1.tip geçmiş zaman kip ve şart kipi ile kullanılan bu şahıs ekleri Türkiye Nogaycasında da aynı kiplerle, aynı biçimlerde kullanılır. Ancak kimi örneklerde 2.çoğul şahıs ekinin ünlüsünün yuvarlaklaştığı görülebilir.

	TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
1.t.ş.	-m	-(I)m	-(I)m
2.t.ş.	-n	-(I)ŋ	-(I)ŋ/-(I)n
3.t.ş.	Ø	Ø	Ø
1.ç.ş.	-k	-(I)K	-(I)K
2.ç.ş.	-nIz/-nUz	-(I)ŋIz	-(I)ŋIz/-(U)nUz
3.ç.ş.	-lAr	-lAr	-lAr

Tablo 17: İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Bawrūma basıp sūymedim. (GA 157)

Aşe bilmeytan bolsan mağa da bır sæne şalış mǎnāsını aytayım dēpti. (GA 155)

İşde bunnardı kórdük babam. (SD 100)

Üydü tizip boldunuz. (ÖHB 111)

Basqa sēy aytatǎn bolsalar eskiler onı bilmeymen. (KK 48)

2.2.2.2.2. Fiil Çekiminde Soru

Standart Nogayca fiil çekiminde soru biçimi fiil kökü+kip eki+şahıs eki+ -mA/-bA/-pA biçiminde oluşturulur. Soru eki; sonu z- ile biten kelimelerden sonra -bA, ünlüyle ve ötümlü ünsüzle biten kelimelerden sonra -mA, ötümsüz ünsüzlerden sonra ise -pA şeklindedir.

Türkiye Nogaycasında zaman ve tasarlama kiplerinin soru çekimlerinin hemen hepsinde soru eklerinde ikili durumlar görülür. Soru eki kimi zaman Standart Nogaycadaki biçimi iledir:

Mèn dünyadı tağalttım ma? (KS 1)

Entäre, pıstan diymız biz Noğayşa aǵnadınız mı?

Boldu mu? (MA 194)

2.2.2.2.3. Basit Kipli Fiil Çekimi

Nogaycada basit kipli fiil çekimi “Zaman Kipleri” ve “Tasarlama Kipleri” olacak biçimde iki grupta incelenir.

2.2.2.2.3.1. Zaman Kipleri¹⁵

Standart Nogaycada “Geçmiş Zaman”, “Şimdiki Zaman”, “Geniş Zaman” ve “Gelecek Zaman” olmak üzere 4dörde ayrılır. Bu kipler işlevlerine göre alt başlıklarına ayrılmaktadır.

2.2.2.2.3.1.1. Geçmiş Zaman Kipi

Standart Nogaycadaki geçmiş zaman kipleri 3 türdür.

2.2.2.2.3.1.1.1. Birinci Tip Geçmiş Zaman Kipi

Bu kip Türkiye Türkçesindeki bilinen geçmiş zaman kipiyle işlevsel ve şekilsel bakımdan denktir. *Fiil kökü+ -DI+2.tip şahıs eki* biçimiyle kurulur. Ekin ünsüzü uyuma girerken, ünlüsü daima düzdür: *kördim* “gördüm”, *ayttıñız* “söylediler”, *keldik* “geldik”.

Türkiye Nogaycasında bu ekin Standart biçimini koruduğu örnekler görülür.

Onuñ betine tüymedi salırdıq, ya bişiy salırdıq. Pıstan tigerdık ızlar. (AK2 76)

¹⁵ Ergönenç (2009: 114) Standart Nogaycadaki zaman kiplerini, alt başlıklarında 1, 2,3, 4 ve 5. Tip olmak üzere gruplamıştır. Biz de çalışmamızda bu gruplamayı esas alarak ana kiplerin alt başlıklarını 1.,2.,3. Tip biçiminde tasnif ettik.

Bır zararı boldı da nê bılmeymên.

Er Oqûluna asker olaraq kettim.

Onuñ emsalları, kûlmeye turdı. (NY 187)

Fakat ekin, özellikle yuvarlak ünlü fiil tabanlarına Türkiye Türkçesindeki benzer biçimde *-DU* biçiminde geldiği görülmür.

Bolduq, ketti. (MK1 47)

Üylöndük. (KS 1)

Boldu mu? (MA 194)

Şeğırge ne işün kôştünüz? (HB2 115)

Kipin olumsuz şekli *-MA* eki ile yapılır. Ek sonu *z-* ile biten kelimelerden sonra *-bA*, ünlüyle ve ötümlü ünsüzle biten kelimelerden sonra *-mA*, ötümsüz ünsüzlerden sonra ise *-pA* şeklindedir.

Türkiye Nogaycasında bu yapı korunmaktadır. Ancak kimi zaman ekin ünsüz uyumuna aykırı durumları görülebilir.

Özleri tappadılar. (KS 1)

Arpadı kúydürüp túğüp túğüp şay êdip işetân amma mên híş arpa işpedim.
(MA 199)

Menden soramadı bile. (ÜK 2)

Olaydır, bılmeymen ben onu esítbedim. (KE 133)

2.2.2.2.3.1.1.2. İkinci Tip Geçmiş Zaman Kipi

Standart Nogaycada ikinci tip geçmiş zaman *fiil kökü + -GAn + 1.tip şahıs eki* şeklinde yapılmaktadır. Ek, ünsüz uyumuna göre fiillere eklenir. Bu kip, zamir kökenli şahıs ekleriyle oluşturulur ve belirsiz geçmiş zamanı karşılar: *bilgenmen* “bilmişim”, *şeşkensiz* “seçmişsiniz”.

Türkiye Nogaycasında bu biçim aynı işlevle korunmaktadır.

Doqturya baryan. Doqtur ādın ne degen. (KS 3)

Geşkenler. (EY 2)

Osmannı bízim nêlerge, qollarına pêrman bêrgen. (ÜK 3)

Soğra nê diytān édiler işde unŭtyanmız yaw. (NÖ 65)

Nêyse bîr qawurma etkenner amma. (ÜD 84)

Kipin olumsuz biçimi üç farklı şekilde kurulabilir:

1. -MA olumsuz eki eklenerek: *kezbegensiz* “gezmemişsiniz”
2. Kip ekinen sonra “yoq” sözcüğü eklenerek: *baryan yoqsız* “gelmemişsiniz”
3. *fiil+GAN+iyelik eki+ yoq* kalıbıyla : süygenim yoq.

Türkiye Nogaycasında ekin olumsuz biçimi de korunmuştur:

Bîrbîrlerînnen ȳız alıp bergenner ũşŭn o zamannarda bizim kŭltŭr yoytulmayan yānı. (ÖA1 263)

Yāni hêş kimse kŭrmegen matqurtdı. (KK 50)

Artıq bî yırde sormuşlar bîlemegen, bîlgen yoqlarmı nê yaptı, benden sordu. (MŞ 150)

2.2.2.2.3.1.1.3. Üçüncü Tip Geçmiş Zaman Kipi

Fiil+ (I)p zarf fiil eki+I. Tip şahıs eki kalıbıyla kurulur. Ancak kip ekinin ana biçiminde yer alan *turur* yardımcı fiili hece düşmesi sonucu ortadan kalkmıştır ve yalnızca 3.tekil kişide *-tı* şeklinde görülmektedir. Kip ekinin ünlüsü daima düzdür: kelipti “gelmiş”, alıpsız “almışsınız”, barıppan “gitmişim”.

Türkiye Nogaycasında bu kipin eklerinde çeşitli yuvarlaklaşmalar ve ünsüz uyumlarına girdiği tespit edilse de varlığını koruduğu görülmektedir.

Bası awŭryanda bilmeymen onlardı mıtıppan yawrım, aytamayman onnardı. (MK1 48)

Wallā Osmannı zamānında kelıpbiz. (ÜK 2)

Sen oyërge kel**ıpsın**. (EY 11)

Hepsı sırā tızıl**ıptı** dep bizdi ƣandındādı. (KK 50)

Qırqquyūda tuw**ūp**man. (MK1 45)

Akıñe keyşek gel**ıpdı**. (KK 45)

Kipin olumsuz şekli ise -MA eki getirilerek kurulur. Türkiye Nogaycasında olumsuz biçim de korunmuştur:

Geşinem**ep**tiler. (KS 4)

Babamın ƣardaşı amcam bar eken o berm**ep**ti. (KE 140)

Ağbozda qısta yolƣa şıĝam**aptı** ƣar cawgan. (MY1 180)

Türkiye Nogaycasında Standart biçimlerin korunduğı geçmiş zaman kiplerinin yanı sıra Türkiye Türkçesinden kopyalanan öğrenilen geçmiş zaman kipi (-mİş/-mUş) yapısına da rastlanmıştır. Kip eki genellikle Türkiye Türkçesindeki kişi ekleri ile birlikte kopyalanmıştır:

Qaybet**mış**ler, yit**ir**mişler. (HA1 201)

O orayı satın alm**ı**ş ba? (EY 2)

Qalmam**ı**şım bēg bīr şeylein bilmeymen. (HK 240)

2.2.2.2.3.1.2. Şimdiki Zaman Kipi

Standart Nogaycada 5 tip şimdiki zaman vardır. Ancak bunlardan ikisine Türkiye Nogaycası metinlerinde hiç rastlanmamıştır.

2.2.2.2.3.1.2.1. Birinci Tip Şimdiki Zaman Kipi

Standart Noogaycada fiil+-y/-A+ 1.tip şahıs eki biçiminde kullanılır: *kelemen* “geliyorum”, *aytadı* “söylüyor”, *qaraysız* “bakıyorsunuz”.

Türkiye Nogaycasında bu kipe sıkça rastlanır.

Neytip aytas**ı**ñız diy**men**. (KS 1)

Şinci nişanlaıyan günü gelip oturadı dāmat üyüne. (KS 2)

Bilesen be Tatarşa? (CY 4)

Bulıur písiresinız yāni. (MY 7)

Türkiye Nogaycasında ekin yuvarlak biçimlerine de rastlanmıştır.

Ewel naday nelerimiz eskıdı mi onnardı bızawmız onnarya bólöymüz. (RÇ 107)

Bizde coı ıdı balam bay şalışadı biz úydö iş görömüz. (GA 160)

Kipin olumsuz biçimi de Standart Nogaycadaki olumsuzluk ekinin ünsüz kuralına uyması dışında benzerlik gösterir.

Atını aytpaysın. (MY 7)

Ammā kımnen úylönüykben, tanımayman kımseği de. (NÖ 64)

Kóyde bírów awürdu mü çoı ağār ıasta boldü mü baramız yańından bile şııbaymız. (BB 118)

2.2.2.2.3.1.2.2. İkinci Tip Şimdiki Zaman Kipi

Standart Nogaycada bu kip *fil tabanı*+*-A/-y+taıan+ 1. Tip şahıs eki* şeklinde kurulur. Ekteki “taıan” önlük artlık uyumuna girmez. *keletayan men* “gelmekteyim”, *barataıansız* “gitmektesiniz”, *ketetayanbız* “gitmekteyiz”.

Türkiye Nogaycasında bu ekteki ünsüzün eriyip ekin *tān* biçimini aldığı şeklinde görölmüştür. Türkiye Nogaycasında örnekleri görölmüştür.

O kıræp díytānımız coıarya şaqıladı onnar. (LE 216)

Men bek awrüyātānem. (AÇ 170)

2.tip şimdiki zamanın olumsuz biçimi de korunmaktadır.

Yoğúdu, biz tāriğ māriğ bilmeytānek. (HB3 238)

Esgıden bızım balālīgımızda mısāfir gelmeytān dep ókböleytān édiler. (HB2 121)

2.2.2.2.3.1.2.3. Üçüncü Tip Şimdiki Zaman Kipi

Bu kip *fiil + -A + yatur + şahıs eki* yapısıyla kurulur: *işeyatırsıñ* “içmektesin”, *başlayatırman* “başlamaktayım”. Türkiye Nogaycasında ses birimsel bazı değişikliklerle birlikte kullanımına devam edilmektedir.

Suwğa barıy**atırman** onun nesine quyusuna. (KS 3)

Ben Tatarca ayty**atırman** ya şimdi. (EY 8)

Bıröwü öğretmen, bıröwü nê, ene ke**leyatır** atañ da. (ZY1 191)

Olumsuz biçimi -MA eki ile kurulur ve örnekleri Türkiye Nogaycasında da görülür.

Ben çoq bilirim şın da aǵlıma gelmi**yatır** qızım. (EY 5)

Men akelemæyman yanı qı sóyli**ymıyadırman**. (AK2 75)

Yukarıda sıralanan şimdiki zaman eklerinin yanı sıra Türkiye Nogaycasında Türkiye Türkçesinden kopyalanan -yor şimdiki zaman ekine de rastlanır. Ancak genellikle kopyalanan sözcüklerde görülür. Dikkat çeken nokta ise bu yapının çoğu zaman konuşulduğu bölgenin ağız özellikleriyle birlikte kopyalanmış oluşudur.

İlk başlayıñ óyle ol**üyor**. (KE 125)

Kílimi warıdı, bí ǵalıśı orda tur**üyorú**. (CD 35)

Ben telefona bile şıyalmı**yom**, çocuklar iyi mı nasıl, íy mísiniñiz, tamam? (CD 36)

2.2.2.2.3.1.3. Gelecek Zaman Kipi¹⁶

Standart Nogaycada gelecek zaman kip eki -(A)yAq’tır: *aytıyaqban* “söyleyeceğim”, *öleyekpiz* “öleceğiz”. Türkiye Nogaycasında korunmuştur. Ancak ekin yardımcı ünlüsünde dar ünlünün de yer aldığı görülmüştür.

Keyşek bolı**yaq**. (KS 1)

¹⁶ Ergönenç (2009: 131) çalışmasında Nogaycadaki -(A)r yapısını da gelecek zaman kipleri içerisinde değerlendirir. Ancak bu çalışmada -Ar eki metinlerdeki bağlamsal yönü göz önünde bulundurularak geniş zaman kipi olarak ele alınmıştır.

Māwı bır parça bez, mawı ol**āyaq**. (KK 48)

Yabancıya wermezdi, nólur nolmaz dēp aslını astarını sor**ayaq** diydāndiler.
(AK2 71)

Baçalım tā warameken bır daşını**yaq**, düşün**ēyek**. (ÜD 86)

Bunlar tēse de mēn ne cewap bēri**yekben**? (HP 90)

Ekin olumsuz biçimi -MA olumsuzluk eki ile oluşturulur. Türkiye Nogaycasında olumsuz biçimlerin korunduğu da görülmüştür. Ancak ekin ünlüsünde daralma görülür.

Xā bu bol**mıyaq** biz bunū aketiye**k**. (RÇ 174)

Mamelek bizim Tatarcası mamælek ya Tûrkçesi nē eken bilam**ıyaqmēn**. (AD3 40)

Türkiye Nogaycasında gelecek zaman eki olarak Türkiye Türkçesinden kopyalanan -AcAK ekinin kullanıldığı da tespit edilmiştir.

Bır tosun werecen dūyūne tosun gelecek de dūğūn yap**acaq**. (ÜD 87)

Qarannıqtan aqşam olsun da yenge gótú**recek** de görúsecek de óyle bóyle birbirini tanıyaca**q**. (GA 158)

2.2.2.2.3.1.4. Geniş Zaman Kipi

Standart Nogaycada geniş zaman kipi için –(A)r eki kullanılır ve fiil zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenir. Yardımcı ünlüsü geniştir.

Türkiye Nogaycasında korunan örnekleri görülmekle birlikte, ekin yardımcı ünlüsünün Türkiye Türkçesine benzer dar ünlülü biçimleri de edilmiştir.

Atıñ atatqanda as as**armız**, çaqırı**rmız** qocalardı. (MK1 47)

Cañyı bala tuwγanda neler eters**íniz** diydı. (HB2 116)

Esgiden qarı dēr**ler** ya, biz Tatarca pıke dērız. (MŞ 141)

Şimdi ballardıñ nazarlayanıñı bil**ırmen**. (HK 245)

Şapqa tiler basına. (EY 13)

Standart Nogaycada ekin olumsuz biçimi -MAs eki ile kurulur. Türkiye Nogaycasında -Mas ekinin yanı sıra çoğunlukla -mA/-mAz ekinin kullanıldığı görülür.

Tarla bil**messik** biz. (AK2 73)

Keşsekti kóstert**messik** diýtān ediler. (LE 215)

Bır Noyay Noyaydı kórúp Türkçe yönüşsa bü nè sísgeñ derler, hawalı, nè yādar sísgeñner hış onı súy**mezler**. (LG 243)

Casıñ casırıyanı cas bol**maz** derler. (GA 162)

Qasqa da mıtıpqoyu bek bile**mez**. (AY 179)

Bızım Noyaylar tarlağa ket**pez**. (ÜK 1)

Mén qarış**mam** oğa dedi. (KS 3)

Dawaryúzú der ediler o zaman, bil**mem**. (AY 182)

	TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
GEÇMİŞ ZAMAN	-DI	-DI	-DI
	-DU		-DU
	Ø	-GAn	-GAn
	Ø	-Ip	-Ip -Up
	-mIş	Ø	-mIş
	-mUş		-mUş

	Ø	-A -y	-A -y -O
ŞİMDİKİ ZAMAN	Ø	-A/-y tayan	-A/-y tən
	Ø	-A yatır	-A yatır
	-yor	Ø	-yor
GELECEK ZAMAN	-AcAk	-AyAK	-AyAK
GENİŞ ZAMAN	-(A)r	-(A)r	-(A)r

Tablo 18: Zaman Kipleri

2.2.2.2.3.2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri şart, istek, gereklilik ve emir kipi olacak biçimde dörde ayrılır.

2.2.2.2.3.2.1. Şart Kipi

Standart Nogaycada şart kipi, fiil tabanına -sA şart ekinin eklenmesiyle oluşturulur.

Türkiye Türkçesinde de benzer olan bu yapı Türkiye Nogaycasında da sürdürülür.

Ne münāsıp kórse mən ne at salıyaqban dese tamam. (KS 2)

Qalaqay ön yağına túserse bi şey boladı, ters túserse başka bî şey boladı. (MY 11)

Mes yaparsaṇ abdes aldığñda onü diyollar.

Siz ne derseniz o bolıyaq, biz siziñ emriñizdemiz. (ÜD 87)

Kipin olumsuz biçimi -MA- olumsuzluk eki getirilerek yapılır.

Babam bérse barıyaqban yānı, bermese yoq yānı. (ZA 263)

Naw awrıydı iş**besek**, bas awrıydı. (HÇ 60)

2.2.2.2.3.2.2. İstek Kipi

Standart Nogaycada iki tip istek kip vardır. Birinci tip istek kipi fiil+-GI+iyelik eki+ kel-+ADI biçiminde oluşturulur: *uyqlayım keledi, ketgim keledi*. İkinci tip istek kipi ise -GAy ekiyle kurulur: *ölgeymen*.

Ancak Türkiye Nogaycasında bu kiplerin ikisinin de istek ifadesinde kullanımına rastlanmamıştır. Türkiye Nogaycasında istek kipinin Türkiye Türkçesine benzer biçimde kurulduğu görülür. Ancak burada özellikle çekimde 1.tekil ve 1. çoğul şahıs eklerinde Standart Türkçe yerine Türkiye Türkçesi ağızlarından etkilenen örneklerle rastlanmıştır. Ayrıca kip çekimi, 1. tekil ve 1. çoğul kişi çekimlerinde anlamsal ve şekilsel yönden emir kipi ile benzerlik gösterebilmektedir.

Annatbadan önce biz sıylı qonaqlarımızya Allağ razı bolsun dep **aytayıq**. (ÖA1 255)

... yızını ağadıñ balasına **bereyin** o calıız bolmasın dep. (KK 46)

O balağa qaytıp **qarayım** deb cılabdı. (HK 246)

Toqta mên **sorayım**. (FZE 1)

Kóbüsü balamdı **oqutâyım** dep genellikle şıyge gettí Añyarağa gettí. (HB2 121)

Sora baq**alım** bardır hatırlân yêrim. (BK 93)

2.2.2.2.3.2.3. Gereklilik Kipi

Standart Nogaycada iki tipi gereklilik kipi (-MAGA *kerek* ve -MAGA *tiyisli*) vardır. Ancak Türkiye Nogaycasında bu gereklilik kiplerinin her ikisinin de kullanımı tespit edilememiştir. Fakat Standart Nogaycadaki birinci tip gereklilik kipi ile benzer olarak (fiil+MAGA *kerek*+şahıs eki) Türkiye Türkçesinden kopyalanan fiil+mA+iyelik eki *gerek* yapısının, gereklilik kipi için kullanıldığı görülmüştür.

Yazır Kúrtgen, ayt**mam gerek** de, Kúrtgenner, balları ólübdü tâğ biz de beş altı yaşında balamız. (HK 243)

Quranını oqu oqu dinini úyren**mesi gerek**. (HK 246)

Güneş toğdu zemzem suwdu toldur**mamız gerek**. (DA 244)

2.2.2.2.3.2.4. Emir Kipi

Standart Nogaycada emir kipi her kişi için farklı kiple çekimlenir:

1. t.ş. -AyIm, -yIm

1. ç.ş. -AyIK, -yIK

2. t.ş. Ø, -(I)ŋIz (nez.)

2. ç.ş. -(I)ŋ, -(I)ŋIz(nez.)

3. t.ş. -sIn

3.ç.ş. -sIn, sInIAr

Türkiye Türkçesinde de benzer biçimde görülen emir kipine Türkiye Nogaycasında standarta yakın aşağıdaki biçimlerde rastlanır.

Bayı söyles**in** diydiken. (KS 3)

Cúrs**ún** dep be? (MY 11)

Kipin olumsuz biçimi fiil tabanı ve kip eki arasına -MA- olumsuzluk eki ile kurulur. Türkiye Nogaycasında da benzerdir.

Mıtba**ñız!** (ÜK 1)

Eskilerdi aş**bañız**. (ÜK 1)

Bu eklerin yanı sıra Standart Nogaycada yer alan ve emir anlamı veren kimi eklerin Türkiye Nogaycasında da korunduğı gözlenmiştir.

a.-sAnA

Dilek-şart kipinin üzerine eklenen -a enketiğıyle kurulan bu yapıya Türkiye Nogaycasında da rastlanmıştır.

Şıñ diydāndiler bizim Noğaylara, şıñ**nasana** diydāndiler. (AK2 77)

Mēñim ceqattı aqels**ene** bana. (ÜD 85)

b.-taYa

Mëni oturtarlar, oturmağa. (HP 88)

	TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
ŞART KİPİ	-sA	-sA	-sA
İSTEK KİPİ	Ø	-GI kel-	Ø
	Ø	-GAy	Ø
	-A	ø	-A
GEREKLİLİK KİPİ	-mAII	-MAGA kerek -MAGA tiyisli	-mA kerek
EMİR KİPİ	-(y)-AyIm	-AyIm, -yIm	-AyIm, -yIm
	Ø	Ø, -(I)ηIz (nez.)	Ø, -(I)ηIz (nez.)
	-sIn/-sUn	-sIn	-sIn
	-(y)AlIm	-AyIK, -yIK	-AyIK, -yIK
	-In/-Un	-(I)η, -(I)ηız(nez.)	-(I)η, -(I)ηız(nez.)
	-sInAr, -sUnAr	-sIn, sInAr	-sIn, sInAr

Tablo 19: Tasarlama Kipleri

2.2.2.2.4. Birleşik Kipli Çekim

Standart Nogaycada tüm ekiplerinin birleşik çekimi bulunmamaktadır. Birleşik kipli çekimler fiil çekimlerine eklenen *bol-* ve *e-* yardımcı fiilleriyle oluşturulmaktadır.

2.2.2.2.4.1. Hikâye Birleşik Zaman

Nogaycada hikâye birleşik zaman fiil tabanı+kip eki+ edi+şahıs eki formülüyle oluşturulur. Her kipin hikâye birleşik zamanı yoktur.

2.2.2.2.4.1.1. İkinci Tip Geçmiş Zaman Kipinin Hikayesi

Fiil tabanı+-GAn+edi+kişi eki biçiminde oluşturulur: *körgeñ edim* “görmüşüm”, *alğan ediniz* “almıştınız”.

Türkiye Nogaycasında ekte görülen ufak ses değişiklikleriyle birlikte kullanımı yaygındır:

Mıtıl**ğan edí.** (ÜK 3)

Cetatası, atalarındın atını aytıp maña ezberlet**gen édi**, úyreñ**gen édim** mèn. (HA1 197)

Qımısı şıyge gettí, Awrupağã yurt dışına, ózleri get**gen edilér.** (HB2 121)

Ayyem bulay de**yen edí**, atam bulay de**yen edí.** (AS 4)

Hāqan Hocaman barabar falan qarağ**ān edík.** (HB2 115)

2.2.2.2.4.1.2. Birinci Tip Şimdiki Zaman Kipinin Hikayesi

Fiil+-A/-y+edi şahıs eki biçiminde oluşturulur: *bile edin* “biliyordun”, *qaray edim* “bakardım”.

Türkiye Nogaycasında genellikle e- fiilinin düştüğü ya da fiil tabanına birleştiğı görülür.

Ona göre kıyit sal**adı.** (AK2 74)

Mesælā onlar aldama dèy**diler**, ínqal díymíz. (EY 20)

Mènim özüm taptım süydüm sağa ne diy**diler.** (KS 3)

Türkiye Nogaycasında bu kiple benzer işlevdeki şimdiki zamanın hikayesinin kip ekinin doğrudan kopyalandığı örnekler de görülür.

Díkili ağaş yoqtū amma qūwaynan su çek**iyorduq.** (KD 208)

Onman cewíz túy**ördúñ** şayya qatbaq úşün. (SD 113)

Kipin olumsuz biçimi de standartta uygun olarak korunmuştur. Ancak olumsuz biçiminde de e- fiilinin kaybolduğı durumlar görülebilir:

Topraqman bóler edíq, onı bek γaynar γaynar bol**may edí.** (MK1 47)

Söz ötpöydü buya. (KS 11)

Aynı kóyden de bolsa bek tanışpaydılar, qattısmaydılar yānı. (ÖA1 253)

2.2.2.2.4.1.3. İkinci Tip Şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi

Standart Nogaycada *fiil tabanı+ A/-y+ tayan edi+şahıs eki* biçiminde oluşturulur: *alatayan edim* “almaktaydım”, *keletayan ediniz* “gelmekteydiniz”

Türkiye Nogaycasında bu kipin çekiminde farklılıklar gözlenmiştir. Ek kısalarak *tağan>-tān>* -*Dān* hâlini almıştır. Bu yapıya Türkiye Nogaycasında sıklıkla rastlanır.

Tagā qartlar bizden kóp tāğ arū şıyler biletān edí. (HB2 114)

Onu şalmadan æwel bişeyler etetān ediñiz o şalxıya. (ÖHB 144)

Sağ selamat bîr çocuq bolsun dep tileytān edík. (GA 160)

Üy sileytān edík, kîr cuwatān edík. (ÜK2)

E- ile kurulan birleşik kip çekimlerinde görülen e-‘nin düşmesi bu çekimde de gözlenmiştir.

Wallā para beredāndiler. (SD 106)

Toytūwar kesiletāndı. (KE 127)

Orazada netetāndınız annæne? (MD1 132)

İlk ayttırıyanda bermeydāndılardı diyæ? (MD1 125)

E-‘nin düşmesi haricinde ek fiilin türkiye Türkçesindeki benzer ı-‘lı biçimde eklendiği örneklere de rastlanır.

Bîr de keyşek tūsgen günü qart oyneydān idi. (KS 2)

Orazada kēşe balalarındın mîllet cassı namazını qılædān ıdı. (MG 249)

Keñşekke taqadānıdı. (ÖHB 106)

Bu birleşik zaman çekiminin olumsuz biçimi -MA- olumsuzluk eki ile kurulur. Ek birleşmesi olumsuz yapılarda da kendini gösterir.

Qonuşpaytān edí. (BB 116)

Biz eldiñ yanında emşek bile bermeytān **édík.** (GA 157)

Sabantoy bol**maydān édí.** (HA1 198)

Tarlağa ket**peydāndıq.** (AK2 73)

Anası bizim köylü de yāni baladı bilmeytāndıq yāni (CE 247)

2.2.2.2.4.1.4. Üçüncü Tip Şimdiki Zaman Kipinin Hikayesi

Standart Nogaycada fiil+-A/-y+yatır+edi+şahıs eki kalıbıyla oluşturulur ve fiile “-mAktA” anlamı katar: *bereyatır edi* “vermekteydi”, *alayatır edim* “almaktaydım.

Türkiye Nogaycasında örneklerine nadir rastlanır.

Mèn de qalaqay salıp şay **yasıyatır edim.** (KS 1)

Qudaylar geliy**atırdı.** (SD 112)

2.2.2.2.4.1.5. Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi

Fiil+-Ar/-r+edi+şahıs eki kalıbıyla oluşturulur: *aşar edi* “açardı”, *aytar ediler* “söylerdiler”.

Türkiye Nogaycasında bu yapı korunmuştur.

Ondan sonra toy baslar **edi.** (KS 2)

Ortağa baladı **oturtur édík.** (EY 11)

Kún tuwýanda tur**ür** ediler, şeşmede sırağa geç**er ediler.** (HB2 119)

Bu birleşik çekimde de e- fiilinin kaybolduğu örneklerle rastlanmıştır.

Caslar gelip kel**irdiler.** (ÜK 2)

Ali hoca, birer tâne tezeğ alı**rdık** qoltuğumuzya. (NÖ 68)

Ya bawурсақ et**erdiler.** (AK2 70)

Begbāw Ata bízím sæyırımız awuryatırı, seni çağrıyatırlar der**díg.** (HA1 196)

E-‘nin düşmesi haricinde ek fiilin türkiye Türkçesindeki benzer 1-‘lı ve u‘lu biçimde eklendiği örneklere de rastlanır.

Onu cerge taslarıdıq cılar **ıdı**. (HK 245)

Góbeğ túsgenner qarar **ıdı**. (HK 245)

Hæ, eki taba bolur**ıdu**. (MK1 43)

Kipin olumsuz çekimi ise -MAs olumsuzluk eki ile kurulur. Türkiye Nogaycasında -MAZ’lı örnekleri de görülür.

Qırq günde bala şıq**baz** edi. (ÜK 3)

Kórün**mez**di. (KS 3)

O balā tastamas **édı** o qızdı, yetim yalğan qızdı ya. (HP 90)

2.2.2.2.4.1.6. Şart Kipinin Hikayesi

Fiil+-sA+ şahıs eki+ edi kalıbıyla oluşturulur: *kelsem edi* “gelseydim”, *oqısañız edi* “okusaydınız”.

Taranan metinlerde standarta uygun biçimler saptanamamıştır. Bu kip yerine Türkiye Türkçesindeki benzer kipin koyalandığı tespit edilmiştir.

Keşgë qalaqay bóróğümüzge ras kelgen büyerdæ **bolsaydıñız**. (AD3 41)

Şınlardan da biraz bil**seydin** aruw edi aslında. (ÖHB 11)

Desey**dıñ** qoşyardı kóterir edík, alır kelirdik. (OG 136)

	TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
Geçmiş Zamanın Hikayesi	Ø	-GAn edi	-GAn edi
		-A/-y edi	-A/-y edi
		Ø	-AdI
	-yordu	Ø	-yordu

Şimdiki Zamanın Hikayesi	Ø	-Ayatır edi	-Ayatır edi -Ayatırdı
	Ø	- tayan edi	-tayan edi -Dān edi -Dāndı -Dān ıdı
Geniş Zamanın Hikayesi	-(A)rdI -(I)rdI -(U)rdU	-Ar/-r edi	-Ar/-r edi -(I)rdI -(U)rdU -Ar IdI -Ur UdU

Tablo 20: Hikaye Birleşik Zaman Ekleri

2.2.2.2.4.2. Rivayet Birleşik Zaman

Standart Nogaycada rivayet birleşik zaman çekimini oluşturmak için e- fiilinin geçmiş zaman çekimi olan eken fiilinden yararlanılır. Standart Nogaycada tüm kiplerin rivayet çekimi yoktur. Türkiye Nogaycasında tespit edilen rivayet çekimleri Standart Nogaycadakiler ile paraleldir.

2.2.2.2.4.2.1. Birinci Tip Şimdiki Zaman Kipinin Rivayeti

Standart Nogaycada *fiil+AdI/-ydI+eken+şahıs eki* biçiminde oluşturulur: *keledi eken* “geliyormuş”, *işedi ekenler* “içiyorlarmış”, *qaraydı ekensiy* “bakıyormuşsun”.

Bu çekime Türkiye Nogaycasında sıkça rastlanmıştır. Ancak Türkiye Nogaycasında *eken* sözcüğünün *-ken* şeklinde kısaltıldığı gözlenmiştir.

O da benı tanıyqlar dēp súyünedī ēken. (HP 90)

Tawluóren Altınçanaqqa bīr atlı ciberedīken. (NÖ 64)

O tuḡūm bītgen soḡna onū cuwadīkenler qaynadıp. (HP 90)

Caslar ȳarşıqlı ȳeşıp şınnaydīkenner hēş şınnadıñ mı olay? (ÖHB 100)

Şimdiki zaman rivayet çekimi -MA- olumsuzluk eki ile kurulur: *qaramaydı eken*.

Türkiye Nogaycasında olumsuz biçimi de benzer şekildedir.

Al basbasın dep baladı şıyarmay**dëkenner**. (MY 14)

Ekkenneri şıq**paydıken** nêt**peydiken**. (AK2 79)

2.2.2.2.4.2.2. Üçüncü Tip Şimdiki Zaman Kipinin Rivayeti

Fiil tabanı+ -A/-y yatır+ eken+ şahıs eki kalıbıyla oluşturulur: *barayatırken* “gitmekteymiş”.

Türkiye Nogaycasında *eken* fiilinin kısaltıldığı biçimde birkaç örneğine rastlanmıştır.

Şekerkóyündeki sabantoyda çekim yapılırken yası**yatırkende** şırbórek. (CE 247)

Şimdî **keleyatırken** dediler ya, merkez sistem yasaydılar yayrı. (HP 91)

Geçmiş zaman, gelecek zaman, gereklilik ve geniş zaman kiplerinin rivayet çekimleri taranan metinlerde tespit edilememiştir.

2.2.2.2.4.3. Şart Birleşik Çekim

2.2.2.2.4.3.1. İkinci Tip Geçmiş Zaman Kipinin Şartı

Fiil tababına eklenen -GAn bolsa kalıbıyla yapılır: *islegen bolsañ* “çalışsaydın”, *tapqan bolsam* “bulsaydım”.

Türkiye Nogaycasında örnekleri korunur.

On yaşında úylengen bolsa yırmi yaşına giredi. (AK2 81)

Kelgen mısāfırler kım **kelgen bossa**, kımdi **akelgen bossa** ulbet toplap alıp kelgennerini cawlūq beretān édiler. (KE 125)

Wallā æwelgi şınşılar, æwelgi aytyanlar bol**yan bolsa** şincik. (SD 111)

2.2.2.2.4.3.2. İkinci Tip Şimdiki Zaman Kipinin Şartı

Fiil+-A/-y tayan+bolsa+ şahıs eki biçiminde oluşturulur: *keletayan bolsa* “gelmekteyse”, *qaraytayan bolsañız* “bakmaktaysanız”.

Bu çekime Türkiye Nogaycasında sıkça rastlanır. Ekin -tayan birimi kısaltılarak -tān biçimine çevrilmiştir.

Basqa s y aytat n **bolsalar** eskiler onı bilmeymen. (KK 48)

K p m ni b let n **bossam** o da  imci arqa arqa a kelmez. (GA 151)

2.2.2.2.4.3.3. İkinci Tip Gelecek Zaman Kipinin Şartı

Standart Nogaycada fil+AyAK/-yAK+bolsa+ ahıs eki kalıbıyla kurulan bu  ekimin kullanımı T rkiye Nogaycasında s rmektedir.

Kel yek **bolsa ız** siz    tane b ke war  y rde yasayt n. (GA 163)

Tekrar aynı yonu anımı qonu ıy aq **bolsam** bilmem ba qa. (GA 152)

 rp  detti k riyek **bossan** toylar a geliyeksi . (AK2 68)

	TÜRKİYE TÜRKÇESİ	STANDART NOGAYCA	TÜRKİYE NOGAYCASI
Geçmiş Zamanın �artı	-DIysA	-GAn bolsa	-GAn bolsa
Şimdiki Zaman Kipinin �artı	-yorsa	-A/-y ta�an bolsa	-A/-y t�n bolsa
Gelecek Zaman Kipinin �artı	-AcAksA	-AyAK/-yAK bolsa	-AyAK/-yAK bolsa

Tablo 21:  art Birle ik  ekim Ekleri

2.3. SÖZLÜKÇE

a

ağaj: ağaç

aqa: baba

akel-: getirmek

aket-: götürmek

ald: ön

ana: anne

anaw: o

aruw: iyi, güzel

as-: pişirmek

ast: alt

aş-: açmak

aşe: işte!

aşı: acı

aşıq: açık

at: ad, isim

ata: ata, baba

ata-: isim vermek

awel: evvel

awız: ağır

awrı-: ağrımak

awur-: hastalanmak

aygördüm: saklambaç

ayt-: söylemek, konuşmak

aylandır-: dolandırmak

b

bala: çocuk

bar: var

bar-: gitmek; varmak

bas: baş

bawursaq: Nogaylara özgü bir yemek

bay: eş (erkek)

bayla-: bağlamak

belgili: belli

ber-: vermek

bessik: beşik

bet: 1.yüz. 2.taraf

bīday: buğday

bız-: bozmak

bızâğw: buzağı

bike: eş (kadın)

bírow: biri

bírówbírówü: birbiri

biyala: ayna

bíyúwcí: dansçı

bol-: olmak

bólek: kundak

bulay: böyle

bulıyuryazan: büyük kazan

búrken-: sarınmak

c

caq-: yakmak

calgız: yalnız

camannıq: kötülük

canı: yeni

cas: genç

cat-: yatmak

caw-: yağmak

cawluq: mendil, havlu

cawmır: yağmur

cay-: yaymak, sermek

cayma: yufka

ce-: yemek

ceŋge: yenge

cer: yer

cerleştir-: yerleştirmek

cet-: yetmek

ceti: yedi

cıla-: ağlamak

cılqı: yıldı

cımırtya: yumurta

cımsaq: yumuşak

cır: şarkı

cırıla-: bağırmaq; şarkı söylemek

ciber-: göndermek

cip: ip

coq: yok

col: yol

cötkürük: öksürük

cün: yün

cúr-: yürümek

cuw-: yıkamak

d

dep: diye

dıyır-: yuvarlamak

doqtur: doktor

dombil: kirlent

dúr-: dürmek

e

egin: ekin

egiz: ikiz

eki: iki

esit-: duymak

g

geş-: geçmek

χ

χapta: hafta

ı-i

ilgiş: işlemeden süs

ırım: gelenek

irímşiq: çökelek

iş: iç

iş-: içmek

işgeri: içeri

k-q

qadiy: nasıl

qalaqay: bir tür ekmek
qanekiy: Geleneksel Nogay dansı
qara-: bakmak
qart: yaşlı
qarta-: yaşlanmak
qas: kaş
qassıqborek: Nogay mantısı
qaş: kaç
qaş-: kaçmak
qayda: nerede
qayer: nere
qayşı: makas
qayt-: geri dönmek
qayzaman: ne zaman
kel-: gelmek
keñsek: bkz. keyşek
kerdap: gergef
keşim: geçim
ket-: gitmek
keyşek: gelin
qıdır-: gezmek, dolaşmak
qıdırlez: hıdırellez
qıs: kış
qız: kız
qızyan-: kızmak
kiçkiy: küçük
kíyit: giyisi
kíyówbas: sadıç
qobuz: akordeon

qoca: hoca
qol: el
qorşaq: oyuncak bebek
qoy: koyun
kók: mavi
köküs: hindi
kóp: çok
kór-: görmek
kóş-: göçmek
köter-: kaldırmak
quda: Huda
quday: dünür
qulluqşu: işçi
qurtqa: yaşlı kadın
quzyuday: evcilik oyunu
kül-: gülmek
külüş-: gülüşmek
kumüs: gümüş
küpelek: kelebek

m
mağa: bkz. men
may: yağ
men: ben
mıq: mih
mında: burada
mıt-: unutmak
mıtl-: unutulmak
min-: binmek

mindir-: bindirmek

mol: bol

mosqow: Moskova

moyun: boyun

n

naday: şöyle

naw: bu

o-ö

olay: öyle

onday: öyle

ora-: sarmak

oraza: ramazan

ot: ateş

óğúz: öküz

ötpök: ekmek

óz: kendi

p

pendir: peynir

perman: ferman

pırırj: pirinç

pıslaq: yumuşak bir peynir

pışaq: bıçak

písir-: pişirmek

pístan: elbise

pit-: bitmek

s

sabın: sabun

sağab: sahip

sal-: koymak; yapmak

saw-: sağmak

sawle: kuzen

sındır-: kırmak

sıırıyış: süpürge

sıpra: sofrası

sıyır: sığır

síypa-: ovmak; okşamak

soñ: sonra

sosi: şu

soy-: kesmek

suw: su

suwuq: soğuk

süy-: sevmek

süyün-: sevinmek

ş

şaq-: çakmak

şaqır-: çağırmak

şal-: çalmak (müzik aleti)

şalış-: çalışmak

şamır: çamur

şarpa: eşarp

şapa: çapa

şaş: saç

şaş-: saçmak

şatır: çadır

şay: çay

şegir: şehir

şek-: çekmek

şerkeşek: salıncak

şeşkey: çiçek

şeşme: çeşme

şıbın: sinek

şıyart-: çıkartmak

şıq-: çıkmak

şıqtı: çeyiz

şımıldıq: gelin örtüsü

şın: mani

şınna-: mani söylemek

şıraq: lamba

şıyq: şih, şeyh

şibjiy: biber

şift: çift

şitlewúk: çekirdek

şopan: çoban

şorap: çorap

şorba: çorap

t

tap-: bulmak

tas: taş

tastermen: taş değirmen

taw: dağ

tawar: davar

tepreş: bahar bayramı

tereze: pencere

termen: değirmen

tıñña-: dinlemek

tíkis: dikiş

til: dil

tisle-: dişlemek

tiz-: dizmek,

toqta-: durmak

toñ: giysi

töbe: tepe

töbele-: dövmek

tunş: tunç

tur-: durmak; uyanmak.

tús-: düşmek

tuw: değil

tuw-: doğmak

tüy-: düğümlemek, bağlamak

tüyşük: düğün kesesi

u-ü

ul: oğul

upúr-: üflemek

uyaq: o taraf

uyer: ora

ükenle-: büyümek

úkón: bkz. Üykön

ünde-: ses çıkarmak

üş: üç

úy: ev

üykön: büyük

úylendír-: evlendirmek

üylü: evli

üyren-: öğrenmek

üyret-: öğretmek

üytüp: öyle, o biçimde

y

yasa-: yapmak

yasal-: yapılmak

yıqılı: yığılı

yoytul-: unutulmak

yuqla-: uyumak

SONUÇ

Türkiye’de konuşulan Nogaycanın dil ilişkileri neticesinde Standart Nogaycadan çeşitli ölçütlerde farklılaşmaya başladığı tezinden yola çıkılan çalışmamızda bu görüşü destekleyici sonuçlar elde edilmiştir.

Türkiye Türkçesi ve Türkiye Nogaycasının etkileşimi öncelikle ses bilgisi yönüyle ele alınmıştır. Türkiye Nogaycasının ünlüleri incelendiğinde Standart Nogaycadan farklı seslerin geliştiği, her ünlünün çok sayıda fonemi olduğu tespit edilmiştir: /a/, /ã/, /ä/, /á/, /ā/; /i/, /í/, /î/, /ĩ/ vb. Ayrıca Standart Nogaycada /i/ sesine mahsus ara ünlülerin Türkiye Nogaycasında /i/, /o/ ve /u/ sesleri için ortaya çıktığı görülmüştür: í, ó, ú.

Türkiye Nogaycasının ünlülerine bakıldığında ise Standart Nogaycada yer almayan üç yeni ünlünün (ğ, h, j) yer aldığı sözcükler saptanmış /ts/ ve /şç/ ‘nin ise kullanımının ortadan kalktığı görülmüştür.

Ses olaylarına gelindiğinde Standart Nogaycada olmayan düzlük yuvarlaklık uyumunun Türkiye Nogaycasında belirgin biçimde var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yuvarlaklaşmalar hemen hemen tüm biçim birimlerde de kendini göstermektedir: **bolduq** (St. Nog. -dIK), **úysüz** (St. Nog. -sIz) , **özümüzüzdükü** (St. Nog. -mIzdIkI).

Ses olaylarında önemli farklılıklar görülen diğer bir unsur da Nogaycanın temel karakteristiklerine aykırı olan ses değişimleridir. Bu ses değişimlerinde Türkiye Türkçesi ve Standart Nogaycanın ana karakteristiklerinin bir arada bulunduğu örneklere rastlanmıştır:

Keyşek **bolmadan** önce sení qım, qayerdê kórdün? (ÖHB 213) (St. Nog. söz başı /b-/ ve TT. Zarf-fiil eki -mAdAn)

Kílimi warıdı, bí xalıısı orda **turüyorú.** (CD2 35) (ST. Nog. Söz başı t- ve TT. Şimdiki zaman eki -yor)

Biz ózümüz góşmen sayılır onnar **keldiği** zaman onlara góşmen derdik. (OD 207) (St. Nog. Söz başı /k-/ ve TT. sıfat-fiil eki -DIk)

Bu değişimlerde özellikle söz başı ötümsüz ünsüzlerde görülen ötümlüleşmelerde, Türkiye Türkçesi söz başı sistematik ötümlüleşmelerin etkisi olduğu düşünülmektedir.

Cımırtya getirédik, tepreşge şıǵar édik. (ŞY 94)

Ünsüzlerde görülen ses olaylarında da sıkça ünsüz uyumlarına aykırı örneklerle rastlanır. Özellikle Standart Nogaycadaki *m,b,p* kuralına aykırı durumlar olumsuzluk ve soru eklerinde göze çarpar:

Tóseǵını salıp nesini salıp catyız**ma**yınşa kelín ketíp catbaz. (AK2 79) (St. Nog. -bA)

Allaǵ góstert**me**sín. (BB 119) (St. Nog. -pA)

Türkiye Nogaycasında biçim birimsel etkileşim incelendiğinde ise yapım ve çekim eklerinde çeşitlenmelerin olduğu görülür. Türkiye Türkçesinden etkilenmeler ağırlıklı olarak isim ve fiil çekim eklerinde olsa da yapım eklerinde de etkilerin izleri mevcuttur.

Sözcük yapımı ele alındığında üç farklı yöntem olduğu görülmüştür. Bunlardan ilki Nogayca sözcüklere yine Nogayca ekler getirilerek sözcük türetmektir ki en yaygın görülen sözcük yapım yöntemidir. İkinci yöntem ise Türkiye Türkçesinden kopyalanan sözcüklere Standart Nogayca ekler getirilerek sözcükler oluşturulmasıdır: *yapmacıqday, olǵaşı vb.* Bu yöntem, sözcük yapımında nispeten daha az kullanılsa da Türkiye Türkçesinin etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Söz yapımında sonuncu yöntem ise Nogayca sözcüklere Türkiye Türkçesi ekler getirilmesidir ki Türkiye Nogaycasında bu örneklerle sıkça rastlanır: *kel**meden**, kelen soǵna vb.*

Çekim eklerinde de durum yapım eklerinden pek farklı değildir. Çekim eklerinde fonetik farklılıklar gösteren yeni biçimlerin ortaya çıktığı sıkça görülür: St. Nog çoğ. eki +lAr ~T.N. +lAr, +nAr, +DAr. Ancak bu yeni birimler işlevlerini Standart Nogaycadakine benzer biçimde sürdürmektedirler.

Taranan metinlerde eklerle ilgili dikkati çeken bir diğer unsur ise standart Nogaycada yer alan kimi eklerin hiç kullanılmamış olmasıdır. Kullanımına rastlanmayan bu eklerin yerini çoğunlukla Türkiye Türkçesinden kopyalanan yapılar doldurmuştur. Bu duruma özellikle birleşik zamanlı fiil çekiminde rastlanır: (St. Nog. gereklilik kipi -mAǵA tiyisli~T.N. -mAm gerek; St. Nog. sıfat-fiil eki -Ayatırǵan ~T.N. -An vb.)

Yukarıda sıralanan ve çalışmanın tamamında incelenen örnekler ışığında Türkiye Nogaycasının zamanla her iki dilin kodlarını da bünyesinde barındırdığı, bunları işlevsel biçimde kullandığı ve karışık bir yapı sergilediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 1.2.3. Ciltler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Alpargu, Mehmet (2007). *Nogaylar*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Arat, Reşit Rahmeti (1953). “Türk Şivelerinin Tasnifi” *Türkiyat Mecmuası*, C. X. İstanbul, s. 86-?.
- Arslan, Dilek (2015). *Türkiye Nogaylarında Yaşam*. Ankara: Nogaytürk Yayınları.
- Asker, Ali (2013). Nogay Halkı: Siyasal bölünmüşlüğü Etnik Bütünlük Üzerindeki Tahribatı. *Tehlikedeki Türk Dilleri Dergisi/Journal of Endangered Languages*, 2 (2), 243-254.
- Barthold, Wilhelm (2006). *Türk-Moğol Ulusları Tarihi* (Hasan Eren, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Baskakov, N.A. (1940). *Nogayskiy Yazık i Ego Dialekty*. Moskva, Leningrad.
- Baskakov N.A. (1997) “Nogayskiy Yazık”. *Yazıkı Mira (Tyurskiye Yazıkı)*, C.2, İzdatelsky Dom Kırgızstan, Bişkek, s.328-335.
- Başer, Alper (2011). Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Nogaylar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, XI/2.117-128.
- Bavbek, Osman (1986). “Nogay Türkleri”. *Türk Kültürü XXIV*:275, 160-165.
- Bayraktar, Hilmi (2007). “Kırım ve Kafkasya’dan Adana Vilayetine Yapılan Göç ve İskânlar (1869-11907)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat araştırmaları Dergisi*, 22.405-434.
- Benli, Hakan (2015). “Türkiye’de Yaşayan Nogay Türkleri”. *Yeni Türkiye Dergisi (Kafkaslar Özel Sayısı) c.X*, 80. 413-430.
- Bowern, Claire (2013). “Fieldwork in Contact Situations”. *The Handbook of Language Contact*, ed.by Raymond Hickey. Wiley- Blackwell. 340-355.

- Boz, Erdoğan (2016). “Eskişehir’de Meskûn Nogayların Nogay Türkçesini Kullanma Pratikleri (Nogai Performance of Noghais Settled in Eskişehir)”. *Türk Dünyası*, 42, 17-26.
- Bozkurt, Fuat (2002). *Türklerin Dili*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bulgarova, Mariya (2012). “Nogay Dilinin Bugünkü Durumu ve Kullanım Alanları”. *Dilleri ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, (Ed. Marcel Erdal, Yunus Koç, Mikail Cengiz): Ankara: HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 139-142.
- Bulgarova, Maryam (2008). Nogay Dilinin Bugünü ve Gelişme Perspektifleri. *1.Uluslararası Nogay Türkleri Bilgi Şöleni Toplantı Tutanakları 9-10 Mayıs Ankara*. Yayına Hazırlayan: Sami Nogay.
- Crystal, David (2012). *Dillerin Katli*. (Gökhan Cansız Çev.). İstanbul: Profil Kitap.
- Çağ, Galip (2013). 19.Yüzyılda Çerkes ve Nogay Gömenlerin Anadolu’da İskânı ve Çankırı Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 132-142.
- Çelik Şavk, Ülkü (2015). “Kafkasya’dan Anadolu’ya Nogaylar ve Nogayca”. *Yeni Türkiye Dergisi (Kafkaslar Özel Sayısı)* c.X. Sayı:80. 369-376.
- (2017) *Endangered Noghay in Turkey-Documents and Suffixes List 2*. Ankara: Etkileşim Bas. Yay.
- Çelik Şavk vd. (2017). *Tehlikedeki Türkiye Nogaycası Belgeleme ve Alan Araştırması 1*. Ankara: Etkileşim Bas. Yay.
- Çelik Şavk, Ülkü (2013). “Türkiye Nogayları Üzerine Gözlemler ve Tespitler”, *Tehlikedeki Diller Dergisi. Tehlikedeki Dilleri Dergisi/Journal of Endangered Languages*, 2 (2). 326-337.
- Eren, Hasan (1977). “Nogay Türkçesi veya Nogayca”. *Türk Ansiklopedisi* (c.25 s.310-311). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ergin, Muharrem (2006). *Üniversiteler İçin Türk Dili*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın.

- Ergönenç Akbaba, Dilek (2009). *Nogay Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- (2011). *Kazak ve Nogay Türkçesi Yazı Dillerinde Tasvir Fiilleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- (2013). “Nogay Adı ve Nogayların Kökeni Üzerine”. *Tehlikedeki Türk Dilleri Dergisi*. 2013 Yaz. 233-242.
- Güllüdağ, Nesrin (2002). Nogay Türkleri. *Türkler Ansiklopedisi* (c.20 s.556-562). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Gündüz, Ahmet (2012). “XIX. Yüzyılda Kırşehir’e Yerleştirilen Nogay Muhacirleri (1861-1863)” *Turkish Studies*. Volume 7/1 Winter 2012. S.1217-1229.
- (2014). *Nogay Destanları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Golden, Peter (2017). *Türk Halkları Tarihine Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Holmes, Janet (2013). *An Introduction to Sociolinguistics*. USA: Routledge.
- İnal, Kemal (2012). *Dilin Kökeni, Etnik Boyutu ve Kimlikle İlişkisi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- İnan, Abdulkadir (1977). “Nogay”. *Türk Ansiklopedisi* (c.25 s.309-311). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Jankowski, Henryk (2000). Baskakov’s Classification on Noghai Dialects Revisited”. *Folia Orientalia (Studia in Honorem Stanislai Stachowski Dicata)* 36, Krakow, 149-157.
- Janson, Tore (2016). *Dillerin Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Johanson, Lars (1998). “The History of Turkic”. Johanson, Lars, Csato Eva (yay.) *The Turkic Languages*. London&New York:Routledge. 8.1-125.
- (2014). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* (çev. Nurettin Demir). Ankara: TDK Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2013). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Karakoç, Birsal (2007). “Kuzey Kafkasya Türk Halklarından Nogaylar: Dil, Edebiyat ve Kùltürleri Üzerine Notlar”. *Edebiyat ve Dil Yazıları-Mustafa İsen’e Armağan*. (Ed. Ayşenur Kùlahlıoğlu, Süer Eker). Ankara.
- (2013). “Az Konuşurlu Bir Türk Dili: Nogayca ve Nogaylar Üzerine”. *Tehlikedeki Dilleri Dergisi/Journal of Endangered Languages*, 2 (2), 273-301.
- Kırımlı, Hakan (2012). *Türkiye’deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kurat, Akdes Nimet (2014). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’ye Kadar*. Ankara: TTK Yayınları.
- (2002). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara: Murat Kitabevi Yayınları.
- Law, Danny (2014). *Language Contact, Inherited Similarity and Social Difference*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Mastyugina, Tatyana, Lev, Perepelkin (1996). *An Ethnic History of Russia : Pre-Revolutionary Times to the Present*. edited by Vitaly Naumkin and Iria Zviagelskaia, Conn: Greenwood Press.
- Memmedova İrade (2014). The Ethnographic Map Of The South Caucasus, Including Kars in The 80-90s Of The XIX Century. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi- Journal of the Human and Social Science Researches*, 1 (2), 87-99.
- Menz, Astrid (2003). “Endangered Turkic Languages The Case of Gagauz”. *Language Death and Language Maintenance: Theoretical, Practical and Descriptive Approaches*. (Ed. Mark Janse & Sijmen Tol.) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Nogay, Sami (2015). “Nogay Türkleri”. *Yeni Türkiye (Kafkaslar Özel Sayısı)*, 80, 304-310.

- Novoselykiy, A.A (2011). *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devletinin Tatarlarla Mücadelesi* (Kemal Ortaylı Çev.). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Özkan, Nevzat (2014). *Türk Dilinin Yurtları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztürk, Yücel (2004). *Özü'den Tuna'ya Kazaklar-1*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Paşaoğlu, Derya Derin (2009). *Nogaylar, Nogay Göçleri ve Nogayların Türkiye'de İskânları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi ABD, Ankara.
- Picq, Pascal vd. (2016). *Dilin En Güzel Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Romaine, Suzanne (2014). "The Bilingual and Multilingual Community". *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism*. (Ed. Tej K. Batha and William Ritchie). Singapur: Wiley Blackwell.s.445-465.
- Sarı, İsa (2013). "Dil Etkileşimi Bağlamında Ses-Anlam Eşleşmesi ve Türkçedeki Örnekleri". *Türk Kültürü* 2013/1.1-27.
- Saydam, Abdullah (2010). *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*. Ankara: AYK Yayınları.
- Tavkul, Ufuk (2003). "Kafkasya'daki Nogay Tatarlarının Etno-Politik Durumları Üzerine Sosyolojik Bir Analiz". *Kırım Dergisi*, 11(41-44), 38-46.
- Tavkul, Ufuk (2013). Kafkasya ve Kırım Çevresinde Nogaylar. *Tehlikedeki Türk Dilleri Dergisi/Journal of Endangered Languages*, 2 (2), 339-354.
- Tekin, Talat (1991). "A New Classification of the Turkic Languages". *Türk Dilleri Araştırmaları*. Ankara: Odak Ofset.
- Teres, Ersin (2015). "Nogaylar(Coğrafya, Tarih, Kültür ve Dil)", *Yeni Türkiye Dergisi (Kafkaslar Özel Sayısı) c.X, 80*. 355-36.
- Winford, Donald (2003). *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.

Vernadsky, George (2015). *Moğollar ve Ruslar*, İstanbul: Selenge Yayınları.

Yakubovskiy, Alexander Yureviç (1976), *Altınordu ve Çöküşü* (Hasan Eren, Çev.).

Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İnternet Kaynakları

www.nogay.org.tr, 12.03.2018 tarihinde erişildi.

www.perepis2002.ru 05.05. 2018 tarihinde erişildi.

<http://www.unesco.org/languages-atlas>, 09.09.2017 tarihinde erişildi.

KAYNAK KİŞİLER

AÇ (2016), Erkek, 71, Yenibelkavak, Mülakat Tarihi: 08.10.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

AD3 (2016), Kadın, 80, Akin, Mülakat Tarihi: 29.09.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

AK2 (2016), Kadın, 85, Akin, Mülakat Tarihi: 29.09.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

AS (2015), Erkek, 47, Akin, Mülakat Tarihi: 27.12.2015, ses kaydı ve deşifre metni S.T.'nin kişisel arşivindedir.

AÖ1 (2016), Erkek, 74, Şekerköy, Mülakat Tarihi: 31.07.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

AY (2013), Erkek, 76, Doğankaya, Mülakat Tarihi: 30.11.2013, ses kaydı ve deşifre metni S.T.'nin kişisel arşivindedir.

BK (2016), Kadın, 84, Akin-Kırkkuyu, Mülakat Tarihi: 20.07.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

CD (2016), Erkek, 91, Akin, Mülakat Tarihi: 20.09.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

CE (2016), Erkek, 52, Ağılbaşı, Mülakat Tarihi: 21.08.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

CY (2014), Erkek, 47, Doğankaya, Mülakat Tarihi: 16.04.2014, ses kaydı ve deşifre metni S.T.'nin kişisel arşivindedir.

EY (2014), Kadın, 75, Doğankaya, Mülakat Tarihi: 16.04.2014, ses kaydı ve deşifre metni S.T.'nin kişisel arşivindedir.

FZE (2016), Kadın, 21, Köstengil, Mülakat Tarihi: 24.01.2016, ses kaydı ve deşifre metni S.T.'nin kişisel arşivindedir.

GA (2016), Kadın, 83, Akin, Mülakat Tarihi: 20.09.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

HA1 (2016), Erkek, 50, Doğankaya, Mülakat Tarihi: 31.03.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

HB2 (2016), Erkek, 56, Seyitahmetli, Mülakat Tarihi: 03.08.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

HB3 (2016), Kadın, 63, Seyitahmetli, Mülakat Tarihi: 03.08.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

HÇ (2016), Kadın, 87, şekerköy, Mülakat Tarihi: 31.07.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

HD (2015), Kadın, 58, Akin, Mülakat Tarihi: 27.12.2015, ses kaydı ve deşifre metni S.T.'nin kişisel arşivindedir.

HK (2016), Kadın, 58, Şekerköy, Mülakat Tarihi: 20.05.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

HP (2016), Kadın, 85, Seyitahmetli, Mülakat Tarihi: 26.03.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

HS (2015), Kadın, 47, Akin, Mülakat Tarihi: 27.12.2015, ses kaydı ve deşifre metni S.T.'nin kişisel arşivindedir.

KE (2016), Kadın, 83, Kırkkuyu, Mülakat Tarihi: 24.04.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

KK (2016), Kadın, 44, Akin, Mülakat Tarihi: 04.10.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

KS (2015), Kadın, 86, Şekerköy, Mülakat Tarihi: 27.12.2015, ses kaydı ve deşifre metni S.T.'nin kişisel arşivindedir.

LG (2016), Kadın, 37, Kulu, Mülakat Tarihi: 20.05.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

MA (2016), Kadın, 75, Doğankaya, Mülakat Tarihi: 31.03.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

MG (2016), Erkek, 20, Kırkkuyu, Mülakat Tarihi: 06.05.2006, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

MA2 (2015), Kadın, 50, Akin Mülakat Tarihi: 27.12.2015, ses kaydı ve deşifre metni S.T.'nin kişisel arşivindedir.

MD (2006), Kadın, 79, Şekerköy, ses kaydı ve deşifre metni D.A.Ç.'nin kişisel arşivindedir.

MD1 (2016), Erkek, 45, ?, Mülakat Tarihi: 24.04. 2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

MD2 (2016), Kadın, 56, Köstengil-Kırkkuyu, Mülakat Tarihi: 20.07.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

MK1 (2006), Kadın, 90, Kırkkuyu-Akin, Mülakat Tarihi: 04.10.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

MŞ (2016), Erkek, 79, Ağılbaşı, Mülakat Tarihi: 21.08.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

MY (2014), Erkek, 49, Doğanakaya, Mülakat Tarihi: 16.04.2014, ses kaydı ve deşifre metni S.T.'nin kişisel arşivindedir.

OD (2016), Erkek, 51, Kırkkuyu, Mülakat Tarihi: 20.07.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

NÖ (2016) Erkek, 87, Akin-Kırkkuyu, Mülakat Tarihi: 20.07.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

NY (2016), Erkek, 78, Orhaniye, Mülakat Tarihi: 09.10.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

ÖA1 (2016), Erkek, 35, Kırkkuyu, Mülakat Tarihi: 06.05.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

ÖA2 (2016), Erkek, 55, Akin, Mülakat Tarihi: 20.09.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

ÖHB (2016), Erkek, 42, Seyitahmetli, Mülakat Tarihi: 21.08.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

RÇ (2016), Kadın, 67, Yenibelkavak, Mülakat Tarihi: 08.10.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

SD (2016), Kadın, 83, Doğankaya, Mülakat Tarihi: 21.08.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

ŞÇ (2016), Erkek, 80, Yenibelkavak, Mülakat Tarihi: 08.10.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

SY (2016), Kadın, 29, Şereflikoçhisar, Mülakat Tarihi: 10.05.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

ŞB (2006), Erkek, 89, Doğankaya, Mülakat Tarihi: 2006, ses kaydı ve deşifre metni D.A.Ç.'nin kişisel arşivindedir.

ŞY (2016), Kadın, 83, Şeker-Doğankaya, Mülakat Tarihi: 29.03.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

ÜD (2016), Erkek, 85, Seyitahmetli, Mülakat Tarihi: 01.04.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

ÜK (2016), Kadın, 64, Köstengil, Mülakat Tarihi: 24.01.2016, ses kaydı ve deşifre metni S.T.'nin kişisel arşivindedir.

YA (2006), Erkek, 79, Doğankaya, M÷lakat Tarihi: 2016, ses kaydı ve deşifre metni D.A.Ç.'nin kişisel arşivindedir.

ZA (2016), Kadın, 34, Krkkuyu, M÷lakat Tarihi: 06.05.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

ZK (2016), Kadın, 75, Akin, M÷lakat Tarihi: 29.09.2016, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

ZY1 (2016), Kadın, 75, Doğankaya, M÷lakat Tarihi: 31.07.2006, ses kaydı ve deşifre metni TÜBİTAK 215K299 numaralı Yok Olma Tehlikesindeki Türkiye Nogaycası: Belgeleme ve Konuşur Tutum Araştırması Projesi arşivindedir.

EKLER

Ek 1

METİN 1¹⁷

Kaynak Kişiler: KS (Kadın, 86, Şekerköy), HD (Kadın, 58, Akin), AS (Erkek, 47, Akin), MA2 (Kadın, 50, Akin), HS (Kadın, 47, Akin).

Mülakat Yeri: Ankara

Mülakat Tarihi: 27.12.2015

KS Tanıtırman. Mənim adım K..., soyatım S.... Yaşım seksən altı seksən yədiye giryom. Öyle diyince de kendi kendime qışqanıyom. Öz özümə qızyanaman. Menim emsallarım ölgende anawı öldü, sen ɣaldın, nawı öldü sen ɣaldın diydiler mağa. Oya da zoruma getedi. Mən dünyadı tağalttım ma? Neytip aytasınız diyen. İşim coq. Örgü. Örgü örmək, oturmaq. Cəmək işbek, ne bolıyaq?

Qoşsardıɣ Şeker kóyünden. Doğum yerim Şeker. Ağın köyge keyşek boldum. Doğumum Seker. Seker kóylümən.

HS Biz de Akın kóylü, babamın köyünden. Annəm bizim kóyge gelin boldu.

KS Ağinge keyşek bolup keldim. On altı yaşında Ağın'ge keyşek boldum. İşte. Bəş yedí ɣız. Üş oğlan. Üş bala. Üş uğul. On bala. Èkí tənəsi de öldü. İşte olay.

HS Atları bastan say.

KS Nayme, Döndü, Sewím, Xatice, bu, Zülqade, Mina.

MA2 Asya ɣaldı.

KS Yedí ɣız. Mirat, Èmin, Aziz. Üş de uğul. Özümüz atadıq. Cemaattı şaqıradānek. Kım múnāsip körse. Qartlar ataydān èdi əwel. Qartlar yaşlılar. Yaşlılara biz qartlar dermiz. Qartlar nawı bosun dese tamam. Əwelde sende ózünde bir özgürlük yoğudu qı. Qoşşu, ne atap keteyatān edi işte.

¹⁷ Metin içerisindeki kişi adları açıkça belirtilmemiştir. Bunun yerine kişi adının baş harfinin arkasına üç nokta işareti konarak işaretlenmiştir.

MA2 Amcamız ataptı. Önce Nāyimedi. Babannemdin atı, annemdin atı, onu salıyak dep Nāyimedi o ataptı.

KS Sendey bir yız geldi nēden Rusiya’dan. Atı nē Selāmet. Mēn de qalaqay salıp şay yasıyatır edim. Onlar da bilediken onday. Qalaqay şalıp şay yasamız. Bız de bilemiz bundaydı abay diydi . Onu yazıptı sendey bolup. Seksen altı yaşında Qamber abay aq tastarı kúl púl dep maya ayaqşay yastı. Qalaqay saldı. Onu da cēdim dep yazıptı.

On altı yaşında qızım seni bērdik dediler tamam. Ana baba rāzı bolıan soñ. O zamanda bızge tanıştıq manıştıq coy edí. Üylóndúk. Bır sene nişanlılı turduq. Nişanlım meni tanımaydı. Men nişanlıdı tanımayman. Baryanda ondan qorqup kóşe kóşe qaşıp. Onu nede de aytım ya. Köşe köşe qaşıp qorxup. Mağa bir şamar wurdu amma qaşasın dep. Kiyów. Ondan soñ imkānın war mı onun yüzüne qarap söylemē. O qorquman kettik işte. Men on altı yaşında edim o yirmibeş yaşında edí. Ükón edi.

KS Üyleniyatyaında meselā bır qızya nişan taqıldı. Keyşek bolıyaq. O keyşek qızdı üy üy aqrabalar üy üy şaqırıp alırlardı. Oya da işte şorap, cawluq mawluq berıp beredān edi. Ondan soñra toy baslar edi. Toy baslağanda bır xapta æwel cayma eterlerdi. Xaydi cayma etiyatırken dep ulbetke xayırlı bolsunya barırdı qız bet toplanıp. Onsoñ yız bet cayma eter edi. Caymadı bilesin me? Yuqa. Onnar oya xayırlı bolsunya barır edi. Bır xapta awel boladı. Ondan soñ toy baslar edi. Toy baslağan sonra keñşek qız o zaman da taqsı maqsı bar ma? Arbaman. Keyşek qızdı şıyarıp aketir ediler. At arabā. Keyşek qız şıyiyatyaında onun yaqını qapıbasar edí. Yol alır edi yāni qapı basıp. O onun qapıbasarını werir edi. Ondan soñ keyşekti arabağa mındırıp aketir edi. Keyşek túsúyatyaında uyerde de bir yol tiler ediler ulbetten. Keñşektin yolun bēr, ne bağışlıyaqsın? Oya da tarla bağışlıyaqban, sıyır bağışlıyaqban, ne bağışlıyaq. O da bır bağışlar edi. Ondan soñ keyşekti aketip naday kóşeye bır şımıldıq, perde yāni. Keñşek uyerde bır xapta oturırdu. Ceñgesi oya şay may akelip. Bır xapta keyşek üyerde şımıldıqta oturadı. Ondañ soğna keñşek kóstererler qoñşulardı şaqırıp. Qoñşulardıñ qolunu öwüp. Ondan soñ o gún keyşek suwya getedi. Suwday ömrü uzaq bolıyaq. Keñşekti şıyaradılar sıyaqa. Qırq gún keyşek şıqbaydı. Qırqlı boladı. Üyde oturadı. Qırqlı keyşek qırqlı keyşek dep. Qırqı şıqqan soñ babasının üyüne törküşlep ketedi. Qıdırıp yāni. El öp babasının üyüne. Ondan soñ babasının üyünde qaynana qaynata na yadar izin bergen bossa o yadar turadı.

MA2 Annesinin babasının üyü törkún. Törkúnüne getti. Törküştü derdiler.

KS Törküşlep derdiler. Ondan soğna anası babası da bişiy beredi níyerde γayrı qızına bağışlaydı. Oñ son akelíp saladılar, qız uyerde yerleşip qaladı. Kiyşek túsgen gúnü bir de at çabadān ediler. At miníp at çabadāndiler. Kímdiñ atı ewel öşüp ozup kelse o at sağabısına qız anası bağış beredāndi. Kíyít. Şoğrap, işlik mişlik beredān edí. Awel toylar şenlik edí. Bír de keyşek túsgen gúnü qart oyneydān idi. Erkekler şenlik şığarıp. Şenlik şığarıp qart oyneydāndi. Bír xapta on gún süredi yāni o şenlikler. Şinci şenlik coq. Heş! Anıyaqta dawul şaladı. Şincík bikeler oturup üyde dediyodu etedi. Şindi şennik coq. Æwel şenlik bar idi onday.

HD Erkekler qadın kiyimlerini kiyip qadın bolatikenler.

KS Qadın bolup oyneydān ediler. Qollarına zil tağap. Qaşıp.

HD Dāmat da ewinde durmaydı zāten. Dāmat da iki gún üş gún önce dawulman nemen. Ewel başka bir qomsudun üyüne.

KS Dāmat da başka yerde oturadı. Kelin şımıldıqta oturadı. Dāmat başka yerde oturadı. Ondan soñ damat da geledi.

MA2 Gelin yengesinin üyüne şırar, damat da başka yengesinin üyüne şırar. Toydu baslardı. Yaşlılar düyün yapar. Gelinle damat başka yerlerde otururlar.

HD Uyerde özbaşlarına şeñnik şıraradı. Çünkü onlar utanır diye.

KS Onlarya kiyówbaş derler. Kiyówbaşın üyünde oturır o. O akelip aketir. Onday edi æwel toylar. Æwelde mēn taptım mēn beyendim coq qu. Qızım seni bērdim, tamam işte. Ana baba ne yoq. Qızın istesen sewesin, tamam. Qızım bērdim dedim midi yızlar getetān edi.

MA2 Kóbüsünü öyle.

KS Biz de bunları üytúp berdík. Özleri tappadılar. Şincíkiler özleri tapadı.

MA2 İstemeye gelir. Eyer aıxlına yatmazsa ben onu süymedim, ona bermiyekben. Seni buya bēriyekben sen ne diysiñ dep soraydāndı. Mecburiyetten he diysin.

KS Şinci anadı babadı saymaydılar. Özleri tapadılar. Mēnim özüm taptım süydüm sağa ne diydiler.

MA2 Ama oğlanlar özü istep taptı. Qızlar mecburdu.

KS Ballar oqudu ya. Oquyan soñ oquyan yerde taptılar işte. Annaştılar, taptılar, oqudular. Eskide olay edi âdet.

MA2 Bi de bizim Noşaylar tā kóp ataerkil bolıanları úşún en kóp baba tarafya kelinir ketilir. Babanın değeri olur. Qızların pek babada erkek qadar söz xaqı yoqtur.

KS Bir de şimci bir qızban bir cas nişanılı ya. O nişanılı cas, qız betten qaşar edi. Kórünmezdi. Saqlı gelip saqlı keter idi. Qız da erkek betten yaşar edi. O da buyaqa görünmezdi. Toy bolyaşı qaynatağa qaynanağa görünmezdi. Qaşardı. Şinci nişanlaşyan günü gelip oturadı dāmat üyüne. Erkekler de qaşadāndı. Qızlar, üykónlerden qaşadāndı. Sayyı góyā. Sayyı.

MA2 Ballar büyüklerini kórgeninde hemen baladı cerge taslap qaşıp ketedi.

KS Qoñşudu bile sayadāndın æwel. Şinci bizim qomşu. Benim ilk yızım. Bi qoñşumuz bar edi. Suwya barıyatırman onun nesine quyusuna. Quyudan su alamız. Qız da qucāmda. O qoñşu da qapıdan sıyar edi duran atam. Qızdı saldım cerge. Qız da cıladı. Yawrum dēdi, olay sayyı bolmaz dēdi. Cılatpa yızı al yucāna dēdi. Mēden izin sağa dēdi. Ondan sonna aldım qucāma. Úykóndün yanında alınmaydān edi. Úykóndün yanında balasıñ süyemaydān ediler. Qonuşpaq yoq. Bízim köyde bízdey birówü doqturya baryan. Nāciye. Doqturya baryan. Doqtur ādın ne degen. Görümcemdin adı ne? Görümcemdin adını men ne bileyim. Görümcemdin kendi adını söyle depti. Özünün atındı ayt depti. Özündün atındı. Mēn söyliyemayman. Bayı söylesin diydiken. Anawu yanında ya, qocası yanında ya. Men söyliyemayman. Nawı söylesin. Görümcemdin atını bayının yanında aytamaydiken. Onda bir qoral bar eken æwel. O da sayyı tuw.

HD Sayyı değıl de işte âdet.

KS Bu da sayyı tuwken. Bunday da sayyı bolamıken? Bayı bikesinden su tılemey. Aşe! Su tılemeydi. Tılemeydi ama. Bike bayınıñ atını atamaydı. Şindi bunun bayının atı Enwer diyemez. Lān diydi laan. Lan diyene Enwer desin de! Atı war. Qıymet keñşeğın bar ya. Qulu'da şalışadı. O ketiyatqanda bişiy mıtarsa penceredi aşadı babam. Olay biraz uzaqlaşadı. Penceredi aşadı. Heów! Şışt! Lan! Lan diydi. Babam aytadı Allaḫ Allaḫ bu Recep diydi atımı baqırsana diydi. Bayınıñ atın aytalmaydı. Bayı da bikesine atını atamaydı üykónlórdún yanında. İşt! Qız! Uy! Abduraman yawruşı diydi ya. Mina demeydi, yawruşı dep qaradı. Üytüp alışıptı.

HD Bizde şinci dağa yeni yeni söylüyodurlar.

KS Maqbule bana aytadı. Bırówu Kóstengúllü bırówü Şekerli bizim kóyde. Onun babası keledíken qızını görmeğe. Bala bessíkte diydi. Cılaydı diydi. Qayınbabamnañ qaynatam da oturadı diydi. Bala cılaydı diydi. Onların yanında baladı almağa utanaman diydi. Ondan soñ baqıradiken qaynatası. Yawrum Maqbule kel, naw balañdı al. Cılatba diydi. Ondan soñña barıp aladıken. Onda da sayyı bola mı canım? Balası süysün, soyurasın. Onda da sayyı bolmaz yawrum.

Bala tuwıyanda biz ebe bēbe kórmedik yawrum. Sancılaşıqqanda şaqıradānek bır kóyde bır yaşıldı. Bala tuwıyanda o yaşı góbēni keser ídī tamam. Ebe bēbe kórmeden. Atını atatağanda da qonu qoñşu şaqırılır. Qonu yonşu nēterse o boladān edī. Ne mūnāsıp kórse mēn ne at salıyaqban dese tamam. Ağmet, Meğmet, Alı, Weli işte.

MA2 Dış hedígi coqtu bizde. Qırqını yasarlardı. Erkeklerge iki yurban, qızlara tek qurban. Ayyem annatatāndı.

KS At atamağa toplanıp bışiy soyup yemek pısırıp at ataytān edī canım. Üykónlerdi şaqırıp. Murat tuwıyanda qoca tana kestik bız de.

MA2 Erkek bolsa ekı tane yurban. Sonradan bolıyaya ya da úl bolıyan şıft yurban. Ama sıradan bizim gibi ikinci üçüncüysen tek yurban. O qurbanı da yemek yasak berıyeksın. Düğün gibi bır şıydey. Ondan soñra em de ismini saladı.

KS Şinci özleri salıyalar. Tamam işte. Köyekileri şaqırıp.

MA2 O qurbanı da yemek yasaq. Kóylüdü şaqırıp yemek cediresın. Düğün gibi. Ondan soñ da isim saladı, at salasın. O on beş gün sonra mı bolıyak o zamanyaşı bala atsız catar. Atı salınmaytāndı o zamanyaşı.

KS Xasta olıyanda bir uyerde yaşı bikeler mesēla qulfallā elxam oqup túkúrıp sıypap. Tuzu upúrıp. Dış hedıq qaynatatān edī. Baladıñ. Dış hedıgı qaynatıp onu dağıtātānek.

KS Buyerge biz gelmedik yawrum. Bizim dēdelerimiz gelgen. Kelgenner dedelerimiz. Onlar anlatadān edī. Dedem. Mēnim ayyem bar edī. O anlatatān edī. Dayısı bacısını alıp kelıptı. Yanında üş qız bar eken. Biz kóy kóyden köy köyden tilenip keldik diydān edī. İlk onlar şıyge kelgenner, Aqtaş'ya gelgenner. Aqtaş'tan işte Āgín'ge gelgenner. Geşinemeptiler. Ondan soñra işte üytüp birbirini. Ramazan, naw Qaraquralı RA... keldi

bır gún babayya. Yawrum dedi, mèn senín babandıñ diydi on daqar yeri diydi Aqtaş'tan kelgende bızge kúsüp kelgende on daqar bi yer mènim zimmetimde qaldı dedi. Ondan beri dedi mèn ekip kaldıramān dedi. Senimen xalallaşpağa geldim dedi. Naw AA...din babası. O dedi, amca dèdi. Sen ondan beri babamdıñ tarlasını ekipsın qaldırıpsın dedi. Xalallaşmıpsın dedi. Yarın axrette xalallaşırsın dèdi. Mèn qarışmam oğa dèdi. Olay boluptular işte.

AS Annemler üçüncü quşaq. Noşayşa söyle desen söyleymen. Men anamdan aruw söyleymen. Ayyesinden esittiği için Türkşe qatıp söylepti. Bunlar üçüncü quşaq bolıyña torun yāni. Bır de oquyalmaptılar. Oquyalmadan sonra qulaqtan esıtpe. Ayyem bulay deyen edi, atam bulay deyen edi. Ama biraz da bunu kitābı bilgilermen bırleştirip üstünge saldın mı dağa tutarlı bolur.

KS Bizim gúnümüzde oqul coğudu qu oqumadıq. Qocalardan ezber oquduq. Namazımızı yıldıq. Anca o yadar.

AS Anam şeydi bilir, xarf inqılābını bolıan zamannarı. Noşaylar neşe bulay cāğıl qalıan. Tabi o zaman xızlı bır dewrim bolsun dep direk şeydi yasaq etkenner. Arapça yazıan kitaplar qayerde bar bolsa. Şu andağı örgüt yayınıday buñları yasaq etkenner ki bır an önce herkes Latince üyrensın dep. Yāni bi yerde dınge qarşı bır şey yoq da. Quran qursunda yazılı oqumuyolarmış. Qulaqtan qulağa ezbere.

KS Qaş tane qart, kóydün qartı gece Arapça oquydān ediler. O zamanda naw Atatürk başqa kelgen zamanda Arapçadı yasaqlaptı. Saqlı oquydān edi qartlar. Nawı Aşığı diydān bir qart bar edi. O da üyde kitaplardı, Quranlardı toplaş aketip mezara gómgen caqbasın dep. Onday bır yanı Quranlardı yasaqlap Latince emredipti Atatürk. O zamanlarda qartlardan esitgenimdi aytaman. O qartlar aytadān edi. Bu Atatürk geldi bızdı qomnüst eter diydāndı. Arapçadı yasaqlap naw Latince şıyardı. Bu Türkler qomnüst boldı diydi.

Köyde erkek ballardı oquttuq. Qız ballar oqubaz dep oqutbadıq. Qızlardı oqutbadıq. Ballar özleri yatılıda matılıda oşudular. Qazandılar. Ükón balam yatılıda oqudu, xafızlıqtı bitirdi. Ondan soğna ana dedi men dedi yeteri qadar dınimdi ināyetimdi annadım dedi. Ortoqul oquğum geliyek dedi. Ortaoqula berdim, ortaoqulda da askeriyedi yazandı, subay bolup getti. Şindi emekli. Bu da yatılıda oqudu. Bu da doqtur boldı. Anaw balamız da kiçkiyimiz de mēmur. Nede şalışadı Mamaqta. Qızlardıñ hêç birı oqumadı. Qızlardı

oqutpadıq. Qızlar oqumaydandı. Babası oqutbadı qızlardı. Qız oqup ne bolıyaq. Dizini büksün.

MA2 Babası coqtu qı o zaman.

KS Qızlar oqumaydān edi æwel. İ...dın qızı oquyanda hemşirelik qazanyanda anaw naw kúlüp taslaptı zawallı kúlediler mağa. Aşe basındı aşıyaqsın mı? Aşe indi xanım bolıyaqsıñ mı dep. Bır de şey Döndü, H...nın ızı hemşirelik qazanyanda taslaptılar. Hemşire bolıyaqaqsıñ mı, başındı aşıyaqsın mı, xanım bolıyaqsıñ mı?

MA2 Baş açbaq iyce bır acāyip abas ıdı da.

KS Köyler olay edi. Başqa yerlerde oquyan bar edi de kóyler olay edi. Tawda tasta oynap cürdúk taspan topraqban. Topraqban oyneydānek. Awelde oıul yoq ne yoq. Anca bır qocā barıp ezber oquyedānek namazlıqlarımızdı. Ondan soĝna aqşamyaşı oyna. Taspan topraqban oyna işte.

AS Oyunlardın atını ayt işte. Beştas ba quzıyuday ba seksek be? Onlardı anlat diydi.

KS Şapıttan neden qorşaq yasāp birbirimizge.

AS Qorşaqtı qadiy yasaydāndınız?

KS Qorşaq. Bebek yasaytānek yāni. Qorşaq deĝeni bēbek. Onu bírówbırówüne berirdik, üylöndürürdük, toy eterdik. Aynı şincikindey. Quda qudayı bolurduq. Üytıp oyneydāndıq birbirimizge. Ondan soı qız bolduq. Bırówbırówümüzdüñ yerine bārıp oturup işte örgörüp mörgörüp ütip.

HD Caslar gelip şınnaydıkenner ya. Onnar annaylardı.

KS Caslar şınlaydān edi. Qız bolup yetişkende. Awelde qızlar yetişkende caslar terezeye gelip qızlara şınlap, qızlar ondan qaçar. Eweli olay edi. Şınlaydan ediler.

AS Ben aytayım saĝa şın.

Yol yol yatır yol yatır

Yol üstünde aq şatır

Aq şatırdın işinde

Ayday aruw qız yatır

Qası da aruw körmege

Şaşı da uzun örmege

Alayım desem malım yoq

Kísi alır dep canım yoq

Kerwan cürgen salqında

Sosı qızday barmeyken

Tömen eldin aldında

Altı qarıstay qar cawsa

Aq kiyittin cabını yoq

Aylana eldi qıdırsan

Sosu qızdın teñi yoq

KS Toylarda qızlar oynıydedāndı. Erkekler assı ayrı turadılar. Qızlar oynağan üyge erkek tutpaydılar ya. Perdeler cabıq. Sağat ondan onbirden sonra qartlar üyge catpağa ketgende awıldın kóydün erkekleri camya tıziledi. Qızlardı beklep turadı. Camdı aşadılar, onlar uyerden erkek bır māni aytar edi. Qızlar cewap beredikenler. Bízim zamānımızda olay şın aytayān qalmadı da anca qızlar oynıyaq. Qartayıp qalğan edi qırq yaşında. Pèncèreden, terezeden qızlaryā cırlaydı. Noğayşa aytaymın. Tereze diymiz ya biz pèncèrē.

Ayttırayım aqamdan ben salayım?

Canım súygón cèrlerge üy salayım

diydi. Súygón qızı aytadı niyaqtan.

Ayttırsañ aqam eş bermez anam süymez

Otuz êki tamardın bîrî üymez

diydi qız da niyaqтан.

Dere boyu tas taşıp üy salıyaq

Parası yoq pulu yoq qız alıyaq

diydiler qızlar casya.

Para desen param bar

Mal desen mal

Qırewlemdin işine sayladaw

diydi cas da anıyaqтан. Qarşılıqlı ayıladı yāni.

Malda mēnim gōzüm yoq sırılı qoyda

İlla menim epqarım selfi boyda

diydi qız niyaqta.

Ayayında qondıra naw qoyduryan

Selfi boyda setire cañı uyduryan

diydi anıyaqтан Üytüp qarşılıqlı şıñnaydın awel.

AS Baladı tizlerine alıp bólek etip qaraydikenler. Bölek deġenimiz normalde Türkçesi qundaq. Eli ayā serbest çocuq, özü özünü uyandıradı. Onunşün qundağı bulay ters dayap bezben orap. Bir de belbów diydiler ona naday bîr bîr buçuq metre bólekbaw. Naday onuman baylap, tabıttın işine salıyanday mezarday boladı. Tırsıldap, êkí saat üş saat yuqlaydikenler. Onu tızine salıp yutqan onday aytyan şeyler bar. Bala yırları dep aytadılar. Ondan bîrów aytayım men saġa. Sallıyaqyanda yırlaydıqenler oġa.

KS Pıslaq pendir. Pıslaq tastıñ arasına salıyatedānek ya o.

MA2 Cımsaq peynirge pıslaq diydāndılar. Eyer pendir sertleşmeyen bolsa, cımsaq qalyan bolsa oya pıslağ. Cımsaq pendir yāni pıslaq denir.

KS

Qapıstadın qorşanı, almadın xası

Aleykümselam kóskeldin kóyümdün cası.

MA2 Bır de üylü war da üylü şının war da. Oqū xadı. Min yazdım ya bır şeyler. Annem aytadı mèn yazdım.

KS

Enşe şette üyüm bar kişken ekey.

Sen geldiysen bolıyaq al şeşekey.

Enşe şette üyüm bar salım soqta

Qapsını aşıp qaradım sade soqta

diydi.

Soqta deygen sayyılı hër yerde belli

Bismillâsı awzında quranı tilli

diydandı o da.

Üyüne baramayman soqta bar üyünde diydi, xocalar bar diydi yāni.

Enşe şette üyüm bar kel de toqta

Atıña cúwen bolayım, basına noqta

Awel caslarman qızlar bírówbırowüne qarşılıqlı bulay şıñnaydıkenner. Şínci bır cas gelıp bır qızğa olay şıñnasa tóbölerler onu. Mènim yızımınan qonuşasıñ, menım qızımınan terezeden qaradın dep. Æwwel olay qarşılıqlı şıñnaydıkenner. Bırówbırówüne qarşılıqlı. Mesælā bulur qaynatadikenner. Bulur tarttırmağa qızlardı, caslardı. Tastermende tarttıradıkenner. Bır termendi caslarya berediler bır termendi qızlarya berediler. Yāni bıreyleken bıreyleken ne tartadılar tērmen. Bulur tartadılar. Qaysı awel bolsa o basına kıyedi elekendi. Şıñnap şıñnap o bulur tartadān ediler. Şinci qızban cas, bır cas üygö ekı gún gelse qowalarlar onu tóbölerler.

MA2 Biz síyaqa neyi ketgende sen hep qızadāndıñ. O bñr de bayram gelgende neysiz qıdırlez ya qıdırlez kelgende bñr ıapta toy etetedikenler síyaqta caslarman.

KS Bñr de qıdırlez bar edi.

MA2 Bñr ıapta caslarman qızlar síyaqta oynaydiken.

KS Óğúz arābadın nelerínı bulay bulay tigıp, üstüne úykón ayaş salıp úyerge şerkenşek qurup şerkenşek tígiledān edi.

AS Beşik.

KS Salıncaq. Qıdırlez. Ondan soğna yımirtadı pısırıp, boyalap ketıp tawda o yımirtqadı toquşturıp kímđın cımirtqasını qırsa o aladān edí. Senin yumurtañı ben wuruyom qırıyom, o yumurta benim oluyo. Wuruyom qırıyom, o yumurta benim oluyo. Öyle qıdırlezi yapıyolardı. Ondan soğna nişarñılı qızlar war bosa ũlbet qozı soyıp o tawıa şıgıp bu yānı qızbetti şaqırıp úyerde yemek ciydān ediler. Etadān ediler yānı. Awælde onday toy bar edi. Xıdırellez.

Bñr de bulay yüksek sesle qonuşbaq coı edi érkektin yanında. Sessiz qonuşur edi qaynısine qaynatasına mesālā. O izin beríyık söyliyikse söyliyeksın. Qaynatā bolsun qaynanā bolsun.

AS Balakende nēmen oynaydāndıñız diydiler ya, biz naday kıkıy baladay oyuncaq yoq. Bu arman yerde yúrgende yaban arıları bar. Bunlarıñ irileri. Örumceğın yabāñisi war qocaman böyle. Atına bıy diyolar ona. O önce yaban arısını yaqalıyoruz çöplüklerde. Üstüne bez atıp yaqalıyosun. Beline iplik bağılyosun. Onunla şeylere, yaban örümceğının deliğine soquyosun. O ordan ııqarıyo. Onu aqşama yadar sayardıq. Bugún men yirmi bıy anası boldum, işte kırk bıy babası. Yānı o qadar şeyi yendim diye. Arıyı yaqalamaq için yaban arısını arqasından cürgende. Noıayşā aytayım da qonmuyo. Anıyaqta niyaqta uşadı ya. Qon qon dep oıa da māñı aytadikenler.

Qon qon qon kúpelegım

Kúlge qonıan köreyim

Ördek wurup beleyim

Qurtqaşıqtan yalaw öreyim.

Qon qon kúpelegim

İşiy boyğa qonğan köreyim

Alla tāla etsin tilegim

Ayayınğa qonğan kóreyim

Yāni oyuncaq olmayınca örümcek yaqalardıq. Şeyde yaǵmur yaǵdıǵı zaman tarla fāresi. Tenekelerle giderdik deliklerge su dökerdik. Tarla fāresi çıqardı, onları öldürürdük, sayardıq. Bugün yirmi tāne öldürdük, qırq tāne öldürdük diye.

MA2 Anası bolamız o zaman. On tāne biy anası, on tāne şışğan anası bolduq. Fare şışğan.

KS On biy anasıman, on şışğan anasıman öltürgende. Bu yadar öltürdüm. Üytip oyneydāndi ewel ballar. Oqul yoq ne yoq. Oyuncaq yoq.

MA2 Qızılbaşbı dı kırmızıbaşbı dı örümcek.

Ek 2

METİN 2

Kaynak Kişiler: ÜK (Kadın, 64, Köstengil), FZE (Kadın, 21, Köstengil)

Mülakat Yeri: Ankara

Mülakat Tarihi: 24.01.2016

FZE Toqta mên sorayım. Özündü tanıt. Ātın, soyatın? Qaç yaşındasın, qayerlísın?

ÜK Atım Ü.... Köstengil kóyündenmên. Atmış dört yaşındaman. İşte olayman.

FZE Qayerlísın, qaysı kóydensın?

ÜK1 Köstengil kóyündenmên dedim de!

FZE Qaş balan war? Atları ne?

ÜK Üş balam bar. Üşów de ul. Bırówú H..., bırówú O... bırówú C... Atlarını men özüm atadım.

FZE Netediler onnar?

ÜK Úyken ulum zırağat müğendisi, Qonya'da. Ortanca oğlum awúqat. Büyerde Anýara'da. Kíçkiy oğlum da pízik tedāwi. O da Qulu'da şalışadı.

FZE Üylüler me? Nedediler?

ÜK Ekówü üylü, anaw bırów boşandı.

FZE Āerúw. Türkiye'ye qadiy kelğensiniz? Bilesın mı?

ÜK Wallā Osmannı zamānında kelípbíz. Osmannı bízım nelerge, qollarına pèrman berge. Bu fermanman depti qayerde istese yerleştir bunlardı. Yerleşsinner deptiler. Buñnar en ewwel Adana Ceyħarıya ketiptiler. Ceyħanda begenmepdiler. Şóplüler kóyú war nede. Quludun Şóplüler kóyú. Úyerge gelgenner. Úyerdi bek quraq tapýannar. Bízım kóy sulu. Sulu naday neken. Ayaçlıq eken. Sazlıq. Úyerge yerleşkenner. Bízım kóyümüzün qurucusu da Demír Sultan. Kóyümüze ilk kelgen qāfile Demír Sultan eken. Adamdın atı. Adamdın qabilesi Demír Sultan.

ZE Qayerden esittin de sen?

ÜK Dedem aytatān edí. C... dedem. Mıtbañız! Baq bu ortadaqı uzun tas mezar Demír Sultandın. Bízım kóydü quryandın diytān edí. İlk kelíyiptí o bízım kóyúmúzge. O yılı hıs bellú tuwál. Asırlar. Ta Osmaññı zamānında. Yānı bíz sonradan kelgennerden tuwmız. İlk kelgennerden. İlk önce Soqurlar qabílesí yerleşken. Bízım babamın qabílesí. İlk kelgenner onnar. Hepsí bır baħçe, ħarımđın işine yerleşgenner. Şımdı babaların ħarımı war ya. Úyerdeken hepsı bır arā yerleşkenner. Onsoñ kóyún her yerine tağılıñnar. İlk kelgen Soqurlar qabílesi bízım qabíle. İlk kelgen kóyge. İşte başqa ne aytayım?

ZE Köyde ne etetān edíníz? Şalıřatān edíníz bı?

ÜK Şalıřatān edik aşe. Şalışılmaz bı hıs? Tarlağa ketpeytāndıq. Bízım Noaylar tarlağa ketpez. Tarlada şalışbaz bízım Noaylar.

ZE Bıkeler me yoqsa?

ÜK Bıkeler. Bıkeler tarlada şalışbaz bızde. Üydün işi. Óptek, pılaşıq, qazan. Türkşe aytpayım. Qazan asatān edıq. İşte. Üy sileytān edık, kır cuwatān edık. Başqa ne bolıyaq? Bıkelerdın işi. Adamlar tarlalarda şalıřatān ediler. Dawar bar edí. Sıyır bar edí. Dawar sawardıq sıyır sawar edık. Qatıq toplaytān edıq. İşte.

ZE Mallarya bıkeler qaraydı?

ÜK Yoq, mallarya bıkeler sawmağa qaraytān edı, başqa qaramaytān edı bıkeler. Noaydın bıkeleri rağat edı.

ZE Balalığınızda oyunlar bar mēdi oynayanıñız?

ÜK Bar edı. Quzyuday oynaytān edik işte. Quzyuday. Bırbırımızı qıdıp qıdıp ketıp keletān edık. Üy tizetān edık. Bēbek yasaytān edık. Qorşaqardı bırbırını keyşek etetān edık qorşaqardı. Qorşaq şımdı bebek dıysıñız siz. Bız qorşaq diytān edık. Noayşada qorşaq. Bırbırımızge qıdırıp ketıp kelıp ketetān edık yānı. Aynı yerde yasaytān edik de bırbırımızge. Ot cayatan edık. Ondan soñña şay yasaytān edık üstünde. Oynayan saqlambaş oynaytan edı. Saqlambaş tuw aygórdım. Bızde aygórdım. Cıp atlaytān edık. Sekerleme oynaytān edık. Seksek diyler ya Türkçede sekerleme diytān edık bız oğa. Başqa ne oynıyaqsıñ. Cıp atlaytān edık. İşte balalığımız olay edı bízım. Netıyık! Beştaş bar edı. Beştaş, ontaş. Daħa ne bardı qı? Mıttım. Ne bılim yaşıp ketetān edık. Bar edı.

Tarla bar. Bideymen arpa. Yulap. İşte başqa coğudu. Noğut, mercímek. Bíz tarlağa ketpezdík. Üydün işi anca.

En kóp te bízim xamur işi bilesinüz. Qazanbórek, qassıqbórek, bılamıq. Etetân edík onları. Qalaqay, qadıbarmaq, tababórek. Qazanbórektí bardaqban kesıp yarım ay şeklinde yasaymız. Xamurdu iyleymız, normal. Tuz cımirtqa. Qassıqbórektí bılırsız mantı da diyirler şimdi ona. Şimdík baq. İşine her şeyi tuwraydılar. Bízde yoqtu. Tek soyan. Soyan quru soyan. Tuwrap işine de biraz da aş şibjiy. Biraz da şibjiy. Şibjiy derdik biberge bíz. Şibjiy atıp qarıştırırdıq. Şimdíkí qarabiber atadılar, maydanos atadılar, her şey atadılar şındıq. Esas orcinalıodur. Quru soğan, biber, tuz. Başqa yoq. Esāsı, orjinal nesi budur xamır işinin. Tababórek tawuqdan etetân edík, qarından etetân edík tababórekti. Ondan soñna cacıqtan etetân edík. Qırımlar kóbete diydi. Bíz tababórek esāsı. Onnarıqı pırıjban. Onlarınqı biraz dağa qalın boladı. Bızqı tam. Öptek de tabaman salatân edík. Naday tabalarımız bar edí. Undu aşıtırdıq. Bırów astına bırów üstüne. Üstüne quzu quzarıp ótpek písíretân edík.

Ballardı oqutbaq úşún geldim. Keş keldim mên. Seksenbırde geldim. Elli bır. Dağa üykenim benim, üykónúm oquyodu ortaoqulda onunşún keldim. Tā ortancım bês yaşındadı. Anaw kiçkiydí buyerge kelgen sonra taptım. Buyerge gelgen soñ taptım onu. Anñarā geldik. Anñarā. Anqara’ya diyil Anñarā. Şalışmadım men eş. Üy bíkesi edim.

Qaydiy mi? Wallā aqam bėrdı mên de bardım. Menden soramadı bile. Mên onbeş yaşında edim nişanlañyanda. Onyedí yaşında keyşek boldum. Ekí sene nişannı qaldım. Kiçkèy edim. Aqam bėrdí, ısladı bėrdí mên de yoq dēmedim bardım. Neteyim? Sōwgú nerde? Süygen müygen coq edí o zaman. Ne elektırık bar edí ne suw sewgú bar edí! Coq edi heş! Şimdikiiler üylenedi elektırık bar, eletırık aladılar. Súrorta atadı hemen boşanadılar. Qızlar toplanırdıq. Ondan soñna pencereden cırlaytân edík bíz. Qobuz şalarıdıq, cırlardıq. Caslar gelip kelirdiler. Anā! Elektırık tutardılar. Nısañnınar penşerede qonuşbağa keletân edi. Qayda şimdiki ne bır arağa gelmek. Pençerē gelip qonuşatân ediler nişannısınman. Üydókúler aşqam yuqlaydılar ya. Üyde oturadılar. Yuqlaydılar onlar. Gizli. Nerde aşıqça! İmkānı war mı nişañnını görecen! Pençereden tek. O zaman şın mın yoqtu da bız yanı qonuşatân edík canım. Şın yoqtu bızde hep cırlaytân edikbız. Tabi annemālar zamānında bar eken şın da. Bızde yoqtu. Bızde normal túrkú bar edí. Ben bılmēymen şın. Yoqtu ki şın o zaman bızde. Türkçeleşken edík o zaman.

Ayttırıp kelediler. Şaytanöppez beriledi. Bır sandıq loqumban püskútben kelediler. Şaytanöppez diyler ona. Ondan soñ qonuşadılar, añaşadılar ne gúñge. Ondan soğna nişan etediler. Nişandan sonra artıq nişannı qalasın. Cüzük taqadılar, altın taqadılar, ne taqadı ketediler. Nişannı qalyan soñ toyuñ boladı işte. Toyda mı bilmeymen oları. Toy boladı. Şıqıt bızadılar. Toplanıp ketıp şıqıtın bızadılar. Yāni Túrkkede ceyız. Şıqıt bızbā ketediler. Ondan soğna şıqıtın bızıp keledi qonu qomşu kelıp şıqıttı kórüp ketediler. Şıqıt qayırılı bolsun. Şıqıt bızıp kelipti qayırılı bolsun dep kelediler. Yıqılı turadı, kórüp ketediler. Şıqıt qayırılı bolsun dep kelediler. Çeyizi sırıya cayadılar. Tım cayatān ediler. Elbiselerine qadar. Keyşek şıyarıq gúnü erttēmen. Ceyizi cayatān ediler. Aqşam qına gecesi bolatādi aynı. Cırlaytān edik. Qızlar ayrı erkekler ayrı canım. Bır arā kelmek yoqtu. Eskiden çoq ayıptı. Toylarıya geterdik. Şallar bar. Atqı diydiler şimdi oya. Onarıya búrkenirdik. Caslar bizi kórmesin. Qayerde quytu qarannıq yerde oturan edik. Kımse bizdi kórmesin dep. Bırów kórdú mu ayıp. Qızlardı kórdú mú. Nerde şindikindey xalay şekiyeksın oynıyaqsın? Nerde! Bır qobuzban oynaytān edik. Bır cas bır qız keletān ediler. Bayramlarda toylarda oynatān edik. Cırlap xalay şeketān edik. Dawul yoq, kórmedik. Saz görmedik. Tek qobuz bar. Xalayımızda cırlaytān edik özümüz. Qanekiý tepetān ediler caslar. Qanekiýi esas biz bilemiz. Bunlarıya neler diymiz siz bilmiysiz dep. Oynap bilmiysiz dep qanekiýdi. Şimdikiiler fazla oynap bilmiydiler. Bu qobusú da gēne men şıyarttım ortalıya. Qobız mıtılın edı iş. Üyken ulumun toyunda bır aqrabamın qobuzu bar, onu akeldim. Toyda şaldım özüm. Ondan sonra mēn her nelerde özümüz ketıp toylarda şaldım qopuzdu. Ortağa men şıyarıttım bu qobuzdu. Mıtılın edı. Men xalamdan. Xalamdan da úyrenmedim de xalamın qopuzu bardı. Özüm şala şala úyrendim. Qobız mıtılın edı. Men Z...’ya úyretēmēn diymen kelmeydi. Yāni bu pırsatı tabamazlar cidden bunnar. Keliñiz diymen úyreteyim. Ne war yāni!

Qırq gúñgeşim şıqpaytān edik úyden eş. Qırq gún de bala şıqbaz edı. Ondan soñ balın atı atılatān edı işte. Qolunda bolın bişiy soyar edı. Bolmān bawursaq etetān edı. Üyken kisiłeri şaqırtıp şaqırıp baladıñ atını atatān ediler. Ezan oqutatān ediler işte. Üykónler salatān edı. Eskiden ana baba salmaytān edı. Üykenner ne dese odu. Men úyken oğlumun atını ırağmetlik dede atān edı işte. Qaynata. Oya qarşı şıqanda bı şiy diyemadıq. Hüseyin bolıyaq dep, dayısınñ atıqen. Tamam dedik. Nerde, sıqı mı eskiden? Tabı, qırqlaymız. Bişeyler atatān edı. Para. Suwya. Pışaq, ne bilim nal. Bişiyler atatān ediler işte. Ne bolıyaq

bosa atar. Nesini dep atıp sormadım. Ondan soñ qırq qassıq suwdu en sonunda toǵetān ediler. Baladıñ basından tōmēñge. qırqı şıqatān edi işte baladıñ.

Tis hedik kóp etpeytān edik bız. Fazla yoqtu yāni. Yalnız bala cañı cürgende qalaqay dıyirtatān edik. Qalaqay bar. Baladı naday neterdiler. Şımdı Qazaq telewízyonunda da gósterdı. Aynı bızıkındeý. Ayaǵına cıp baylardılar baladıñ. Bacaǵınıñ arasına qalaqay dıyirtırdıq. O qalaqaydı ballar alatān ediler. Yāni netken cırılmadan cürüyēken bala. Oñ sonra o kósteǵı şeşeytān ediler qalaqay dıyirtatān ediler işte. Tis hedikten kóp oǵudu bızde. Qalaqay dıyırtpa bar edi. Mēn yasamadım da onday öyretetān edik. Mēnim en üyken qardaşıma ettik A...ke. Analarya etpedik iş. Babannēm ıraǵmetlik etti işte. Analarya kóp etmedik. Yāni kóbüsü kóp etedān ediler yāni. Qalaqay dıyırıp keter edí. Onu balalar alıp ciytān ediryaler. Tis hedik pazla yoqtu bızde. Etetān ediler de çoq tuw edí yāni. Yayın tuw edí.

Netetān edik bilmeymen. Ėbeler mebel̆er bardı, qaraydı üykenler. Netetān edi bilmeymen. Mittım kettim. Menim ballarım awrumadı kí.

ZE Qınada ne yapardınız?

ÜK Cılaytān edik. O zaman ne yoq. Yüksek yüksek tepeler coǵudu. Atma, atma annem beni o ğurbet ellere bar edí. Cırlaytān ediler. He Türkşe gene. Alatmaq için. Her zaman insanın aǵlāsı gelir mi? Aǵlāmordur bāzı da.

At arabaǵa mınētān ediler æwelden. Ondan sonna eniştesi mındiretān edí kóterip. Üyden eniştesi şıqartatān edi qızdı. Eniştesi. Ablasının bayı, ĵalasının bayı, teyzesinin bayı. Eniştesi şıqartatān edí, onu kóterip arabaǵa mındiretān edí. Arǵasına mındiretān edi naday alıp ketetān edí. Arǵasına mındiretān ediler.

ZE Seni kím aketti?

ÜK ... dayım maǵa bırow aketti ya. Men mınmedım canım. Meni kím qıdırsın? Men ırı yarı edim. Ondan soñna arabaya eniştesi mındiretān edi. Ceñgeler minetān edi. Eşyadı arabā cúkleytān ediler. Qapıbasar mittıq da başta edí ya. Aşe neǵe maǵa bastı sondan aǵlattırasınız? Qapıbasar tabi bar edí. Qapıbasar bar edí o zaman. Ceñgeler para alatān

ediler işte. Qaç ceңgesi bar bolsa ona göre alatān ediler. Cēngelerge beştemal salatān ediler ceңgelerge. Peştamallıq. Basına para tüyetān ediler. Peştemalın nesine. Üstüne qatışı cawluq baylaytān ediler. Xalaya orumbasar salatān ediler. Üyken xalasına orumbasar salatan ediler. O orumbasarın basına para türeytān ediler. Kóp salatān ediler oya. Anagóylók etetān ediler. Ana kóylókke basar para tüyetān ediler gene. Alım berim yāni o. Keyşektiñ anasına anapıstan salatān ediler. Gene onun basına üstüne naday aruw şarpa. Şarpa yoqtu eskiden tastar baylaytān ediler. Olay etetān ediler. Ondan soğna keyşekti alıp şıqatān ediler. Eşyadı cükleytan ediler at arabaya. At arabaya marcanyuday minetān edí. Marcanyuday. Noğayların üykení. Marcanyuday bolup minetān edí. Biyaladı qoluna alıp ıslayıp ıslaytān edí. Biyaladı. Ciyzin üstüne oturup. Bíyaladı ıslaytān edí. O Marcanyudayya uyerde túspeytān edí. Oya da kóyleklik beretān ediler. Ulbet. Qaç marcanyuday bar bossa oğa göre kóyleklik beretān ediler. Colda şobandın aldın keşetān edi arabadın. Qoşqar. Ne bolsa akelip keyşekti kótertıp etetikeler yāni. Bizde bolmadı da ondan æwwel. Kótertetiken qoşyardı. Col aladiken şobannar. Qoşyardı kóterírler mi? Bi col alıyaq. Qoşyar qaytıp kóterírsín ? Qoşyar ne bílesín me?

Ondan soñ akelip keyşek túsúretān ediler. Arabaya cemiş şaşatān ediler. Desti sındıratān ediler. Taban töserce yatar ediler ayāğın astına. Qoydıñ terisí, üstüne şıt. Şimdi qumaş diydiler ya. Onun üstüne dülbet cayıp keyşek onun üstüne cımsaq bolup basıp tússetān edi keyşek. Neken aynı o nedey cımsaq boluyāken. O teridey. Cünlú teridíy cımsaq boluyāken keyşek. Eniştesi gelip arabadan túsúretān edi işte. On soñ ceңgeleri alıp ketetān edí. Qapığa baryanda mıq şaqatān ediler cerge. Qapıdıñ bosasına. Bosa. Mıq şağatan ediler. Ondan soğna nege. May caqtıratān ediler. Ondan sonna helwa dúrúp caymaya helwa dúrúp o durúmdú tısletetān ediler keyşek qızğa.

ZE Mıq ta mıqtay batıp qalsın.

ÜK He. Şaqılsın iycene. Mayday da érísín. Mayday cımsaq bolsun dep. Ondan soñ keyşek işge kiretān edí. Ceңgeleri alıp kiretān edí. Herkes toplanıp oturatān. Şımıldıq tígiletān ediler. Zāten arabada míneyatğanda zāten şımıldıqman mínesín. Hiş kimsedí kórmeysín. Ekí kóşege şımıldıq şayatan ediler. İşgerge sandælye ne tapsalar salatān ediler. Keyşek qız onun üstüne oturúrdu yayrı. Aşğamyaşın. Ondan sonra netken sonra

herkez dağılyan soň ceňgeler üy tizetän ediler. Üy tizbe qaysı olaydı. Tóbege tum coluq tizetän edik. O tek tek cíp keríp coluq tizetän edik. Heç kórmendírsín. Aş bi kórsen. Tē dórt duwary a mıq şayılırdı. Ondan soňna ortaya da ne salınatän edi naday naday şember. Neydi eskiden oya ne diytän ediler bilmeymen işte. Mıttım onun atını. O salıp oya díp díp tek tek oya geçiriletän edí cipler. O mıqlary a nege şemberge geşiriletän edí. Ondan soňna ortadan baslap tizerdik ýayrı. Artı yetmiş, seksen, yüz yemeni ketken bolatän edí şarpa. Yetmiş, seksen tane. Kímisi oyaly kímisi oyasız. En az yetmiş seksen bolurdu. On soňa duwarlara tüm işleme şayardıq. Qanawúşe. Qanawúşe işlerdik duwarlary a şaqbaya. Onlardıñ üstüne ilgiş tizedik oya. Ilgişlerín üstüne de mendíl. Mendildi işlep o mendiller tek tek mendíl capıstırılātän edi ilgişlerdin üstüne. Tüm tızıp bolup ondan soňra castıqlardı tızıp naday. Yastıq örtú tizetändik üstüne. En az on mındır bolatän edi işlemeli. Ceňgeleri etedi. Aşe ceňgeleri para aladılar, etbezler me? Ceňgeler para aladı etbezler me? Ondan sonra tızıp işte bolatän edi. Köşelerge baq şimdik sertbe diytändig biz castıqlar. Sertbe. Ara ara da assıya salyan nalary a da dombil. Dombil. Buna da işlemeli dombil. O üstündeki sertbe. Sertme. Naday kiçikiy castıq. Tanteleli. İşlemeli herkez ne eterse. Qapıdı kitlep sıyardılar ertesí gün de betaşar etetän ediler mılleti topla. Kímisi bawursaq eterdi kímisi başka bişey etip ayaqşay asatän edi. Qumpur, mıncır. Betaşar etetän ediler. Ceňgeler yanında turatän edi. Górumce gelip aşatän edi şımıldıqtı. İşinde ne aýajı. Quru ağaj yāni qurudu. Daldan kesip alatän ediler. O ayaşban aşatan edi. Ne ağaş bolsa bolsun yāni. Dal. Bıdaqlı bıdaqlı boluyaq neken dallı bıdaqlı balalı boluyāken. Onunşün. O da oken. Şünkú tepşek bolurdu işine cemís quyatän ediler. Górumce gelip betti aşatän edi. Ondan soňna herkes quşaqlyatän edí. Para beretän ediler kelin qızya. Bolatän edi. Ağşam da keyşek kósteretän ediler. Üyken erkekler toplanırdı. Gene bişúyler yemek xazırlanıp bişéyler etilip keyşek kósterilatän edi. Keyşek túsen bir de atlanatoy bar edí caslardıñ. Şimdikiñdey kelip ketpeytän ediler. O zaman atarabaman kelip qalatän edi caslar. O gün atlanatoy toplanıp bişéyler xazırlap cedirlip aynı gene. Atlanatoy. Ceňgesiniñ úyünde oladı atlanatoy. Dāmat neyi kelmeytän edi üyge. Atlanatoy bitgenşe. O da gelmeytän edí üyge. Gúndúz o da gelmeytän edi.

Ceňgesinin úyünde oturadı ya dāmat da qız da. Ceňgesinin úyünde oturatän edi, damat da ceňgesinin úyünde oturatän. Herkes ceňgesiniñ úyünde. Atlanatoy etilip, kóyden caslar toplanıp oğa para atatän ediler tepsige. Para toplanatän edi oya. Onlar da

dağılatāndı. Ertesí gún damat kósteriledi, keyşek kósteriletān edí. Ondan sonna da keyşek qırq kún sıyaqa şeşmeye neyi ketpeytān edí. Üyündedi. Ketpeytān edi eş. Rağatlıqtı amma. Şimdi keyşekler hemen yawru, hemen balayına. Eskiden yoqtu kí. Dāmat da ketbez edí qızbetke heş. Dawet etbeyince ketbez edi dāmet. Dāmattı dāwet etediler sağat alırdılar oya. Qızdın anası sağat alıp dawet etetān edi. Oyaşım onun üyüne o da kirmeytān edi. Üyge kirmek yoqtu eskiden. Qaşatān edík üykenlerge kórünmeytān edík. Qonuşbaq tursun o yerde qaşatān edík bir de. Qaşmaq da bar edí. Üykenner kórünmek ayıp edí. Şindi ne ayıp bar ne ne bar. Hep aşıqta her şey. Olay işte qızım. Onman keyşek bolup kettík işte.

Bayramlarda qıdıratān edík. Toplanıp oynaytān edík. Ramazan bayramı kóyü tüm qıdıradāndıq. Başqa bir şey yoqtu. Toplanıp oynaytān edík. Qol alatāndıq, oynaytāndıq. Başqa bişey coyudu bayramda. Pistanımızı kiyetān edík ketetān edík. Nēdiyik bíz başqa. Olmaz mı! Kendimiz tıger edík. Xazır yoqtu ki o zaman. Şerşicilerden. Kóyge geletān edíler. Quludan toptancılardan. Quluda metreşi satatān edí. Men özüm tígetānem pístānımdı hep. Hep özüm tıgerdım. Annem tıgerdı, men tıgerdım. Özümüz tıgerdık. Xarçlıq yoqtu. Ballar qıdaratān edí de. Qawurya, iyde, ondan soña. Nādır şeker bolurdu. En kóp de qawurya iyde ne beretān ediler qıdırıyan ballarya. Para yoqtu. Mendil yoqtu bízde. Mendil coqtu bízde. Qurbanda da aynı. Büyük küçük demezdık. Kóyün bi başından başlardıq óbúr sonundan çıyardıq. Siz de qıdıratāndız diya kışkıykende? Bular da qıdırırdılar.

Qıdırillezde bir soqur şeşmemiz bar edí. Üyerge şıqatān edík. Nışağnı qızdın nesi, aqrabaları. Qız üyüne qıdırlez qozısı neterler ya. Qıdırlez qozusunu soyatān ediler, yémek akeletān ediler. Herkez yemek akelırdı. Cımırqamızı pısırıp ketetān edík uyórgе. Qobızban nemen oynap. Caslar neler bolatān edi. Æwel şerkeşek tepedikeler ya. Bízım zamanımızda şerkeşek coy edí. Şerkeşekti bilesın be? Şerkeşek tepetān ediler. Salınyaş yāni. Naday nelermen etıp şerkeşek tepetikenler æwel. Ne bılım işte tepetikenner. Annemgiller zamānında bar eken. Bízım zamānımızda yoqtu. Bíz normal qıdırelleze şıyardıq. Şerkeşek tepedikenler oya. Normal ketetān edík işte. Ce, iş, cımırtya toquşturatān edík. Aqşamyaşım şıqıp keletān edík.

Boyaytān edík. Boyap boyap. Senin cımırtyān az ƣaldı, mením cımırtyam kóp boldu. Ütetān edik. Amma herkez yemek akelatān edi. Herkez ceb işip sinilerine salatāndı herkez ceb işip ketetān edi uyerden. Kelin qıza qozı keletān edi. Qozı cemesi ama arúw bolatan edí. Qıdırlez qozısı. Şındı qozı mozi yoq gelínner zawallılaryā.

Eski iyiydi. Sayƣu wardı. Şimdi ne bar? Bar ma sayƣı? Daƣa da nadaylar yeterler sayā. Bar ma sayƣı? Yoq! Eskiden sayƣu da bardı sewgú de barıdı. Her şey bar edí. Xanı sewgú xanı sayƣı? Aşe qonuşpaytān ediñ, qaşatān ediñ, ondan soñna qonuşpayanda aruw bolatān edí. Eskiden tabi, kelin eziyetlidi. Şimdík gelinler qaynana, qaynanalar gelin. Şimdík ters. Wallā tersine. Kelinlerdiñ niyerleri tüyülmesin dep ötümüz şatlaydı. Eskiden de kelinler qaynanadan qorqatān edi. Şimdi qaynanadan qorqardılar ma? Anıyaqa oturúr ayaqtı ayaqtıñ üstüne atar oturúr anıyerge şıqıp. Bız nerde daƣa ayay ayay üstüne oturmaq! Şette oturatān edík. Anam ırağmetlik derdi kelinin ucuz zamānı kelin boldum, qaynanadıñ ucuz zamānı qaynana boldum diytān edí. Doğru. Öyle bolduq. Nerde qaynanadan qaynatatan öyle oturup da ótbek ciyiksin sofrā oturiyaqsın. Nerdeydi. Şındı keyşek senden ewel gelip oturadı sıpraya. Olay tuw ma? Canı isteğende etip ciydi. Ama eskiden nerde. Cannı etip ciyiksin he? Artsa cerdi artpasa coq. Kelin eskiden ƣorlanatān edí. Tawuq soyarlar tawuqduñ moynuñ keyşek ciytān edí. But mut yoq keñşeklerge. P... aytatān edí. Daƣa ƣālen ondan bek moynunu süyemeymen diydi. Qaytip aruw kemiredi de P... şe qurtqa maya diydi moynuñ beretān edí diydi. Eskiden olay edí. Şındı en aruwu keyşekler ciydi. En aruwunu! Ce ƣurban, ce ƣurban diymiz. Eskiden nerdeydi geline ƣurban demek! Amān boşwerin! Eskilerdi aşbañız.

Noƣayşa aytamız. Arada qonuşulur canım! Hem Türkşe war hem Noƣayşa war. İkisi de war. Hem Noƣayşa war hem Türkçe war. İki oğlumlan Noƣayşa qonuşuyom, kúççúğümnen Türkçe qonuşuyom. Bilmiyom. Ona baqıp Türkçe qonuşuyom. Bunun annesiyle ben Türkçe qonuşamam yüzüne baqıp. O da bana ƣonuşamaz. İllā Noƣayşa qonuşuruz. Amma buna Türkçe qonuşuyom. H... 'ge de Noƣayca qonuşamam ben o qızƣa da qonuşamam. C... 'ƣa qarayman Türkçe qonuşaman. İki arada qalıyom bir araya geldi mi ben.

Üyretemiz. Men torunlarıma da üyretemen.

Ne bileyim men! Ėgizlerim altı yaşına kirdi. Anowlar da yirmi on dört yaşlarında. Onnar da aḡnaydılar. Noḡayca qonuşaman. Aḡnasıḡnar. Mıtbasınlar dep. B... diymen, cıyılırsın diymen. Cıyılmam babannæ, tımaladım diydi. Annænne baq, bu dedelerimizin bayrā, Noḡay bayrā. Ul ballar tā bek netedi ḡız. T... olay tuw ma? Noḡayman diydi. Hiş Türk bolmaydı. Men Noḡayman diydi torunum. Ben Noḡayım der hër zaman. İşinde bolıyaq. O kóymen nemen tā bet ne. Hep Noḡayşa şarqı tıḡıaydı o. İşte olay! Üyretemiz, qonuşamaz ama. İşte mine! Ortada! G... qonuşadı de mi Noḡayşa? Qonuşadı G... .

ZE O da son ekı senedir falan.

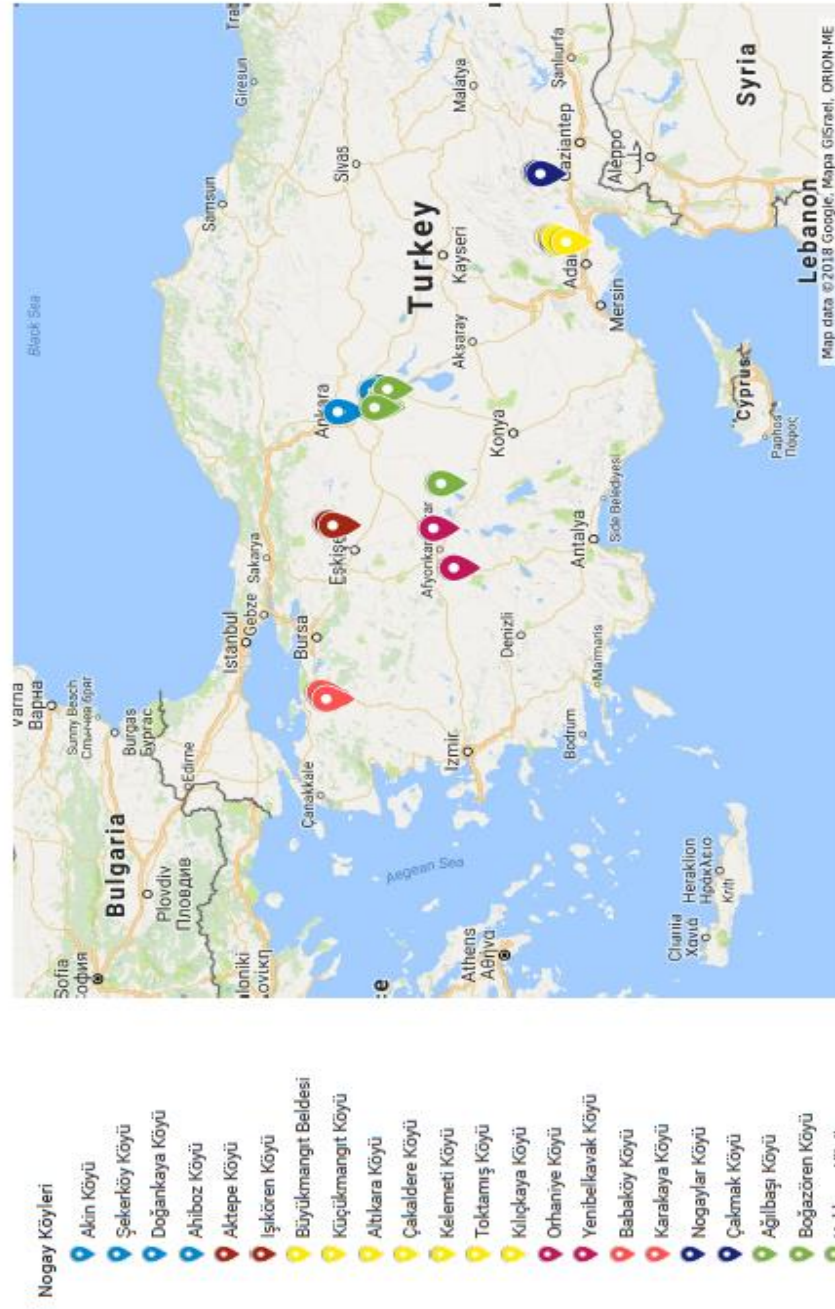
ÜK Ama o kıkıylıḡın balalıḡın bızım yanımızda Noḡayların işinde. Abamın yanında büyüdü ya. Ondan o biraz da. Qazaq telewizyonunu tıḡıa, Noḡayşadı üyrenirsın. İrimşiq irimşiq diydi bır ḡún. Allām men bu irimşiqdı bilemen amma bu irimşiq nedi diymen. Şókólek! Süt eşkidi ya, onu qaynatıp şókólóḡe aqtarasın bız irimşiq derdik. Bız de oḡa irimşiq diytān edik. İşte ondan sonra dil Türkçeleşiyor gittikçe. İrimşiq bız de irimşiq diytān edik oḡa. Süt ekşiydi ya, ırıtıp. Bızde bardı ama nedi bu diymen irimşiq. Essahtan bızde de bardı irimşiq eskiden. Buyerde kóp üyrenesin Z.... Walla Qazaq tıwıde. Unutulan tıllerimiz hep uyerde bızım.

He! Ama Qırḡızları nādir. Özbekler zāten fazla anlaşamıyoruz Özbeklernen. Qırḡızlarda da gene war tutan kelimelerimiz. Bugün barsın erten coqsun diydi. Dünön Qırḡız sineması bar edı.

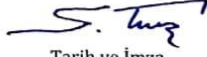
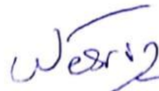
Cetbez be? Bolmadı ma? Daḡa bar ma?

Ek 3

Türkiye'deki Nogay Köyleri

Wind
Window

Ek 4

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 28/06/2018
Tez Başlığı : Oğuz-Kıpçak Dil Etkileşimi: Türkiye Nogaycası Örneği (Ses ve Biçim Bilgisi) Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 153 sayfalık kısmına ilişkin, 28/06/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1'dir. Uygulanan filtrelemeler: 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar dâhil 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.
 Tarih ve İmza 28.06.2018 Adı Soyadı: Nur Sena Taşçı Öğrenci No: N14126015 Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Programı: Türk Dili (YL)
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. Prof. Dr. Nesrin Bayraktar Erten

Ek 5

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

24 Nisan 2017

Sayı : 35853172/ 433 - 1531

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 04.04.2017 tarih ve 2280 sayılı yazınız.

Enstitünüz Türk Dili ve Edebiyatı (Türk Dili) Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden **Nur Sena TAŞCI**'nın Prof. Dr. Ülkü ÇELİK ŞAVK danışmanlığında yürüttüğü **"Oğuz-Kıpçak Dil Etkileşimi: Türkiye Nogaycası Örneği"** başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 11 Nisan 2017 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

